

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет мистецтв
Кафедра музикознавства, інструментальної та хореографічної
підготовки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

ПОЛІХУДОЖНЄ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ

Кваліфікаційна робота студентки
групи МХК-м-13
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Кузьменко Анастасії Станіславівни

Керівник: кандидат педагогічних
наук, доцент Могілей І.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ___ Кількість балів ___

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	7
1.1. Визначення сутності поняття «поліхудожнє виховання»	7
1.2. Поліхудожнє виховання як педагогічна проблема.....	19
1.3. Педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.....	30
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	49
2.1. Педагогічне діагностування рівнів поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.....	49
2.2. Практичне дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.....	68
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	77
Висновки до розділу 2.....	86
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	94
ДОДАТКИ.....	106
Додаток А.....	106
Додаток Б.....	110
Додаток В.....	113
Додаток Г.....	124

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з важливих характеристик культурної особистості є художньо-естетична вихованість і художня освіченість. Невипадково в останні роки ця проблема значно актуалізувалася в загально-планетарному масштабі, про що свідчать Міжнародні конференції та Саміти, присвячені художній освіті (Лісабон – 2006, Сеул – 2010, Вільбад-Кройт – 2011, Гонг-Конг – 2012, Мюнхен, Вільбад-Кройт – 2013). Основна ідея цих зустрічей пов'язана з необхідністю затвердження розуміння важливості художньої освіти як невід'ємного компонента системи загальної освіти, яке має бути безперервним протягом усього життя людини, як важливого джерела натхнення людської особистості, її гуманізації та максимального розвитку закладених природою творчих здібностей.

Досліджуючи проблему гармонійного художнього розвитку особистості, педагоги-дослідники все частіше розглядають поєднання видів мистецтва як цілісний фактор органічного впливу на суб'єкт навчання. Як зауважує Л. Савенкова, саме поліхудожній підхід до освіти забезпечує відродження традицій виховання комунікативної і творчої особистості, яка спроможна самостійно знаходити нетрадиційні, креативні рішення в будь-якій галузі, активно самовдосконалюватись та саморозвиватись [62, с. 21]. Виходячи з вищезазначеного, поліхудожнє виховання містить значний потенціал удосконалення музичної підготовки.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що визначена проблема знаходить своє відображення в теорії та практиці професійної підготовки вчителя музичного мистецтва. Проблеми поліхудожнього розвитку особистості знайшли відображення у працях В. Алєєва, О. Бузової, В. Киященко, Л. Масол, М. Новицького, Г. Падалки, Л. Предтеченської, Т. Рейзенкінд, О. Рудницької, Л. Савенкової, Г. Шевченко, О. Щолокової, Б. Юсова та інших.

На думку багатьох вчених, поліхудожнє виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва значною мірою залежить від результатів комплексного підходу до організації творчої діяльності. Ціла плеяда дослідників описують генетичну спорідненість різних видів мистецтва, особливості формування свідомості людини через специфічний вплив на неї художнього образу, що стало поштовхом до об'єднання дисциплін художньо-естетичного циклу освітньої системи за принципом інтеграції на основі особистісно-розвивальної педагогічної технології. (О. Бузова, О. Гайдамака, Т. Дорошенко, Л. Масол). Шляхам та методам впровадження художньо-інтеграційного феномену в освітню систему сфери мистецька присвячено низку наукових праць (Л. Мун, Г. Падалка, О. Шевнюк, Б. Юсов).

Незважаючи на вагоме дослідження різноманітних аспектів проблеми поліхудожнього виховання в науково-методичній літературі, освітня практика засвідчує наявність деяких *суперечностей*, які існують між суспільними вимогами до професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, загальними тенденціями гуманізації сучасної мистецької освіти та відсутністю належної реакції потужного виховного впливу різних видів мистецтва на духовний розвиток та становлення особистості фахівця під час навчання.

Необхідність розв'язання даної проблеми, потреба формування особистості майбутнього педагога в контексті поліхудожнього виховання зумовили вибір теми роботи: **«Поліхудожнє виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та практично перевірити педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Виходячи з мети, були поставлені **завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність поняття «поліхудожнє виховання» у науковій літературі.

2. Проаналізувати стан розробки досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній і методичній теорії та практиці.

3. Обґрунтувати методологічні підходи та принципи поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

4. Визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

5. Розробити компонентну структуру, визначити критерії та показники, встановити рівні поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

6. Здійснити практичне дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

7. Здійснити аналіз результатів дослідної роботи.

Об'єкт дослідження – процес поліхудожнього виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз наукової та навчально-методичної літератури для порівняння різних підходів до обраної проблеми, визначення її теоретичних основ, понятійно-категоріального апарату, узагальнення та систематизації;

– *емпіричні*: цілеспрямоване спостереження, опитування, анкетування, творчі завдання, педагогічне дослідження (констатувальний та формувальний етапи) для виявлення результатів дослідної роботи;

– *математичної обробки даних*: опрацювання отриманих даних, доведення ефективності результатів педагогічного дослідження, відображення їх у таблицях.

Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю впровадження визначених нами педагогічних умов поліхудожнього виховання в освітній процес мистецько-педагогічних факультетів; використанням теоретичних і практичних матеріалів дослідження як навчального матеріалу для занять з фахових дисциплін у вищих навчальних педагогічних закладах.

Апробація результатів дослідження. Впровадження основних теоретичних положень та висновків магістерської роботи здійснювалося шляхом обговорення матеріалів на підсумковій науково-практичній конференції «Актуальні проблеми мистецько-педагогічної освіти» (м. Кривий Ріг, 2018).

Публікації:

1. Кузьменко А. Проблема поліхудожнього виховання у науковій літературі / А. Кузьменко // Актуальні проблеми мистецько-педагогічної освіти: зб. наук. праць студ. фак-ту мистецтв КДПУ / ред. О. І. Шрамко (відп.ред.), І. М. Власенко, О. О. Петренко. – Вип. 13. – Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2018. – С. 108–113.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (91 позицій) та чотирьох додатків. Обсяг магістерської роботи складає 93 сторінки, з додатками – 131 сторінка. Робота містить 19 таблиць та 19 ілюстрацій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Визначення сутності поняття «поліхудожнє виховання»

Сучасний стан культурного розвитку суспільства вчені всього світу характеризують як особливо складний та бездуховний. Різконегативним є вплив сьогоденної аморальності, злочинності, жорстокості на особистість конкретної людини та соціуму. Наслідком цього стає знецінення моральних норм та установ, загальносуспільна безкультурність, безавторитетність педагога-вихователя, зниження вагомості та значущості ролі освіти у вихованні та розвитку підростаючого покоління.

Шляхом вирішення даної проблеми повинна стати естетична, мистецька та гуманістична направленість процесу освіти, зміни в системі якої впливають на загальний стан держаних суспільних змін. Багато вчених-педагогів підкреслюють, що саме виховання є надважливою функцією освітнього процесу. Адже провідною ідеєю виховання є цілісний та гармонійний розвиток особистості.

У педагогіці поняття «виховання» в загальносуспільному значенні тлумачать як цілеспрямований процес впливу на суб'єкт виховання загальносуспільних явищ та оточуючої дійсності. При цьому суперечності, що є характерними для оточення та соціуму, позначаються на одночасному позитивному та негативному отриманому досвіді людиною.

У педагогіці якщо розглядати виховання у більш широкому розумінні, то це вплив навчально-виховного процесу, що регулюється освітньо-педагогічними теоріями, на особистість. Більш вузьке розуміння поняття

виховання – це цілеспрямований вплив педагога на виховання суб'єкту освітнього процесу, метою якого є вирішення індивідуальних, особистих проблем виховання та більш глобальних виховних цілей та досягнення поставленої мети.

У підручнику «Педагогіка» В. Ягупов зазначає, що «виховання як педагогічна категорія має три суттєвих ознаки: цілеспрямованість, яка передбачає наявність певного взірця, соціально-культурного ідеалу; відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям; наявність певної системи організованих виховних впливів; гуманність, яка передбачає орієнтацію у вихованні на загальнолюдські цінності; цілісність, неперервність і тривалість, тобто виховання має зачіпати всі сфери психіки людини, творчо формувати і всебічно розвивати їх протягом всього життя.

Для реалізації цих ознак виховання має бути комплексним, планомірним й організованим» [83, с. 374]. Саме ж поняття «виховання» автором розглядається як цілеспрямований, систематично-організований процес суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, цільовим призначенням яких є вплив на психічні процеси (свідомість і підсвідомість), сфери виховання (пізнавальна, емоційно-вольова, мотиваційна), які формують у вихованця науковий світогляд, моральні принципи, професійні якості.

Одне з провідних місць у культурному та духовному гармонійному становленню людини відводиться саме художньому вихованню засобами різних видів мистецтв. Мистецька освіта є однією з найефективніших джерел культуротворчих процесів. Поліфункціональність мистецтва має незамінну вагомість для навчально-виховного процесу. Як писав Л. Виготський, мистецтво є «суспільною технікою почуттів, знаряддям суспільства, за допомогою якого воно долучає в соціальне життя найінтимніше, найособистісні порухи нашого ества» [16, с. 63].

Беззаперчній вагомості та необхідності феномену художнього виховання приділяється увага у роботах багатьох дослідників, зокрема:

С. Анікіна, Л. Артемової, П. Булонського, Д. Кабалевського, А. Комарової, К. Лепілова, А. Макаренка, Б. Неменського, Г. Ріда, В. Розумного, Н. Румянцева, С. Русової, В. Скатерщикова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, О. Чинаєвої, Л. Чуриліної. Наголошували на незамінній функції мистецтва для становлення особистості І. Волков, Т. Гончарова, Є. Ільїн, С. Лисенко, В. Шаталов та інші.

Роботи Я. Мортковича та І. Мощенської описують тісний зв'язок між навчанням засобами мистецтва та художнім вихованням людини. Такий педагогічний вплив формує когнітивно-інтелектуальну складову суб'єкта системи освіти, сприяє формуванню творчої мобільності, розширює та збагачує світогляд, підвищує осмислення необхідності власної самореалізації. «Художнє виховання – засіб формування творчості, без якої неможливий розвиток художнього смаку і духовний розвиток особистості в цілому», – писав П. Булонський [29, с. 98].

До основних завдань сучасної педагогіки мистецтва відносяться розкриття перед учнями цілісної художньої картини світу. При цьому учні мають не тільки набути мистецьких знань, а й оволодіти суб'єктивним досвідом емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, навчитися спілкуватися з художніми творами та опанувати простір духовних цінностей. Важливою умовою формування цих якостей є врахування у навчально-виховному процесі інтеграції різних видів мистецтва. Як зауважує Л. Савенкова, інтегрований поліхудожній підхід до освіти забезпечує відродження традицій виховання комунікативної і творчої особистості, яка спроможна самостійно знаходити нетрадиційні, креативні рішення в будь-якій галузі, активно самовдосконалюватись та саморозвиватись [62, с. 11].

Проблема розглядати різні види мистецтва у їх взаємодії та взаємозв'язку зумовлена природою художньої свідомості людини. Протягом багатовікової історії розвитку суспільства склалось уявлення про спорідненість відображення художнього світу. З'ясувалось, що всі види

мистецтва мають спільну основу – емоційно-образне відображення дійсності, всім їм властива потреба виразити своє ставлення до навколишнього світу, оцінити її з різних точок зору.

Художній розвиток людства проходив у двох зустрічних напрямках: від синкретизму мистецтва до утворення окремих його видів, і навпаки. Поява різноманітних видів мистецтва дозволила естетично опанувати навколишній світ у всій його своєрідності та непростоті. Однак, розвиваючись і відокремлюючись, різні види мистецтва прагнули до взаємозв'язку, адже вони доповнюють і збагачують один одного новими художніми засобами. Кожен вид мистецтва має свої можливості для художнього впливу та свої художні завдання.

Чимало видатних мислителів займалися дослідженням проблеми глибинного споріднення усіх видів мистецтва. До них відносяться: митці Й. Гете та В. Кандинський, науковці Й. Кеплер, І. Ньютон, Р. Штайнер, тощо. Питання синтезу мистецтв цікавило митців та науковців протягом усього існування людства. Проте найбільш повноцінно воно знайшло відображення у культурі ХХ століття. Ідея єдності різних видів мистецтва широко застосовувалась у школі Баухауза, що спирається на синтез пластичних мистецтв, ХХ століття характеризується появою кіномистецтва і кольоромузики, арт-практик сучасних митців, які втілювали ідею руху та динаміки у витворах мистецтва. Експериментом у цій області може слугувати витвір мистецтва композитора А. Шнітке – вокально-інструментальна композиція «Жовтий звук» з пантомімою, музикою до кінофільмів. Він у свою чергу підкреслював, що попри численні дослідження в напрямку синтезу мистецтв, цей феномен залишається повністю нерозкритим, зазначивши: «Є взаємодія матеріалу поза його матеріальною спорідненістю. Взаємодія, яку я не можу пояснити. Але вона важлива ... Це так, як на Землі ти бачиш окремі предмети, а коли ти піднімаєшся на висоту, то помічаєш

невидимі зв'язки. Ти більше бачиш у часі, так як більше бачиш у просторі» [77, с. 67].

Л. Масол у своїх дослідженнях описує [36], що ще за часів античності тогочасні мислителі у своїх працях описували теорію єдності часу та простору в культурі, взаємодію та взаємовплив звуків, кольорів, чисел, природних і космічних стихій. Прикладом може слугувати теорія китайців «звукова гармонія небесних сфер», філософам Стародавнього Сходу належить теорія сакральності числа «5», а теоретикам Індії – вчення про «раса», так вони називають універсальний формотворчий принцип художньої діяльності, який заснований на людських емоційних переживаннях.

Християнські богослови V-XV ст.. наголошували на цілісності та закономірності універсуму, говорячи про нероздільність естетичних принципів у феномені храму – образу світу, краси і духовності. Науковець І. Ньютон у своїх працях розкриває спосіб розкладання світла на різні кольори, що є аналогією теорії «спектр – октава».

Мистецькі погляди ХХ століття розширили та поглибили ідею синтезу мистецтв. Приділивши основну увагу зовсім незвичному та новому різновиду даного феномену – кольоромузиці. До такого синтезу мистецтв звертались у своїй творчості митці різних країн та стилів. Серед них: О. Скрябін, Леся Дичко, живописець і композитор М. Чюрльоніс. Він став першопрохідцем у цьому напрямку, поєднавши музику із художніми творами. Полотна митця передають характерні риси музичних форм та жанрів. До найвизначніших робіт автора належать «Соната моря», «Соната сонця», «Соната весни», «Соната пірамід», «Прелюдії» і «Фуги».

Ідеєю синтезу мистецтв пронизані й деякі творіння українського композитора зі світовим ім'ям М. Леонтовича. Досліджуючи його діяльність та творчий шлях, Л. Масол у своїй праці «Інтеграція в системі шкільної мистецької освіти і поліхудожня підготовка вчителів» говорить про те, що М. Леонтович став одним з перших авторів України, хто використав ідею

поєднання музики та світла, і тлумачив її як «естетичну потребу нового підходу до навчання й виховання» [36, с. 30].

При розгляді та дослідженні питання гармонійного художнього розвитку людини, педагоги-дослідники досить часто спираються на ідею про єдність різних видів мистецтв як органічну цілісність мислення суб'єкта, в основі якого взаємодіють різні види творчої діяльності, включаючи як індивідуальні, так і узагальнені характеристики кожного з виду мистецтв [34, с. 59]. Проблеми поліхудожнього розвитку особистості знайшли відображення у працях В. Алєєва, В. Киященко, М. Новицького, Л. Предтеченської, Г. Шевченко, О. Щолокової [73]. Згадані автори акцентують увагу на значущості пізнання логіки історичного руху думки у художній культурі, доцільності оволодіння інформативним простором знань, що не завжди допомагає подоланню стандартних форм сприйняття та мислення, формуванню свідомості й самосвідомості особистості [58, с. 48].

У навчально-методичній літературі існують декілька понять, які розкривають можливості використання мистецтва у взаємозв'язку його видів, а саме: «міжпредметні зв'язки», «синтез мистецтва», «інтеграція», «комплекс мистецтв». Ці поняття є близькими, але нетотожними.

Поняття *«міжпредметні зв'язки»* у навчально-виховному процесі зустрічається досить часто, особливо під час проведення бінарних уроків. Такі уроки передбачають долучення різних учителів під час подачі відомостей про кожний вид мистецтва. Наприклад, на урок музики можуть запросити викладачів літератури, образотворчого мистецтва, історії, які готують певну частину матеріалу, доповнюючи тему іншими відомостями. Однак, не зважаючи на те, що подана інформація може бути пізнавальною і цікавою, вона, як правило, не враховує тих внутрішніх контактів і типологічних спільностей, що існують між видами мистецтва, а також не створює уявлення про цілісність художнього явища. Тобто відбувається формальне поєднання різних видів мистецтва.

Крім того, міжпредметні зв'язки можуть проявлятися в тому, що викладач для створення цілісної художньої картини певного періоду або з метою більш повного висвітлення відомостей життя та творчості видатного митця долучає інформацію, яку вихованці отримують в процесі вивчення інших предметів.

Ключовим дидактичним поняттям поліхудожньої підготовки студентів у системі змісту освіти є поняття *інтеграції*. Різні трактування даного поняття розглядали у своїх працях Я. Данилюк, І. Козловська Л. Масол, О. Паладянец, С. Сергєєнок, А. Урсул та інші. У світлі педагогічної доктрини К. Ушинського інтеграція – це взаємопроникнення різних видів художньої діяльності на єдиному занятті, розкриття внутрішньої спорідненості різноманітних художніх проявів, перенесення, перетворення однієї художньої форми в іншу художню модальність: колір – у звук, звук – у простір, простір – у мірність, рядки віршів, проведення кожного виду мистецтва по всьому діапазону поліфонії мистецтва [68, с. 348]. Природний процес роботи з мистецтвом породжує чуття і розуміння загального і відмінного в мові, засобах виразності та інших компонентах художнього образу. Однак, в першу чергу, важливим є те, що інтеграція не обмежується лише сферою мистецтва, перебуваючи у тісному зв'язку з географією, кліматом, історією народу, його стосунки з іншими народами в кожній епосі. Інтеграція є більш глибоким способом формування цілісної художньої свідомості, ніж просто взаємодія готових художніх творів.

На думку О. Щолокової, інтеграція допомагає розглядати будь-яке явище з різних точок зору та виробляти спільний підхід до їх вивчення. Вона характеризується гнучкістю структурування змісту навчання, а також можливістю трансформувати розгалужені знання в цілісне утворення. Інтеграційний підхід потребує вміння виділяти в процесі навчання провідні зв'язки, що існують між видами мистецтва, виявляти їх поліфонічність і застосовувати ці знання для вирішення конкретних творчих завдань.

«Інтеграція предметів художньо-естетичного циклу передбачає, перш за все, взаємодію та взаємовплив різних видів мистецтва на основі естетичного сприйняття. Необхідною умовою їх виникнення є установка на цілісний вплив мистецтва, джерелом якого стають послідовні операції сприйняття» [80, с. 97].

Ми беремо до уваги визначення Л. Масол, що «інтеграції (від лат. *integratio* – відновлення, доповнення, від *integer* – цілісний) – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція – утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів» [36, с. 7–8]. Автор, спираючись на аксіому Аристотеля, підкреслює, що інтеграційний процес зумовлює відновлення природних взаємозв'язків, перетворення останніх у нову якість, і говорить про те, що принцип конструювання цілісності не зводиться до штучного механічного об'єднання компонентів.

Дослідниця також зазначає, що «взаємодія – філософська категорія, що відображає взаємовплив, взаємозв'язок, взаємопроникнення інтегруючих чинників, за допомогою яких відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності» [36, с. 7–8]. За визначення Т. Рейзенкінд *взаємодія мистецтв* – це уніфікований засіб педагогічного впливу, який на основі метафори дозволяє формувати в студентів здатність синтезувати різні типи художньо-образних конструкцій, здійснювати одночасний перехід від одного типу конструкції до іншого [58, с. 59].

Поняття «*синтез мистецтв*» виникло у мистецтвознавстві, де його вперше використав Р. Вагнер. Цей термін уживають стосовно художніх творів, у яких об'єднано різні мистецтва, і у цей же час із них не є домінуючим (наприклад, в опері – музика, поезія, танець, живопис). У сучасних мультимедійних засобах також у єдиному просторі

«співпрацюють» різні види мистецтв, включаючи світлові ефекти та анімацію. Поширеними на сьогодні також є театралізовані форми мистецької діяльності, як інсталяції, перфоманси й хеппенінги.

За визначенням словника з естетики синтез мистецтв означає поєднання різних видів мистецтва в межах одного художнього твору, тобто являє собою органічне художнє ціле, яке набуває нових якостей відносно кожного мистецтва, що входять до нього [69, с. 361]. Вчені пояснюють це явище тим, що всі види мистецтв об'єднують спільне походження, спільні соціальні завдання, художньо-образна природа, тобто мистецтво є цілісним явищем, в основі якого лежить перероблена людською свідомістю об'єктивна реальність. У ході історії різні види мистецтва обмінювались прийомами зображення художнього світу. Розвиваючись, кожен з них впливав на інший і сам зазнавав впливу. Таким чином, повна художня картина світу твориться всіма видами мистецтва, але їх зв'язок має різні форми та зміст, адже кожний вид мистецтва має свої специфічні риси та індивідуальну образну систему.

Комплекс (від лат. complexus – зв'язок, поєднання), за визначенням Л. Масол, означає багатогранну цілісність, яка складається з різних відносно самостійних елементів, що взаємодіють [36, с. 8–9].

Поняття «комплекс мистецтв» у педагогічному аспекті розуміють як систематичне поєднання різних видів мистецтва в межах однієї навчальної дисципліни, що обумовлює появу причинно-наслідкових, об'єктивно-суб'єктивних зв'язків різних видів мистецтв з метою долучення суб'єктів навчання до різних видів художньо-естетичної діяльності. Основною ціллю залучення комплексу мистецтв є розвиток художньому світогляду, виховання естетичного смаку, моральної свідомості особистості, формуванні її пізнавальної активності [79, с. 27].

Синтез мистецтв – однорідна органічна цілісність із повним злиттям взаємодіючих елементів (*синтез по суті заперечує диференціацію*). Єдність

компонентів синтезу мистецтв визначається єдністю ідейності художнього задуму. Так розглядає це поняття Л. Масол. [36, с. 8–9].

Одним із компонентів всебічно розвиненої, творчої особистості постає поліхудожній підхід у вихованні. Л. Масол визначає, що **«поліхудожній підхід** – це якісно новий рівень педагогіки, для якого недостатньо простого взаємного ілюстрування й підкріплення даного виду мистецтва прикладами з інших галузей» [34, с. 60]. Дослідниця зазначає, що не знажаючи на спорідненість сутності понять «поліхудожній», «інтегрований» їх зміст відрізняється від професійно-мистецтвознавчого, метою якого є практичні навички та знання стосовно мистецтва минулого. Сутність розхожості поліхудожнього та інтегративного підходу заключається в забезпеченні педагогічних умов для творчого процесу [34].

Аналізуючи наукову літературу сказати, що існують споріднені поняття. Тож надамо їм стисло характеристику. Зокрема поняття *«поліхудожня свідомість»* Л. Прокопчук визначає як *«сукупність міждисциплінарних знань і уявлень про особливості різних видів мистецтва та їх взаємодію у багатогранному культурному просторі»* [55, с. 1]. Також у своєму дослідженні вона звертається і трактування поняття *«поліхудожня діяльність»*, зазначаючи, що це вид діяльності, для якого характерно включення суб'єкту у різні види індивідуального та колективного творчого процесу на основі різноманітних форм взаємодії мистецтва, яке сприяє виявленню розвитку естетичної виразності та компетентності особистості [55]. Б. Юсов зазначає, що *поліхудожній розвиток* зумовлює досягнення окремого виду мистецтва через обов'язкове включення до його інших, художнього мислення, яке спирається на засоби художньої виразності, художню мову, художньо-образний зміст мистецьких творів. Поліхудожній розвиток є обов'язковою умовою формування креативності особистості [82].

Поняття «поліхудожній» стосовно характеристики культури та підходу до художньої освіти вживають усе частіше, воно означає характерну рису

навчання, до складу якого належить безліч різноманітних мистецтв, об'єднаних з метою освоєння людиною дійсності в художній формі.

Автором як поняття, так і відповідного напрямку в педагогіці є Б. Юсов. Саме він першим поставив проблему інтеграції мистецтва в навчальній практиці, саме ним було створено першу концепцію поліхудожньої освіти та виховання. Спираючись на виявлені Л. Виготським психолого-вікові домінанти особистості в її художній діяльності, Б. Юсов стверджував, що «можна досягти гуманізації художньої освіти, привести її у відповідність з духовним зростанням особистості, поліхудожнім характером вихованців завдяки чергуванню освоєння ними мистецтв із урахуванням домінантних періодів зростання і розвитку» [82].

Г. Мартянова у своїй статті «Взаємодія мистецтв у поліхудожньому розвитку учнів» характеризує концепцію Б. Юсова. Вона підкреслює, що вчений розглядає ідею синтезу мистецтв як шлях до гармонізації освітньої системи, поліхудожнього розвитку особистості. Сутність даного феномену визначається єдністю мистецтва з різними науковими галузями: історія, географія, антропологія, етнографія, культурологія, екологія, астрономія. Г. Мартянова зазначає, що програма поліхудожнього розвитку Б. Юсова «охоплює такі неоднорідні простори, що впливають на багатогранний розвиток психіки особистості, як геосфера, біосфера, техносфера (технічна творчість), ергосфера (художня творчість), артосфера (креативність творчості). Ці неоднорідні простори є складовими компонентами поліхудожнього виховання та розвитку особистості на основі мистецької інтеграції» [33, с. 60].

Отже, **поліхудожня освіта** – це навчання й виховання особистості у процесі комплексного впливу на неї предметами гуманітарно-художнього циклу. Це нові умови організації процесу навчання. Головне завдання поліхудожньої освіти – розвиток емоційно-чуттєвої сфери вихованців та

удосконалення наданих їм природою вмій чути, бачити, відчувати, рухатися, спілкуватись.

За визначенням Л. Масол, «**поліхудожнє виховання** – це особистісно зорієнтоване планомірне долучення суб'єктів навчання до різних видів мистецтва у їх взаємодії, результатом якого є формування комплексу естетичних властивостей особистості, поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, що забезпечують готовність до художньо-творчої самореалізації й художньо-естетичного самовдосконалення» [36, с.12].

Розглядаючи різні наукові джерела, можемо зробити висновок, що є різні підходи до визначення поняття «поліхудожній підхід» у вихованні. У нашому дослідженні ми спираємось на тлумачення Б. Юсова, що «сутність поліхудожнього полягає у розкритті внутрішньої спорідненості виявлення образу в процесі знаходження його еквівалента в інших видах мистецтва у відповідності з педагогічною системою художньої модальності як системи каналів чуттєвого сприйняття інформації навколишнього світу (словесних, рухових, кінестетичних, зорових, звукових і кольорових). Завданням педагога є розвиток поліфонічного уявлення як «світу синтезу почуттів, піднесення й очищення» [82, с. 55]. Поліхудожній підхід в освітньому процесі обов'язково супроводжується використанням інтерактивних розвивальних форм роботи, які сприяють розвитку художнього мислення, творчої уяви, здібностей, вмінню узагальнювати та систематизувати інформацію.

О. Бузова зазначає, що головне завдання, яке ставлять вчені перед поліхудожнім вихованням, полягає в можливості дати суб'єкту виховного процесу можливості усвідомити витoki різних видів художньої діяльності і набути ЗУН в галузі кожного мистецтва [12, с. 6].

В. Загородня у своєму виступі на семінарі зазначає, що науковці визначили наступні педагогічні умови поліхудожньої освіти:

- вихід за рамки одного виду мистецтва;
- перенесення акценту зі сприймання на творчі вияви особистості;
- пов'язаність занять із найближчим оточенням, мистецтвом і традиціями регіону проживання;
- опора на вікові особливості вихованців;
- взаємодія і співробітництво у колективі учнів та педагогів [87, с. 3].

Глобалізація культурного розвитку людства спричинила виникнення спорідненого поняття – полікультурного художнього образу світу, в якому гармонійно поєднуються та взаємодоповнюються мистецькі надбання народів всесвіту [14, с. 123].

Таким чином, спираючись на аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури, нами було висвітлено, охарактеризовано зміст та тезаурус наукового дослідження. До термінологічно-понятійного апарату роботи увійшла система понять: «виховання», «художнє виховання», «поліхудожнє виховання», «синтез мистецтв», «інтеграція», «поліхудожня свідомість особистості», «поліхудожня діяльність» та «поліхудожній розвиток».

1.2. Поліхудожнє виховання як педагогічна проблема

У сучасних умовах освіта стала одним із провідних векторів розвитку суспільства. На систему освіти лягає найважливіше завдання – виховання людини, яка прагне пізнавати, творчо мислити, застосовувати отримані знання в житті, активно брати участь у процесі створення та використання нових технологій [62, с. 17]. Тому й виникає потреба у підготовці в сфері мистецтва педагогічних кадрів поліхудожнього профілю, яка забезпечує оволодіння ними кількома видами художньої діяльності. Фахівець поліхудожнього профілю повинен володіти науковим тезаурусом системи професійних дисциплін, навичками та вміннями, бути готовим до розуміння

та застосування інтеграції видів художньої діяльності на основі взаємодії мистецтв, що забезпечує ефективність гармонійного розвитку особистості, її самопізнання та самовдосконалення [58, с. 48].

О. Соколова у своєму дослідженні визначила декілька аспектів вирішення питання інтеграції мистецтв, а саме: педагогічно-виховний феномен (О. Рудницька, О. Ценко); взаємодія видів мистецтва у педагогічному процесі (Н. Карпова, Л. Масол); аналіз завдань професійної художньо-естетичної підготовки вчителів (Л. Масол, Т. Рейзенкінд); розкриття шляхів залучення інтегративних форм роботи у програмі викладання різних дисциплін (М. Бонфельд, Г. Падалка); класифікація рівнів інтегративних зв'язків між предметами художнього циклу (Г. Шевченко) [65].

Процес поліхудожнього виховання особливо необхідний у період професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва. Воно виступає як один з найсуттєвіших елементів професійної підготовки студентів художнього профілю. Значним недоліком у питанні нашого дослідження щодо професійної музичної підготовки виступає те, що науковцями не до кінця розкрито методичні засади оптимального залучення студентів до пізнання художніх образів різних видів мистецтва та умови здійснення впливу поліхудожньої діяльності на вдосконалення освітнього процесу.

Свідомим розумінням важливості поліхудожнього розвитку та виховання можуть служити вже розроблені програми з мистецтва, проекти інтегрованих програм, статті у фахових журналах, науково-педагогічній літературі. Так, у журналі «Мистецтво та освіта» (1997) було надруковано Державний стандарт загальної середньої освіти «Художня культура», який підготували відомі науковці України (О. Костюк, Л. Левчук, О. Рудницька, Л. Масол). Згідно з концепцією базової середньої освіти акцент робиться на цілісний розвиток культури мислення, почуттів. На думку авторів проекту,

необхідними передумовами впровадження в практику освітнього стандарту в «Художній культурі» є підготовка та кваліфікація педагогів мистецьких спеціальностей для загальноосвітньої школи, яка може здійснюватися на базі музично-педагогічних і художньо-графічних факультетів [25].

Особливе місце серед робіт щодо впровадження напрямків поліхудожньої освіти у вищій школі займають роботи М. Шишлянникова [76], в яких автор розкриває зміст дисципліни «Поліхудожні технології в музичній освіті», призначеної для професійної підготовки вчителів музичного мистецтва. У зміст даної дисципліни включені лекційні заняття, що розкривають філософські та естетичні засади проблеми взаємозв'язку мистецтв, а також практичні заняття, на яких студенти підбирають для шести модульних тем, призначених для введення в процес музичної освіти молодших школярів, аналоги живопису, поезії, скульптури, графіки для музичних творів.

Потреба в підготовці педагога-музиканта поліхудожнього профілю на основі взаємодії мистецтв зумовлена специфікою культурно-освітньої діяльності, для якої важливою є взаємодія музики, літератури, кіно, театру, образотворчого мистецтва. У зв'язку з цим доцільно зупинитися на потребі в підготовці вчителя музичного мистецтва поліхудожнього профілю, для якого засвоєння основ взаємодії мистецтв є одним із засобів вирішення освітніх завдань і оволодіння новими педагогічними технологіями в умовах з'ясування статусу професійної підготовки, який не ототожнюється лише з сукупністю знань, навичок та вмінь у межах академічної освіти [10, с. 83].

Розглядаючи специфіку поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки, доцільно вивчити сучасний стан підготовки студентів. Тож нами були проаналізовані освітньо-кваліфікаційні характеристики, навчальні програми, навчальні плани та інші документи, що регламентують вимоги до підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Проведений аналіз зазначених документів приводить до висновку, що професійно-орієнтовані дисципліни у процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва занадто диференційовані за своїм змістом і тому студентам доволі непросто проводити міжпредметні паралелі, які у галузі мистецтва оперують спільним понятійним апаратом естетичних категорій: художній образ, зміст у мистецтві, композиція, засоби художньої виразності, жанр, портрет, пейзаж, героїчне та прекрасне. Це засвідчує, що засвоєння естетичних та мистецтвознавчих понять і категорій, осмислене відношення до різних видів мистецтва є обов'язковою умовою естетичного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. Важливим компонентом у професійній підготовці виступає вміння аналізувати специфіку взаємозв'язку між різнохарактерними художніми знаннями декількох видів мистецтва і формуванням загально-мистецького погляду на розуміння різних видів художньої творчості.

У якості прикладу у нашому дослідженні ми розглядаємо фрагмент навчального плану (2017–2018 н.р.) спеціальності «Середня освіта (Музичне мистецтво)», кваліфікація фахівця «Бакалавр», термін навчання – 4 роки.

1. Цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін: філософія, логіка, релігієзнавство, українознавство, економіка, іноземна мова, актуальні проблеми української історії та культури.

2. Основи науково-природничої підготовки: основи екології, основи медичних знань та безпеки життєдіяльності.

3. Цикл професійно-практичної підготовки: вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія, педагогіка, естетика, етика, хорове диригування, вокальний клас, хоровий клас, методика музичного виховання, методика постановки голосу / теорія і методика викладання вокалу, постановка голосу, хорознавство та практикум роботи з хором / практикум з диригентсько-хорової підготовки, художньо-педагогічний аналіз музичних творів, практикум роботи з вокальними ансамблями, загальна теорія музики:

сольфеджіо, ЗТМ: гармонія, ЗТМ: аналіз музичних форм, ЗТМ: основи наукових досліджень, народознавство та музичний фольклор України, мультимедійні технології у мистецькій освіті, історія музики, музичний інструмент, оркестровий клас, художня культура та методика її викладання, акомпанемент та імпровізація, акомпанемент та аранжування шкільного репертуару, поліфонія, інформаційно-комунікаційні засоби навчання [85; 86].

На підґрунті проведеного аналізу можна зазначити, що, безперечно, є можливості використання взаємодії різних видів мистецтва, тому важливо скоординувати, намітити основні шляхи поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва на основі вивчення дисциплін, передбачених навчальним планом.

Звернемося також до визначення окремо змісту вмінь, що відображають поліхудожню спрямованість та інтеграцію знань: 1) використовуючи знання з теорії музики, предметів художньо-естетичного циклу, визначати взаємовплив побутової музики та класичних музичних форм; 2) використовуючи теоретичні, практичні знання з методики вивчення предмету та користуючись методичною літературою, вміти визначати етапи та зміст роботи; 3) застосовуючи практичні та теоретичні знання з методики викладання предмету, вміти характеризувати музичні вміння та навички тощо.

Дослідження поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки здійснювалось на засадах *гуманістичного, антропологічного, особистісно орієнтованого, індивідуального, діалогічного та інтегрованого підходів.*

Одним із провідних методологічних підходів у дослідженні є *гуманістичний*. Процес гуманізації освітнього процесу у галузі мистецтва потребує всебічного розвитку потенційних можливостей підростаючого покоління, ставлення до кожної людини як найвищої цінності, визнання права на висловлювання власної думки та позиції, самостійного мислення,

прояв мистецьких здібностей. Вихованець не повинен бути лише віддзеркаленням ідей вчителя, а повинен бути «... творцем власної діяльності, що передбачає не тільки врахування, але й включення його особистісних функцій у мистецько-освітній процес, розвиток неповторного суб'єктивного, емоційно-особистісного ставлення до мистецтва, самого себе і своєї діяльності» [60, с. 24].

Як зазначає О. Отич, поліхудожнє виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва з позицій гуманістичного підходу розглядається як процес забезпечення педагогічних умов для формування у ньому «внутрішньої людини», виявлення та реалізації його творчих педагогічних здібностей через долучення до творчої педагогічної діяльності засобами мистецтва, яке за своєю сутністю є практичним людинознавством і тому має потенціал для гуманізації системи освіти та механізми становлення особистості та представити сприятливі передумови для утвердження педагогіки співробітництва та співтворчості [47, с. 181–182].

Наступним є *антропологічний підхід*, який є світоглядною, теоретичною та практичною орієнтацією на цінність особистості, вивчення її як «предмет виховання». В. Максакова у своїх статтях підкреслювала, що Я. Корчак писав: «вихователь, який не вдовблює, а звільняє, не тягне, а піднімає, не пригнічує, а сприяє формуванню особистості, не диктує, а вчить, не вимагає, а запитує, разом з дитиною переживає безліч натхненних хвилин» [31, с. 44].

Як зазначає О. Отич, значення антропологічного підходу підтверджується тим, що виховання, навчання та розвиток сприймається з його позицій як творчі акти, які не передбачають існування єдино можливої правильної моделі освіти [47, с. 187].

Не менш важливим є *особистісний підхід* у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Це передбачає усвідомлення та сприйняття викладачем кожного студента як особистості, ставлення до нього

як до свідомого й відповідального суб'єкта власного розвитку та виховання, а також з позиції фахової підготовки студентів до реалізації таких відносин у майбутній професійній діяльності.

Особистісний підхід є вагомим методологічним елементом впровадження мистецтва у систему розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога. Даний підхід є ключовим, оскільки поліхудожнє виховання вчителів музичного мистецтва, розвиток їх творчої індивідуальності є за своєю специфікою індивідуальним процесом, адже взаємодія особистості з мистецтвом є індивідуальною та індивідуальними повинні бути педагогічні впливи на особистість [47, с. 191–193].

Як зазначає І. Бех, провідною метою особистісного підходу у вихованні виступає розвиток індивідуальних особистісних якостей людини та розкриття її культури та потенціалу. Педагогом ретельно вивчається, досліджується та береться до уваги суб'єктний досвід людини особистості, що стає обов'язковою основою під час виховання. Науковець у своїй праці зазначав, що «особистісно зорієнтоване виховання є дієвим засобом формування такого типу особистості, якій притаманне почуття людської гідності, прагнення служити людям, миролюбство, підвищена увага до чужого горя, душевна щедрість, почуття вдячності, порядності, чесності, справедливості, потреба добротності. Виховання цих морально-духовних якостей є умовою підготовки молодого покоління до зміцнення української держави» [11, с. 7].

О. Отич окреслює основні шляхи реалізації особистісного підходу на основі розроблених у науковій літературі установок: 1) розвиток у студента творчої індивідуальності та самореалізації на основі впровадження поліхудожньої освіти; 2) індивідуальний підхід до художніх уподобань, потреб та інтересів студентів з опорою на особистий досвід та творчі роботи [47, с. 194].

О. Рудницька зазначає, що мета особистісної орієнтації зумовлює необхідність володіння вчителем нестандартних освітніх вмінь, серед яких: представити своє власне бачення твору мистецтва; активізувати художню діяльність, зацікавленість у ній вихованців; «розуміти» внутрішній емоційний стан інших особистостей, їх потреби та інтереси; працювати на основі діалогового спілкування; бути одночасно драматургом, режисером і учасником тих чи інших педагогічних ситуацій [60, с. 29].

Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що одне з провідних мість у процесі виховання займає врахування особистісних якостей і характеристик людини. Саме *індивідуальний підхід* спирається на особистісні можливості вихованців. Врахування індивідуальних якостей забезпечує необхідні для виховного процесу ознаки – визначеність особистості, ціннісні орієнтири, життєву позицію, настанови, домінуючі мотиви діяльності та поведінки. Індивідуальний підхід враховує вікові й індивідуальні особливості вихованців. Викладач повинен виявити перспективи та подальші, потенційні можливості, визначити особистісні можливості для розвитку моральних-естетичних якостей учня.

Доцільною є думка О. Отич про вагомість у мистецькій освіті *діалогічного підходу*, який зумовлений «діалогічною природою мистецтва та сутністю художнього спілкування як діалогу: віртуального (з автором та героями мистецького твору), міжособистісного (з приводу мистецтва) та внутрішнього (процеси осмислення й інтеріоризації художніх вражень, вироблення ставлення до мистецтва)» [47, с. 197].

Зміст поліхудожності розкривається в *інтегрованому підході*. Л. Савенкова, досліджуючи феномен інтеграції, говорила про те, що саме цей підхід повноцінно розкриває ефективність і сутність навчання, переосмислює загальну структуру освітньої системи, спрямовує професійну цілісну підготовку майбутніх учителів до набуття необхідних ЗУН та готовності до педагогічно-мистецької діяльності, формуючи поняття про взаємодію всього

у світі як єдиного цілого. Інтегрований підхід у педагогіці реалізується через підготовку, планування занять з декількох дисциплін спільної тематики, що проводитимуть різні викладачі у різний час. Від між предметних зв'язків інтеграція охоплює перспективу на досягнення спільної педагогічної триєдиної мети декількома викладачами однієї групи студентів [61].

У нашому дослідженні ми спираємось на окреслені в роботі О. Бузової головні функції поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Дослідниця до основних відносить наступні функції: *мотиваційно-когнітивна*, яка забезпечує розвиток потреби майбутніх учителів у долученні та спілкуванні із мистецтвом; *компенсаторно-образна*, яка виключає однобокість та примітивність установки майбутніх учителів на ізолюваність від інших видів художньої діяльності, крім музичного пізнання; *емоційно-оцінювальна*, яка сприяє розширенню в особистості художньо-сенсорного досвіду осягнення мистецтва; *художньо-творча*, вона розвиває художньо-образну уяву майбутніх учителів через широкий спектр спілкування із різними видами мистецтва, що відображають дійсність; *педагогічно-практична*, її зміст полягає в збагаченні палітри художніх педагогічних можливостей діяльності студентів [12, с. 8].

Особливу увагу ми приділяємо педагогічним принципам навчання, які забезпечують методологічну базу поліхудожнього виховання вчителів музичного мистецтва. Під принципами навчання (Г. Падалка, В. Ражніков, К. Ушинський та ін.) розуміють виявлення дослідним шляхом положень, на основі яких здійснюється навчання [49].

У нашому дослідженні ми спираємось на такі принципи навчання: цілісність та етапність, творча домінанта, «олюднення» цілей навчально-виховного процесу, міжпредметні зв'язки і взаємодія мистецтв, адекватність вибору організаційних форм, методів і засобів поліхудожньої освіти,

інтонаційність мистецтва. Детальний опис зазначених принципів поданий у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Принципи поліхудожнього виховання вчителів музичного мистецтва

Принцип	Зміст принципу
Принцип цілісності та етапності	Передбачає єдність емоційно-мотиваційного, когнітивно-інтелектуального, професійно-виконавського та креативного компонентів у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах інтеграції аудиторного навчання та педагогічної практики
Принцип творчої домінанти	Передбачає виховання творчістю і навчально-творчий тренінгу процесі поліхудожньої підготовки
Принцип «олюднення» цілейнавчально-виховного процесу	Сприяє отриманню задоволення та насолоди як стимулу для розкріпачення та творчого самовираження
Принцип використання міжпредметних зв'язків та взаємодії мистецтв	Полягає у включенні музики, риторики, образотворчого мистецтва, літератури, хореографії до структури всіх циклів дисциплін навчального плану, взаємозв'язок методів (музичних, словесних, образотворчих) та прийомів (алегорія, метафора, аранжування, імпровізація, імітація тощо)
Принцип адекватності вибору організаційних форм, методів і засобів поліхудожньої освіти	Передбачає використання прийомів відповідно поставленим завданням професійної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва з урахуванням соціокультурної адаптації і регіональних особливостей певної місцевості
Принцип інтонаційності мистецтва	Сприяє розвитку у студентів «внутрішнього слуху», доступності виражальних можливостей матеріалу конкретного виду мистецтва у цілісному інтегрованому педагогічному процесі поліхудожньої освіти особистості

На основі визначеного підходу до розуміння сутності поняття «поліхудожнє виховання» нами були визначені **основні компоненти поліхудожнього виховання** майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме: емоційно-мотиваційний, когнітивно-інтелектуальний, професійно-виконавський та креативний. Кожен із цих компонентів має свій специфічний зміст, єдність яких становить основи поліхудожнього виховання.

Перший компонент – *емоційно-мотиваційний*, який передбачає психологічну готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожньої діяльності; відповідає за особистісну самореалізацію студента

в професійній і поліхудожній діяльності, тобто особистісне пізнання, саморозвиток, впровадження принципів інтеграції мистецтв як засобу самореалізації духовно-музичного світу фахівця [40, с. 95].

Другий компонент – *когнітивно-інтелектуальний*. Він передбачає наявність у майбутнього вчителя музичного мистецтва широкого художньо-естетичного кругозору та володіння системою професійно-педагогічних знань. Студент обізнаний у сфері методики поліхудожнього виховання, психології учнів, і здатний до набуття нових ЗУН в області поліхудожнього виховання і їх практичної реалізації [40, с. 95–99, 97].

Третій компонент – *професійно-виконавський*. Це практична готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожньої діяльності. Компонент передбачає формування творчих, мистелько-конструктивних, професійно-організаційних, практично-виконавських, художньо-дослідних вмінь студента [40, с. 95–99, 98].

Четвертий компонент – *креативний*. Він передбачає розвиток універсальних якостей творчої особистості, які виявляються не у вмінні вирішувати мистецько-педагогічні ситуації за зразком, а, перш за все, у здатності ставити нові завдання для естетичного розвитку особистості кожного учня, самостійно створювати та вирішувати педагогічні стратегії розвитку учнів. Сутність творчого підходу до навчання полягає в перенесенні акценту з «наповнення студентів знаннями на самовдосконалення й саморозвиток професійно значущих креативних якостей, формування мотиваційної спрямованості на творче виконання майбутньої професійної діяльності, готовності до сприйняття, використання і творення педагогічних інновацій [28, с. 146].

Таким чином, виокремлені нами методологічні підходи, функції та принципи, основні компоненти поліхудожнього виховання у процесі навчання на факультеті мистецтв вищих музично-педагогічних навчальних закладів відображають сутність професійної підготовки студентів, базуються

на загальних закономірностях мистецької освіти, визначають основний напрямок їх творчої діяльності у навчальному процесі.

1.3. Педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Поліхудожнє виховання являє собою потужне джерело впливу на естетичний та гармонійний розвиток особистості. Воно всебічно впливає на формування та розвиток особистості, її психіку і, як джерело знань, є ефективним засобом розвитку образного мислення, емоційної сфери та емоційно-естетичної пам'яті, без яких немислиме естетичне ставлення до дійсності.

Педагогічне управління процесом поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва потребує детального визначення педагогічних умов досліджуваного процесу, через виконання яких досягається встановлена мета. Педагогічна умова як спеціально створена обставина, складає основу будь-якої методики в галузі мистецької освіти (А. Козирь, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.). Тлумачний словник української мови визначає умову як «необхідну обставину, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [15, с. 1506]. До умов зазвичай відносять зовнішні і внутрішні фактори, тобто те, від чого що-небудь залежить [45, с. 671].

Розглядаючи сутність поняття «педагогічні умови», ми беремо до уваги означення, надані у педагогічному словнику. При розкритті змісту даного поняття, мова йде про обставини, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу у ВНЗ, тим зовнішнім навчально-виховним середовищем, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, науково-дослідницька і виховна діяльність студентів, спрямована на формування в них, насамперед, професійних знань, умінь і навичок, розвиток їх світоглядної культури,

професійної компетентності тощо. Відтак, можна стверджувати, що *педагогічні умови* це обставини або штучно створені (змодельовані) ситуації, що сприяють процесу поліхудожнього виховання. Науково обґрунтовані та ефективно реалізовані у процесі поліхудожнього виховання педагогічні умови, на нашу думку, сприятимуть розвитку художньо-естетичних, творчих якостей особистості [64].

У даному дослідженні нами були визначені чотири педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва:

- систематичність використання взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки студентів;
- розвиток креативного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання;
- поліхудожнє спрямування педагогічної практики студентів;
- використання різноманітних форм, методів, засобів навчання у контексті професійної поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Першою педагогічною умовою поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва є **систематичність використання взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки студентів.**

Сутність поняття «взаємодія мистецтв» теоретично обґрунтована у працях Т. Рейзенкінд, О. Бузової, Л. Масол, О. Щолокової, Б. Юсова та представлена у першому підрозділі.

Питання реалізації взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки майбутніх учителів мистецтва посідає вагоме місце. Воно забезпечує реалізацію розвитку культури, художньо-естетичних поглядів, професійних педагогічно-мистецьких навичок та якостей особистості. Основна задача впровадження форм роботи, що передбачають взаємодію мистецтв, полягає у розвитку емоційно-чуттєвої сфери, розширення кругозору, становленню особистісних моральних принципів, розвитку

творчих здібностей та естетичного смаку на основі високохудожнього матеріалу.

Взаємодія мистецтв – це не просто синтез окремих сфер художньої творчості. Різні види мистецтва, поєднуючись, доповнюють один одного своїми індивідуальними особливостями, у результаті чого утворюються якісно нові мистецькі творіння, які віддзеркалюють світоглядні бачення митців різних стилів та епох.

А. Зісь зазначає, що хоча різні види мистецтва мають свої неповторні характеристики, все ж вони гармонійно поєднуються за своїми функціях. Адже художні образи мистецтва націлені на відображення навколишньої дійсності за допомогою специфічних рис та засобів виразності.

Ще в Античність Аристотелем уперше були визначені провідні принципи морфологічного аналізу, які він виклав у «Поетиці». Робота описує ідею єдності різних видів мистецтва на спільній основі відображення навколишньої дійсності (мімезис). Автором було запропоновано поділ мистецтва на види, жанри та роди, відповідно до їх засобів, предметів та способами наслідування. Зверталися та досліджували зазначену проблему у своїх працях і інші мислителі. Зокрема Лессінг звертає увагу особливостях та відмінностях специфіки різних видів мистецтв. Спираючись на дослідження Аристотеля, Гегель присвятив частину робіт проблемі діалектичного принципу єдності історичного і логічного у становленні та розвитку естетичної думки. Післягегелівська естетика сприяла дослідженню феномену синтезу та диференціації видів мистецтв. Зазначена проблема, а також питання класифікації мистецтва знайшла відображення у працях А. Зіся, В. Ванслова, М. Кагана («Морфологія мистецтв»), Ю. Кремльова, А. Сохора. Проте усі вчені зійшлися спільної думки, що достовірно передати навколишню дійсність так, як вона сприймається п'ятьма відчуттями людини, не спроможний жоден вид мистецтва. Хоча воно здатне викликати

певні емоції, переживання, асоціації, впливаючи на людське сприйняття і формуючи цілісну, гармонійну свідомість особистості.

Проблемою поліхудожнього виховання студентів та підростаючого покоління, як педагогічного феномена, займалася Г. Шевченко [75]. Вона окреслила загальні закономірності, принципи, форми й типи взаємодії різних видів мистецтва та шляхи їх використання в естетичному і загальному розвитку підлітків. Спираючись на дослідження Г. Шевченко, у власній роботі ми дотримувалися таких *основних закономірностей* використання взаємодії мистецтв:

- опора на найбільш значущі для певного віку види мистецтва;
- оптимальне поєднання загального та специфічного шляхів естетичного виховання;
- домінування власної творчо-перетворювальної діяльності;
- систематичне і поступове ознайомлення студентів зі всіма видами мистецтва, засвоєння ними різних видів художньо-естетичної діяльності;
- актуалізація аналогій, що дозволяє шляхом перенесення зрозуміти та відчувати мову мистецтва, засновану на образності та метафоричності.

При цьому ми враховували такі *аспекти застосування* взаємодії мистецтв у навчальному процесі:

- спільність між видами мистецтва (передбачає вивчення мистецтва на основі генетичного, морфологічного і функціонального взаємозв'язку);
- урахування специфіки кожного виду мистецтва (базується на кваліфікованому аналізі художніх творів під час їх використання);
- взаємозв'язок чуттєвого і логічного (зумовлений тим, що вплив взаємодії мистецтв різниться від впливу кожного окремого виду. Він має складну шарову структуру, а його різноманітні художні засоби посилюють естетичний вплив на людину);

– розвиток творчої активності (включення учнів в систему художньо-творчої діяльності, яка передбачає поступовий перехід від репродуктивного до творчого рівня) [75, с. 40].

Теоретико-методичні принципи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у ВНЗ розробила Т. Рейзенкінд [57]. Провідна ідея її концепції пов'язана з професійно-поліхудожньою підготовкою студентів, що обов'язково повинна ґрунтуватися на взаємодії різних видів мистецтва. Дослідниця трактує поняття «взаємодія мистецтв» як універсальний спосіб розвитку у студентів здатності до синтезу та вмінню переключатись від одного різновиду художньо-образних конструкцій до іншого. Під поняттям «художньо-образна конструкція» Т. Рейзенкінд розуміє будь-який мистецький твір. Автор зазначає, що «це потребує використання механізмів синтезованого педагогічного впливу, до яких відносять: конкретно-предметну образність; музичний образ; музично-пластичний і зображально-пластичний жест; зображувальну деталь у співвідношенні з динамікою руху образу; специфічні мовні та надмовні засоби; конкретизацію музичної образності та комп'ютерної віртуальності; ключове слово» [57, с. 4].

Мета поліхудожнього виховання майбутніх вчителів музичного мистецтва, за словами Т. Рейзенкінд, полягає цілеспрямованій фаховій підготовці майбутнього викладача, який повинен розуміти вагомість усіх складових освітньої системи на основі інтегративного підходу. Яке в подальшому виступає інструментарієм у процесі навчання та виховання підростаючого покоління на уроках мистецтва, забезпечуючи ефективність розвитку креативності, творчих здібностей, набуття ЗУН у сфері мистецтва, розширення кругозору, збагачення художньо-естетичного досвіду, накопичення понять про естетичні ідеали, філософські погляди, тощо [57].

Л. Масол у своїх працях зауважує, що основною категорією естетики та педагогіки мистецтва виступає художній образ. Він, за словами дослідниці,

цілісно вміщує в собі раціональну сферу осмислення оточуючої дійсності людиною та «інтуїтивне осяяння, не обмежуючи «креатосферу» особистості» [35, с. 52]. Художні образи та теоретичні поняття тісно взаємодіють, доповнюючи один одного: поняття «просвітлюють логікою» образні уявлення, емоції та переживання. Раціональні знання вибудовують певні алгоритми, через які відбувається процес сприйняття, усвідомлення, аналізу художніх явищ [35, с. 52].

Навчитись і навчати такого роду концентрації знань і вмінь є завданням нелегким і потребує як від педагога, так і від студента великих зусиль, сконцентрованості та особистої мотивації. Реалізація поставлених завдань інтегративного навчання та виховання майбутніх вчителів музичного мистецтва у сфері полі художності зумовлює необхідність володінням системою знань у галузі будови мистецьких творів, вміння трактувати художні образи різних стилів і жанрів, ерудованість у сфері музично-теоретичних дисциплін, розуміння специфіки художньої мови різних видів мистецтва, вміння інтерпретувати мистецький задум.

Другою важливою педагогічною умовою поліхудожнього виховання є
розвиток креативного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання.

Значення креативного мислення, творчого потенціалу для ефективного поліхудожнього виховання підкреслюють сучасні науковці, які досліджують проблему підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва (О. Бузова, Л. Масол, М. Лещенко, П. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Щолокова та ін.). Вони зазначають, що розвиток творчого мислення має охоплювати всі без винятку дисципліни музичного циклу.

З'ясуємо сутність поняття «креативність», його зміст та структуру. Так, креативністю науковці називають здібність особистості, що забезпечує здатність до творчої діяльності. У педагогіці під креативністю найчастіше розуміють такі здібності як винахідливість, оригінальність, фантазія, інтуїція,

здатність до вирішення проблем тощо. Зазначається багатогранність даної здібності: «Креативність – потенціальна схильність до різнобічного мислення, відчуття та дії» [72, с. 121].

Педагогічна творчість розглядалася в працях В. Андрєєва, В. Загвязинського, В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, Н. Кічук, М. Поташника, С. Сисоевої, В.Сластьоніна, А. Хуторського, Д. Чернілевського. Важливі аспекти творчої підготовки майбутніх учителів різних предметів розкриті в дисертаційних дослідженнях (Н. Біла, З. Гуцало, О. Куцевол, В. Фрицюк та ін.).

Педагогічні здібності виявляються не у вмінні вирішувати педагогічні ситуації на уроках музичного мистецтва за зразком, а, перш за все, у здатності ставити нові завдання для естетичного розвитку особистості кожного учня, тобто самостійно створювати та вирішувати педагогічні стратегії розвитку учнів.

Нами використовувалося визначення креативності, що наводить у своїх монографії О. Куцевол, а саме: «*креативність* – це інтегральна сукупність якостей особистості, що визначає її готовність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності; як творчі здібності людини, які можуть проявлятися у мисленні, почуттях і діях; як здатність породжувати різноманітні оригінальні ідеї. Креативність є необхідною умовою самореалізації особистості» [28, с. 35–37].

Студентський вік характеризується тим, що саме в цей період досягаються багато оптимумів розвитку інтелектуальних і фізичних сил, що дозволяє більш активно розкривати творчі здібності, інтелектуальну ініціативу, здатність ставити запитання та формулювати проблеми.

Багато вчених та педагогів наголошують на значущості та визначній ролі педагогічної креативності, яка, на їх думку, розвивається протягом усієї мистецько-педагогічної діяльності та є рушійною силою педагогічного самовдосконалення. Дослідженням феномену педагогічної творчості

займались В.А. Кан-Калік, Н.В. Кічук, М.П. Лещенко, С.О. Сисоєва, В. Сухомлинський, Л.О. Хомич та ін. Зокрема, В. Сухомлинський говорить про те, що лише творчомобільний, креативний педагог спроможний «розбудити» у вихованців прагнення до пізнання та самореалізації. Творча діяльність характеризується створенням або презентуванням продукту, що несе певну новизну. У педагогіці такими можуть виступати нові технології, форми, методи навчання і виховання.

С. Сисоєвою виокремлюються наступні характерні ознаки педагогічного креативного компонента особистості викладача: «високий рівень соціальної та моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності; проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особистісні якості; специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я»); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури» [63, с. 98–99].

Зазначимо, що розвиток креативності передбачає дотримання принципу свідомості, творчої активності та самостійності студентів. Її реалізації можлива через долучення майбутніх учителів до виконання творчих завдань, створення власних проєктів, власної практичної мистецько-педагогічної діяльності під час освітнього процесу. Так, О. Сисоєв зазначає, що залучення, спонукання студентів до свідомої творчої активності можливе, якщо:

- спиратися на особистісні інтереси, особливо пізнавальні, враховувати професійні схильності;

- залучати вихованців до мотивованої позиції, пошуку креативного рішення навчальних проблемних ситуацій, самостійної розробки науково-педагогічних та практичних завдань;

– використовувати інноваційні форми та методи роботи, такі як дидактичні ігри, дискусії, виявлення дефіциту інформації, співпереживання, тощо;

– сприяти колективності у навчанні майбутніх вчителів, тобто їх взаємодію в усіх формах практичної пізнавальної діяльності [63].

У даному випадку в студентів з'являється пізнавальний інтерес, професійна спрямованість особистості.

Розвиток дивергентного або креативного мислення в процесі взаємодії різних видів мистецтва відбувається на основі таких розумових операцій, як аналіз і синтез, а також спектру особливих мисленневих процесів та прийомів. Серед них: порівняння, асоціація, узагальнення, абстрагування, генералізація, класифікація, систематизація, перенесення засвоєних знань і вмінь на інші предмети [35].

Третя педагогічна умова поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва – **поліхудожнє спрямування педагогічної практики студентів**. Специфіка педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва висуває вимоги до професійної підготовки студентів даного профілю. Рівень сформованості професіоналізму прямопропорційно залежить від реалізації полі художнього спрямування виховного та навчального процесу, який забезпечує у високий рівень естетичної свідомості, педагогічної компетентності, розвитку творчої мобільності та культури виховання.

Готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожнього виховання у подальшій педагогічній практичній діяльності включає в себе: необхідність опори на ґрунтовні фахові знання, володіння студентами практичними навичками та вміннями у сфері мистецтва, сформованість здатності до організації естетичної діяльності вихованців.

Вирішення поставлених завдань виконується у декілька етапів:

Перший етап. Засвоєння системи фахових знань: опрацювання, аналіз конкретних творів мистецтва; їх історичного контексту написання; дослідження значущих, маловідомих фактів з життя митців; поповнення словникового запасу професійною мистецтвознавчою термінологією, розширення особистісної емоційно-образної сфери.

Другий етап. Розширення сфери емоційних переживань та відчуттів: вирішення чого можливо за умови використання в освітньому процесі задач, які сприяють розвитку чуттєвого сприйняття творів різних видів мистецтва, емоційного відгуку на них; вмінню виражати власні почуття та інтерпретувати художньо-образний зміст; формування навичок передати художньо-образний зміст твору мовою іншого виду мистецтва.

Третій етап. Самостійна творча діяльність: формування ціннісного ставлення до креативності та творчого самовираження, мотивованість, зацікавленість у самореалізації творчого потенціалу у професійній діяльності.

Система професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва неможлива без педагогічної практики студентів, реалізації набутих ЗУН у виховній роботі з учнями у ЗОШ. Для реалізації даної умови майбутні вчителі залучаються до різних форм самостійної роботи, які включають в себе вирішення тестів; написання наукових робіт; дослідження та розгляд методичних прийомів і методів виявлення художньо-творчих здібностей учнів різної вікової категорії для подальшого залучення їх до творчих завдань на уроках під час практики у ЗОШ. На даному етапі відбувається практичне впровадження засвоєних ЗУН з поліхудожнього виховання у процесі педагогічної практики.

Отже, основу цієї педагогічної умови становить ідея досвіду творчої діяльності особистості, який майбутні вчителі отримують у процесі професійної підготовки, а набуті ЗУН у подальшому переносяться на їх практичну педагогічну самореалізацію. Принцип зв'язку навчання з

практичною педагогічною діяльністю вимагає того, щоб зміст навчання включав об'єктивні науково-педагогічні факти, теорії, закони, відображав сучасний стан педагогічної науки. Означений принцип втілюється в навчальних програмах і підручниках, а також у тому, що студентів навчають елементам наукового пошуку, науковим методам, способам науково-педагогічної організації навчального процесу. Він скеровує викладача на долучення студентів до спостереження за досліджуваними явищами й процесами в реальній педагогічній дійсності, передбачає наукові суперечки, проведення аналізу результатів власних спостережень, пошук додаткової інформації, доведення власної точки зору, обґрунтування своїх педагогічних нововведень щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в школі.

І. Бех у своєму дослідженні звертає увагу, що дана педагогічна умова передбачає формування у майбутніх учителів особистісної рефлексії, яка є основним механізмом процесу мислення, виступає цілісністю самопізнання, емоційно-ціннісного відношення до власної особистості, самоконтролю та корекція діяльності та прийняття рішень. Основою рефлексії виступає процес формування та становлення особистості, осмислений підхід до вибору способів здійснення саморозвитку та творчого виховання учнів. [11].

Об'єктивність визначення самооцінки та здійснення самоаналізу неможливий без аналізу діяльності інших студентів, рефлексивність якого закладена в самопізнанні майбутнім вчителем внутрішнього стану. Реалізація зазначеного завдання можлива через використання різних форм роботи, наприклад, дискусії, письмове анкетування, обговорення, конкурси, «круглі столи», тощо. Рефлексія слугує певним індикатором точності отриманих результатів, визначенні мети та завдань подальшої роботи, допомагає скорегувати власний освітній шлях. Під час рефлексії студент самореалізується у пріоритетних для нього галузях і видах діяльності. Більшість вчених-педагогів пропонують студентам у процесі професійної підготовки здійснювати рефлексивні записи. На основі яких можна

скорегувати та оптимізувати освітній процес. Що сприяє розвитку вміння цілісно сприймати образи мистецтва крізь призму внутрішнього світу, розкриттю творчо-професійних здібностей, підвищує рівень усвідомлення професійного потенціалу.

Четвертою педагогічною умовою поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва є **використання різноманітних форм, методів, засобів навчання у контексті професійної поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.**

Форма навчання – це цілеспрямована, організована, змістовно-насичена і методично забезпечена система пізнавального та виховного спілкування, взаємодія між викладачем і вихованцем. Реалізація форми навчання передбачає сукупність цілеспрямованої організації змісту, виховних засобів і методів. Дослідники зазначають, що форми виховання можна розділити на фронтальні, колективні, групові, парні, індивідуальні тощо.

У нашому дослідженні при поділі основних форм виховання, ми беремо до уваги характерні риси специфіки комунікації між вихователем та вихованцями. Доцільними вважаємо використання наступних *форм*:

– індивідуальна, що характеризується тісною суб'єкт-суб'єктною взаємодією між викладачем і вихованцем. Така форма надає можливість вчителю максимально персоналізувати виховний вплив на особистість студента;

– групова, головним ядром якої стає суб'єктна взаємодія між студентами у середині групи, а завданням учителя стає регуляція такої взаємодії;

– колективна, яка надає студентам максимальний рівень свободи творчості та прояву особистісних якостей, і вчитель у процесі такої взаємодії стає її рівноправним учасником.

У нашому дослідженні ми використовуємо такі форми роботи щодо реалізації педагогічних умов поліхудожнього виховання: відвідування

концертів, театральних постанов, галерей та написання студентами рецензій, художніх відгуків, статей; спецкурс (аудиторна робота), творчий проект (позааудиторна робота), індивідуальні заняття з основного музичного інструмента, публічне виконання музичного твору на концерті.

Педагогічні умови реалізуються через різноманітні *методи навчання* (від гр. *methodos* – спосіб пізнання). Під даним поняттям у нашому дослідженні ми пропонуємо розуміти упорядкований спосіб або комплекс способів діяльності викладача й вихованця, спрямовані на ефективне вирішення навчально-виховних задач [27, с. 101].

Складовими методу є *прийоми навчання*, які А. Кузьмінський визначає як певні разові дії, направлені на реалізацію вимог методів. Дані поняття відрізняються за своїми цільовим покликанням. Метод призначений для забезпечення широких пізнавальних дій, таких як розкриття змісту матеріалу, з'ясування суті проблеми, а прийом це тільки елемент методу. Він залежить від того завдання, яке виконується даним методом. Однак межі між прийомом і методом не є однозначними, у тому випадку, коли метод за певних обставин може стати прийомом і навпаки [27, с. 102].

Дослідник також у своїй праці розглядає поняття «*засоби навчання*», зазначаючи, що це будь-яке навчальне обладнання, що застосовується в навчально-виховному процесі (навчально-методична література, зошити, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби навчання, карти, таблиці, тощо). «Методи, прийоми й засоби навчання виконують відповідні функції – освітню, виховну, розвивальну та контрольну» [27, с. 103].

У запропонованій нами системі виділяємо дві групи методів: активні та пасивні, які включають інтеграцію запозичених, модифікованих методів навчання. Зокрема, до пасивних належать: розповідь, пояснення, цитування, демонстрація та ін. Вони розкривають перед суб'єктом педагогічного процесу основні функції мистецтва, розширюють систему фахових знань.

Більш ефективними та дієвими виступають активні методи навчання. Серед таких методи: *бесіди* (роботи зі студентом у формі діалогу та обговорення творів мистецтва); *міркувань* (зосередження на внутрішніх почуттях, що відображені у художньому творі); *порівняння* (можливість відтінити своєрідність художніх творів різних жанрів), *аналогій* (співставлення образного змісту різних творів мистецтва за аналогією); *емоційно-образної драматургії* (забезпечення цілісного сприймання, пізнання творів мистецтва); *емоційного контрасту* (можливість відчувати різнохарактерні почуття та емоції); *багатомірних зіставлень* (його мета полягає в розкритті несхожих вражень від одних і тих же явищ); методи *вербально-асоціативні та образно-емоційні асоціації* (здатність самостійно окреслити певні емоційні переживання, які виникають у відповідь на словостимул); *семантичного слухання* (розвиток вміння встановлювати спільні зв'язки між переживаннями, відображеними у віршованих строфах, і власними); *перцептивної дії* (здатність ідентифікувати особистісні емоційні відгуки з художньо-образним змістом мистецького твору на основі рухів); *переключення діяльності* (можливість передавати естетичні переживання на основі встановлених асоціацій); *«раптового відкриття»* (глибоке емоційне переживання у процесі поетапного розгляду твору).

Доцільно використовувати різноманітні *творчі методи* навчання: *імпровізація* (спонтанний творчий процес, що не передбачає попередньої підготовки); *евритміка* (забезпечує розвиток синтетичних вмінь); *психодрама* (метою методу виступає потреба у самопізнанні, вмінні самовдосконалюватись); *мозковий штурм* (сприяє активному розвитку процесів мислення, спонукає до необхідності у тісному спілкуванні з різними видами мистецтва, висловлюванню власних думок); *асоціювання* (має на меті руйнування стереотипів сприймання, банальності, однобокості, сприяє розвитку нестандартного мислення); *створення власної художньої продукції*; *ілюстрування сюжетів у кольорі і графічно*; метод *драматизації* (допомагає

створити вихованцям ситуацію, в якій проявляється їх знання творів, вміння оперувати матеріалом, оцінювати гру товаришів); *ігрові* методи (зумовлені формуванням асоціативного мислення, розвитком емпатійних здібностей, вмінь фантазування); *пізнання символіки; кінометод* [17, с. 26–30]. Зазначені методи забезпечують формування у майбутніх вчителів творчих здібностей, сприяючи розв'язанню завдань духовного розвитку особистості.

Одним із найпоширеніших засобів навчання ХХІ ст. виступає впровадження в систему освіти *комп'ютерних технологій*. Вони забезпечують реалізацію трьох фундаментальних компонентних складових педагогіки: розвиток творчих здібностей, креативності, оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями як дієвою сферою пізнавальної діяльності. Є. Бондаренко, І. Красильников, Т. Селіванова, М. Фомінова описували у своїх працях практичний досвід у галузі використання комп'ютерних технологій у художній освіті. У процесі сприймання навчального матеріалу на заняттях з мистецьких дисциплін доцільним буде використання таких *мультимедійних форм* роботи:

- показ наочного матеріалу на слайдах зі слуханням музики;
- засвоєння матеріалу при виконанні завдань на комп'ютері;
- демонстрація фрагменту аудіо- або відеоматеріалу;
- художня вікторина або відеовікторина;
- художня подорож-узагальнення (наприклад, «Сторінками музичної культури різних епох»);
- «Визнач країну за фасадом музею або за мелодією»;
- художній колаж.

Ефективним та досить поширеним є метод проєктів. Відповідно до умов застосування комп'ютерних технологій розрізняють «проєкти:

- інформаційні проєкти (газета, буклет, довідник, заочна екскурсія);
- дослідницькі проєкти (робота на МАН, власне відкриття-дослідження, наукова доповідь, стаття);

– творчі проекти (відеокліп, презентація, фільм, «єралаш», «жива газета», сценарій музично-літературної або музично-образотворчої композиції);

– практико-орієнтовані проекти (видання тематичних дисків, добірка до дискотеки, художньо-музичне оформлення свята, спецвипуск тематичного буклету або газети)» [37, с. 11].

Зазначимо, що наочний матеріал на заняттях сприяє більш впливовому розкриттю теми через: демонстрацію слайд-шоу, електронної енциклопедії, портфолію проекту, перегляду фото-шоу, відео, архівних матеріалів, матеріалів із життя та творчості митців [17, с. 33–34]. Комп'ютерні технології навчання здатні значно покращити самостійну роботу студентів, внести інтерактивність, розвинути активно-дієві форми навчання.

Таким чином, проблема поліхудожнього виховання є важливою як для теорії професійної педагогіки, так і для практики підготовки студентів-музикантів у ВНЗ. Перспективними шляхами вирішення цієї проблеми є впровадження у навчальний процес інтеграції знань та застосування інтерактивних методів навчання у процесі професійної поліхудожньої підготовки вчителя музичного мистецтва.

Висновки до розділу 1

Проблема поліхудожнього виховання є однією з важливих у психолого-педагогічній, методичній літературі, адже до основних завдань сучасної педагогіки мистецтва відноситься розкриття перед учнями цілісної художньої картини світу. При цьому учні мають не тільки набути мистецьких знань, а й оволодіти суб'єктивним досвідом емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, навчитися спілкуватися з художніми творами та опанувати простір духовних цінностей. Важливою умовою формування цих якостей є

врахування у навчально-виховному процесі інтеграції різних видів мистецтва. Інтегрований поліхудожній підхід до освіти забезпечує ефективність виховання комунікативної та творчої особистості, яка спроможна самостійно знаходити нетрадиційні, нові підходи до розв'язання завдань будь-якої галузі, самодосконалюватись та саморозвиватись.

Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що основними складовими поліхудожності як філософської категорії є такі поняття: інтеграція, комплекс, синтез, взаємодія, взаємовплив, взаємопроникнення та інші інтегруючі чинники, за допомогою яких відбувається об'єднання частин у певні типи цілісності.

Сутність питання взаємодії видів мистецтв у контексті психологічних передумови, на думку більшості науковців, полягає у конструктивній ролі мислення в процесах інтеграції, в основі яких покладено операції аналізу та синтезу. Особлива увага при цьому надається асоціативному мисленню.

Педагогічний феномен залучення взаємодії видів мистецтв у процесі професійної підготовки студентів заключається, першочергово, у формуванні нових якостей особистості, що виникають саме як результат мистецької інтеграції. Фахівець поліхудожнього профілю охоплює систему професійних знань, здобуває навички, вміння, виявляє здатність до розуміння та готовності практичного застосування механізмів інтеграції різних видів художньої діяльності на основі взаємодії мистецтв, яке забезпечує формування світогляду, національного менталітету особистості, пізнання законів світових культур. Виступаючи фактором підготовки педагога поліхудожнього профілю, взаємодія мистецтв сприяє формуванню потреби накопичення культурного досвіду та його інтегрування в пізнавальні процеси учнів, постійне вдосконалення фахових знань, умінь у їх проєкції в значення образного змісту творів мистецтва, набуття педагогічних компетентностей для мистецько-педагогічної діяльності в контексті комунікативної компетенції на основі суб'єктно-суб'єктних взаємодій.

Спираючись на різноманітні трактування та підходи щодо розуміння сутності поняття «поліхудожнє виховання», у нашому дослідженні дотримуємось визначення Л. Масол, що «поліхудожнє виховання – це особистісно зорієнтоване планомірне долучення суб'єктів навчання до різних видів мистецтва у їх взаємодії, результатом якого є формування комплексу естетичних властивостей особистості, поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, що забезпечують готовність до художньо-творчої самореалізації і художньо-естетичного самовдосконалення».

Вирішення завдань поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва потребує теоретико-методологічної стратегії, яка втілюється у таких *підходах*: гуманістичний, антропологічний, особистісно орієнтований, індивідуальний, діалогічний та інтегрований. У результаті дослідження були розроблені та обґрунтовані такі методологічні *принципи*: цілісність та етапність, творча домінанта, «олюднення» цілей навчально-виховного процесу, міжпредметні зв'язки та взаємодія мистецтв, адекватність вибору організаційних форм, методів і засобів поліхудожньої освіти, інтонаційність мистецтва, які забезпечують методологічну основу поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Нами було визначено основні *функції* поліхудожнього виховання в процесі музичної підготовки студентів, зокрема мотиваційно-когнітивна, яка забезпечує розвиток потреби майбутніх учителів у долученні та спілкуванні із мистецтвом; компенсаторно-образна, яка виключає однобокість та примітивність установки майбутніх учителів на ізолюваність від інших видів художньої діяльності, крім музичного пізнання; емоційно-оцінювальна, яка сприяє розширенню в особистості художньо-сенсорного досвіду осягнення мистецтва; художньо-творча, вона розвиває художньо-образну уяву майбутніх учителів через широкий спектр спілкування із різними видами мистецтва, що відображають дійсність; педагогічно-практична, її зміст

полягає в збагаченні палітри художніх педагогічних можливостей діяльності студентів.

Поліхудожнє виховання має певну *структуру*, основними компонентами якої є: емоційно-мотиваційний, когнітивно-інтелектуальний, професійно-виконавський та креативний.

Поліхудожнє виховання майбутніх учителів музичного мистецтва залежить від дотримання наступних *педагогічних умов*, а саме: систематичність використання взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки студентів; розвиток креативного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання; поліхудожнє спрямування педагогічної практики студентів; використання різноманітних форм, методів, засобів навчання у контексті професійної поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; які сприяють розвитку художньо-естетичних, творчих якостей особистості, що значно підвищує ефективність досліджуваного феномену.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПОЛІХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Педагогічне діагностування рівнів поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Нині значну увагу дослідники відводять полікультурному розвитку особистості, що знайшло послідовне відображення в навчанні й вихованні не тільки в межах України, а й в Англії, США, Австрії та інших країнах світу. Особистісне й професійне становлення фахівців нерозривно пов'язане з організацією поліхудожньої діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме – зі створенням такого навчального середовища, яке сприятиме постійному збільшенню потреби до процесу пізнання.

Для перевірки стану проблеми поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, з'ясування ефективності розроблених нами педагогічних умов означеного процесу було проведено практичне дослідження у вищому педагогічному навчальному закладі, яке складалося з трьох етапів:

1-й етап (*констатувальний*) – діагностування вихідного рівня поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у вищому педагогічному закладі;

2-й етап (*формувальний*) – впровадження власних педагогічних умов у навчальний процес КДПУ;

3-й етап (*контрольний*) – результати впровадження власних педагогічних умов у навчальний процес КДПУ.

На констатувальному етапі практичного дослідження ми ставили на меті здійснення педагогічної діагностики стану поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва, відповідно до якої було поставлено такі завдання:

- з'ясувати ставлення респондентів до досліджуваної проблеми;
- визначити компоненти, розробити критерії та відповідні показники, за якими можливо оцінити ступінь поліхудожньої вихованості студентів (учасників дослідження);
- провести діагностичні процедури серед студентів контрольної та дослідної групи стосовно рівнів поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання в КДПУ.

З метою досягнення завдань нами були використані теоретичні та емпіричні методи, такі як: анкетування, тестування, опитування, виконання різноманітних творчих завдань, аналізу, кількісної та якісної обробки даних.

Аналіз сучасного стану поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва проводився на базі музично-хореографічного відділення факультету мистецтв КДПУ у жовтні – листопаді 2018 р.

Респондентами були дві групи студентів: МХК-15 (18 осіб), і група МХК-м-14 (15 осіб). Для подальшого дослідження ці групи були визначені нами, відповідно, як досліджувана та контрольна.

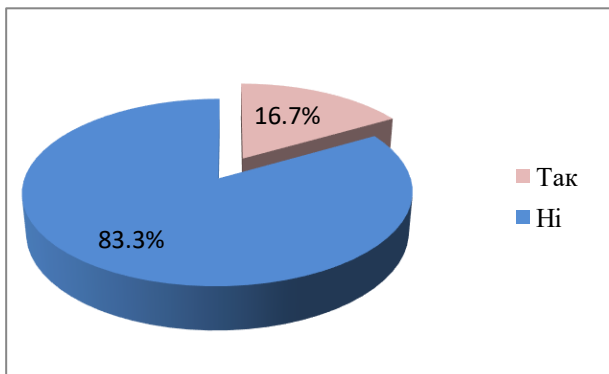
З метою набуття даних щодо ставлення респондентів до визначеної проблеми було проведено діагностичне опитування, яке мало на меті виявити роль і значення досліджуваного феномену для професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва. Питання *анкети* належали до закритого типу і передбачали однозначну відповідь: «так» або «ні».

Анкета

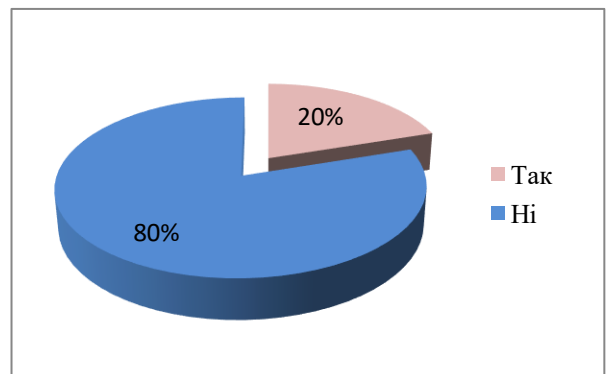
1. Чи розумієте Ви поняття «поліхудожнє виховання»?
2. Чи вважаєте Ви необхідною умовою навчання поліхудожнє виховання?

3. Чи є у Вас прагнення до поліхудожнього розвитку та виховання?
4. Чи є у Вас бажання проявити творчість у роботі?
5. Чи добре прослідковуються міжпредметні зв'язки різних навчальних дисциплін у вищому закладі освіти?
6. Чи застосовуються різні типи проведення групових та індивідуальних фахових занять під час навчання у вищому закладі освіти?
7. Чи застосовуються взаємодія різних видів мистецтв на групових та індивідуальних фахових заняттях під час навчання у вищому закладі освіти?
8. Чи на достатньому рівні Ви поліхудожньо виховані?
9. Чи реалізуєте Ви поліхудожні знання та навички в навчально-виконавській діяльності?

На перше запитання «Як Ви розумієте поняття поліхудожнє виховання?» тільки 3 студенти (16,7%) дослідницької групи дали позитивну відповідь, «ні» – 15 осіб (83,3%). У контрольній групі результати такі: 3 студенти (20%) відповіли «так», 12 (80%) – «ні» (див. рис. 2.1. та рис. 2.2.).

Рис. 2.1. Результати відповідей студентів ДГ на перше запитання

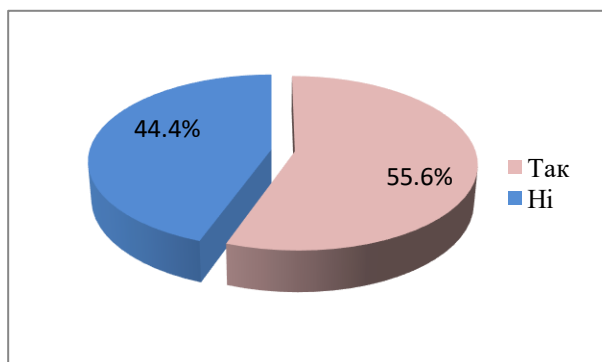

Рис.2.2. Результати відповідей студентів КГ на перше запитання

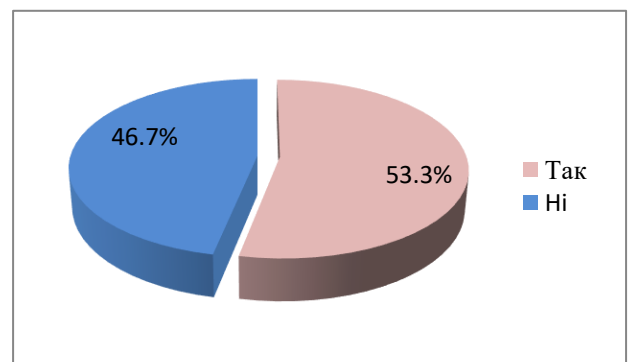
Проведений аналіз отриманих відповідей показав, що основна кількість опитаних охарактеризували поняття «поліхудожнє виховання» неконкретно, дуже спрощено. Інформованість з цього питання обмежувалася рамками загального перерахування якостей окремих видів мистецтва, власне необхідні властивості їх взаємодії не конкретизувалися.

Друге запитання «Чи вважаєте Ви необхідною умовою навчання поліхудожнє виховання?» дало змогу з'ясувати, чи вважають студенти необхідною умовою навчання поліхудожнє виховання. Результати відповідей показують, що переважна більшість студентів, хоча лише поверхнево, розуміють сутність цього поняття, але усвідомлюють необхідність і важливість поліхудожнього виховання в процесі навчання. Його мета представлена у відході від «однобокості» навчання музичному мистецтву, представленні підґрунття для оволодіння мистецького матеріалу шляхом збагачення художньо-образних уявлень в різних видах мистецтва. Поліхудожнє виховання спрямовує професійну підготовку на формування потреби особистості у спілкуванні з усіма видами мистецтва, які доповнюють музичні враження художньо-образними переживаннями з інших видів мистецтва, підсилюють емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, збагачують музично-педагогічні вміння студентів поліхудожніми знаннями.

Отже, на друге запитання 10 студентів (55,6%) дали позитивну відповідь, «ні» – 8 осіб (44,4%). Серед студентів контрольної групи на друге питання 8 студентів (53,3%) відповіли «так», 7 студентів (46,7%) – «ні» (див. рис. 2.3. та рис. 2.4.).

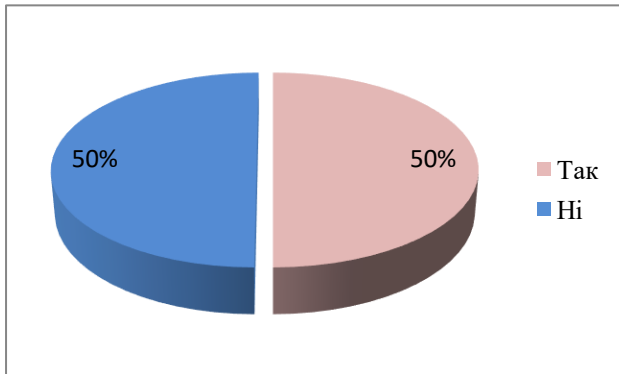
Рис. 2.3. Результати відповідей студентів ДГ на друге запитання

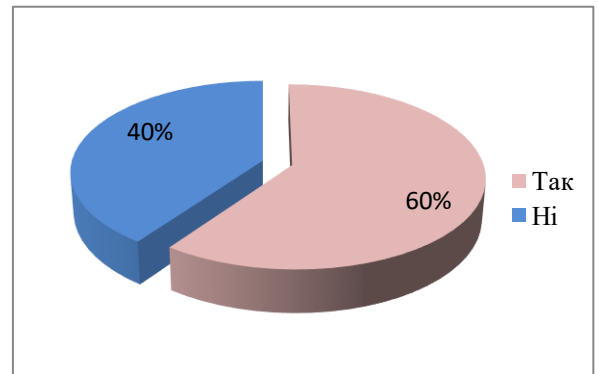
Рис. 2.4. Результати відповідей студентів КГ на друге запитання

На третє запитання анкети «Чи є у Вас прагнення до поліхудожнього розвитку та виховання?» 9 студентів (50%) дали позитивну відповідь, «ні» також 9 осіб (50%). Серед студентів контрольної групи на третє питання

відповіли «так» – 9 студентів (60 %), «ні» – 6 студентів (40%) (див. рис. 2.5. та рис 2.6.).

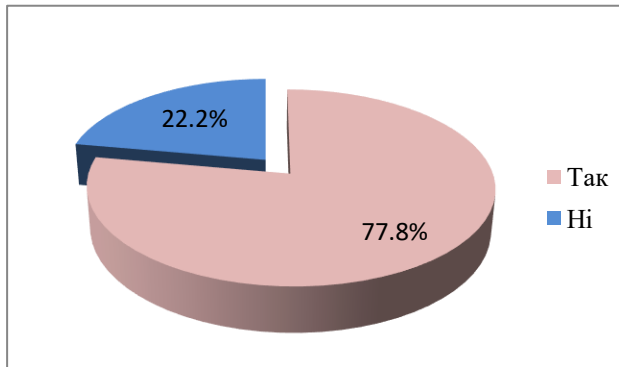
Рис. 2.5. Результати відповідей студентів ДГ на третє запитання

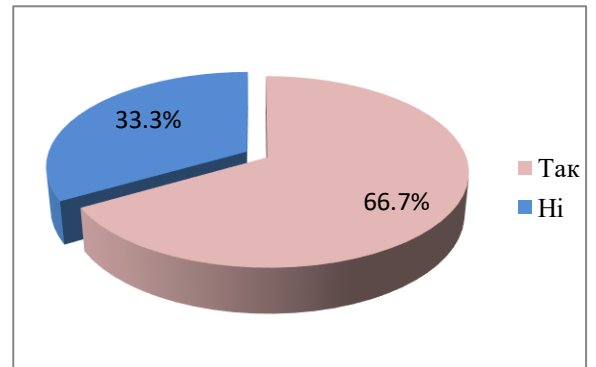
Рис. 2.6. Результати відповідей студентів КГ на третє запитання

Майбутні вчителі музичного мистецтва усвідомлюють необхідність, важливість поліхудожнього виховання та всебічного художньо-естетичного розвитку. Вони виявили мотивацію, інтерес до творчої діяльності на основі усвідомлення можливостей варіантного тлумачення однієї теми в різних видах мистецтва; зацікавленість до моделювання музичної інтерпретації під впливом художніх образів різних видів мистецтва.

На четверте запитання «Чи є у Вас бажання проявити творчість в роботі» 14 респондентів дослідної групи (77,8%) дали позитивну відповідь, «ні» – 4 осіб (22,2%). Серед студентів контрольної групи на відповіді «так» – 10 студентів (66,7 %), «ні» – 5 (33,3%) (див. рис. 2.7. та рис. 2.8.). Студенти зазначають, що люблять проявляти фантазію, креативність, творчу уяву, прагнуть вирішувати навчальні задачі нестандартним шляхом. Також не обходиться навчальний процес без музичної імпровізації, яка посідає вагоме місце у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя, і спрямована на розвиток творчого потенціалу на шляху до самореалізації. Творчість студентів розкривається на заняттях, що містять завдання проблемного типу, які виступають рушійною силою розвитку креативних умінь вихованців.

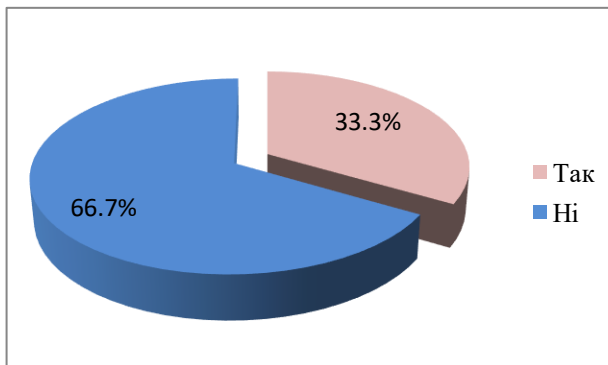

Рис. 2.7. Результати відповідей студентів ДГ на четверте запитання

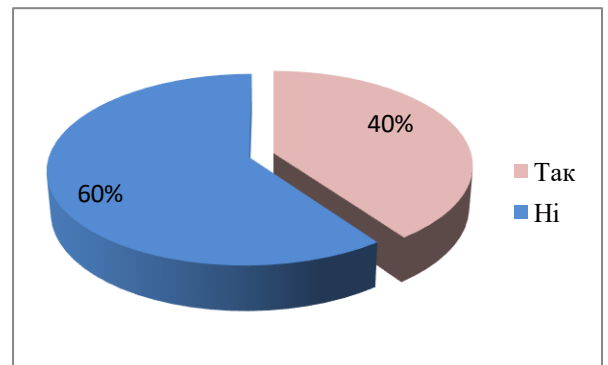

Рис. 2.8. Результати відповідей студентів КГ на четверте запитання

П'яте запитання стосувалось простеження міжпредметних зв'язків різних навчальних дисциплін у вищому закладі освіти. На дане питання 6 студентів (33,3%) дали позитивну відповідь, «ні» – 12 студентів (66,7%). Серед студентів контрольної групи на дане питання відповіли «так» – 6 студентів (40%), «ні» – 9 студентів (60%) (див. рис. 2.9. та рис. 2.10.).

Рис. 2.9. Результати відповідей студентів ДГ на п'яте запитання

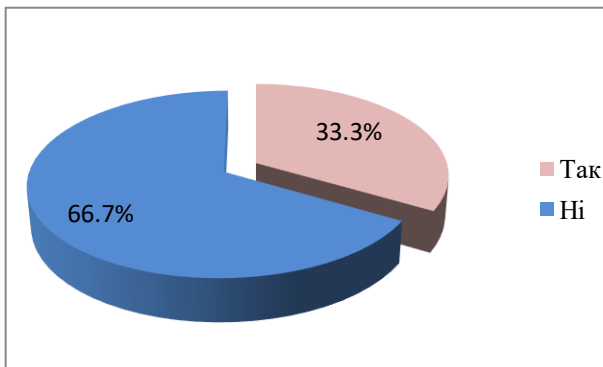

Рис. 2.10. Результати відповідей студентів КГ на п'яте запитання

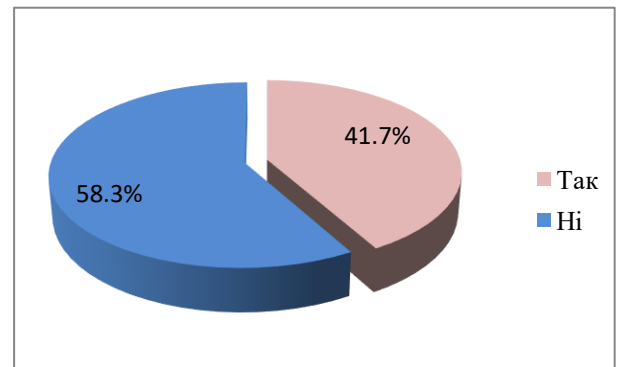
Студенти зазначають, що міжпредметні зв'язки та проведення інтегрованих уроків сприяють розкриттю творчих здібностей, урізноманітненню методів та організаційних форм навчання для посилення інтересу, активізації мислення, оволодіння системою наукових знань і, зрештою, підвищення результативності всієї навчально-виховної роботи. Особливо простежується інтеграція різних видів мистецтва у курсі

дисципліни «Художня культура». Особливістю цієї дисципліни є вивчення специфіки видів мистецтва, а також значна кількість матеріалу, пов'язаного з фольклором, традиціями, звичаями, релігійними цінностями різних народів.

На наступне запитання «Чи застосовуються різні типи проведення групових та індивідуальних фахових занять під час навчання у вищому закладі освіти?» 6 студента (33,3%) дали позитивну відповідь, «ні» – 12 студентів (66,7%). Серед студентів контрольної групи на дане питання відповіли «так» – 5 студентів (33,3 %), «ні» – 10 студентів (66,7%) (див. рис. 2.11. та рис. 2.12.).

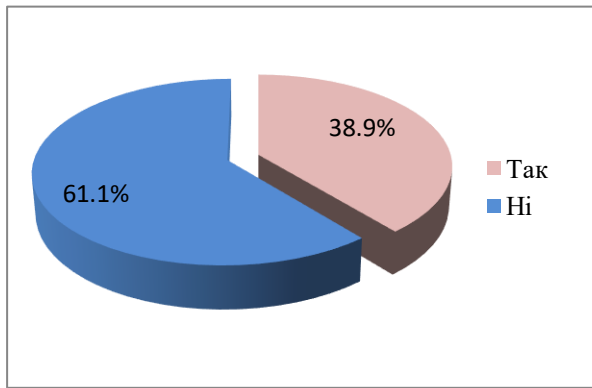
Рис. 2.11. Результати відповідей студентів ДГ на шосте запитання

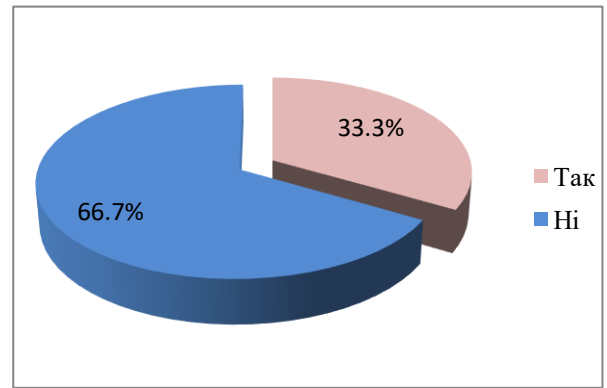
Рис. 2.12. Результати відповідей студентів КГ на шосте запитання

Опитувані студенти дали у переважній більшості негативну відповідь, підкреслюючи те, що традиційними формами проведення групових занять у ВНЗ є лекції та практичні заняття. Лише деякі дисципліни проводяться у різноманітних формах, зокрема «Художня культура», «Історія музики». Індивідуальні заняття також не так часто, як хотілось би, проводяться у нетрадиційних формах, з інтеграційними елементами роботи на занятті.

На сьоме запитання «Чи застосовується взаємодія різних видів мистецтв на групових та індивідуальних фахових заняттях під час навчання у вищому закладі освіти?» дали позитивну відповідь 7 студентів (38,9%), «ні» – 11 студентів (61,1%). А серед студентів контрольної групи на дане питання відповіли «так» – 5 студента (33,3 %), «ні» – 10 студентів (66,7%) (див. рис. 2.13. та рис. 2.14.).

Рис. 2.13. Результати відповідей студентів ДГ на сьоме запитання

Рис. 2.14. Результати відповідей студентів КГ на сьоме запитання

Вони зазначають, що лише деякі викладачі використовують у професійній практиці проведення занять взаємодію різних видів мистецтва. Недоліком при цьому можна зазначити, що більшість викладачів, проводячи заняття, беруть до уваги зазвичай лише два види мистецтва, одним з яких обов'язково є музика. Дуже рідко виходячи за ці рамки, вони звертають увагу та застосовують взаємодію трьох і більше видів мистецтв. Форми завдань поліхудожнього спрямування спонукають студентів до активної пізнавальної діяльності, що активізує мисленнєві процеси студентів, сприяє подальшому засвоєнню навчального матеріалу, розвиває мотиваційну та когнітивну сфери особистості.

Восьме запитання звучало так: «Чи на достатньому рівні Ви поліхудожньо виховані?». Серед опитаних 3 студенти (16,7%) дали позитивну відповідь, «ні» – 15 студентів (83,3%) дослідної групи. Серед студентів контрольної групи на дане питання відповіли «так» – 4 студенти (26,7%), «ні» – 11 студентів (73,3%) (див. рис. 2.15. та рис. 2.16.). Майбутні вчителі музичного мистецтва зазначили, що більша частина з них не до кінця розуміють значення поняття «поліхудожнє виховання», не можуть визначити об'єктивно рівень своєї поліхудожньої вихованості.

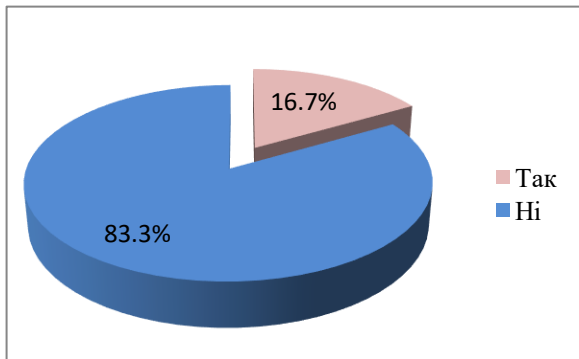

Рис. 2.15. Результати відповідей студентів ДГ на восьме запитання

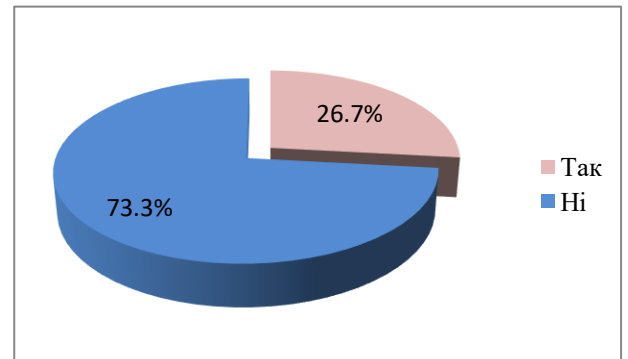

Рис. 2.16. Результати відповідей студентів КГ на восьме запитання

Останнє запитання було сформульовано так: «Як Ви реалізуєте поліхудожні знання та навички у навчально-виконавській діяльності?». На запитання 6 студентів (33,3%) дали позитивну відповідь, «ні» – 12 студентів (66,7%) дослідної групи. Серед студентів контрольної групи на дане питання відповіли «так» – 4 студента (26,7%), «ні» – 11 студентів (73,3%) (див. рис. 2.17. та рис. 2.18.). Студенти, які прийняли участь в анкетуванні, відповіли, що поліхудожні знання та навички реалізуються завдяки участі у наукових конференціях, концертних виступах, проблемних завданнях, на групових та індивідуальних заняттях.

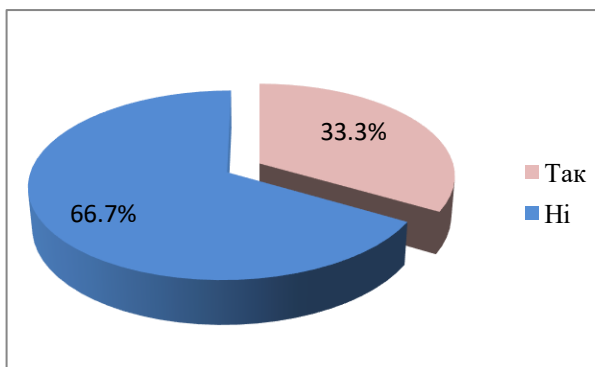

Рис. 2.17 Результати відповідей студентів ДГ на дев'яте запитання

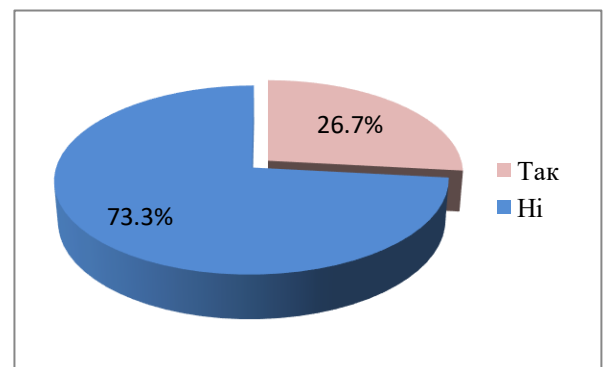

Рис. 2.18 Результати відповідей студентів КГ на дев'яте запитання

Результати анкетування студентів дослідної та контрольної груп ми оформили у таблицю 2.1.

Таблиця 2.1.

Аналіз анкетування студентів дослідної та контрольної груп

Порядковий № питання	Дослідна група				Контрольна група			
	Так		Ні		так		Ні	
	осіб	%	Осіб	%	осіб	%	Осіб	%
1	3	16,7	15	83,3	3	20	12	80
2	10	55,6	8	44,4	8	53,3	7	46,7
3	9	50	9	50	9	60	6	40
4	14	77,8	4	22,2	10	66,7	5	33,3
5	6	33,3	12	66,7	6	40	9	60
6	6	33,3	12	66,7	5	33,3	10	66,7
7	7	38,9	11	61,1	5	33,3	10	66,7
8	3	16,7	15	83,3	4	26,7	11	73,3
9	6	33,3	12	66,7	4	26,7	11	73,3
Середній показник	7	39,5	11	60,5	6	40	9	60

Таблиця 2.1. показує, що рівень поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва в обох групах є приблизно однаковим.

В результаті опитування ми переконалися, що розуміння сутності, специфіки поліхудожнього виховання, його професійної необхідності знаходиться у 60,25% студентів на низькому рівні через відсутність орієнтації на їх цілеспрямований, усвідомлений розвиток самим суб'єктом навчання. Проте 39,75% респондентів продемонстрували потребу у поліхудожній вихованості задля розвитку поліхудожніх умінь та навичок, підвищення професійної майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. Отже, за результатами анкетування нам вдалося отримати підтвердження того, що порушена в дослідженні проблема є доволі актуальною для майбутніх учителів музичного мистецтва.

На основі теоретичного опрацювання проблеми поліхудожнього виховання у науковій та методичній літературі нами було розроблено критеріальний апарат дослідження й моделювання компонентів діагностичної методики щодо встановлення рівнів поліхудожньої вихованості в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (табл. 2.2.). Нами були визначені основні компоненти, такі як:

емоційно-мотиваційний, когнітивно-інтелектуальний, професійно-виконавський та креативний.

Перший компонент – *емоційно-мотиваційний*. Критерієм його є самовизначеність особистості в поліхудожній професійній діяльності. Показники: 1) мотиваційна, професійна цілеспрямованість особистості та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку; 2) здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності.

Другий компонент – *когнітивно-інтелектуальний*. Критерієм його є системність фахових знань у сфері мистецтва. Показники: 1) володіння студентами мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва (поліхудожність, міжпредметні зв'язки, синтез мистецтва, інтеграція, комплекс мистецтв, художній образ, художня мова, стиль, напрямок тощо); 2) здатність до набуття нових ЗУН, що визначають художньо-естетичний кругозір майбутнього педагога і професійно-педагогічні знання в області поліхудожнього виховання.

Третій компонент – *професійно-виконавський*. Критерієм його є здатність до мистецько-виконавської та професійної діяльності. Показники: 1) здатність до сприйняття, аналізу-інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів; 2) рівень сформованості вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Четвертий компонент – *креативний*. Критерієм його є наявність творчої мобільності студентів. Показники: 1) наявність універсальних якостей творчої особистості (дивергентне (творче) мислення, ініціатива, уява, фантазія, наполегливість та ін.); 2) здатність створювати умови для креативного розвитку учнів.

Таблиця 2.2.

**Структура поліхудожнього виховання майбутніх учителів
музичного мистецтва**

Компоненти	Критерії	Показники
Емоційно-мотиваційний	Самовизначеність особистості в поліхудожній професійній діяльності	1) мотиваційна, професійна цілеспрямованість особистості та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку; 2) здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності.
Когнітивно-інтелектуальний	Системність фахових знань у сфері мистецтва	1) володіння студентами мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва (поліхудожність, міжпредметні зв'язки, синтез мистецтва, інтеграція, комплекс мистецтв, художній образ, художня мова, стиль, напрямки тощо); 2) здатність до набуття нових ЗУН, що визначають художньо-естетичний кругозір майбутнього педагога і професійно-педагогічні знання в області поліхудожнього виховання.
Професійно-виконавський	Здатність до мистецько-виконавської та професійної діяльності	1) здатність до сприйняття, аналізу-інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів; 2) рівень сформованості вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності.
Креативний	Наявність творчої мобільності студентів	1) наявність універсальних якостей творчої особистості (дивергентне (творче) мислення, ініціатива, уява, фантазія, наполегливість та ін.); 2) здатність створювати умови для креативного розвитку учнів.

Для діагностування показників емоційно-мотиваційного компоненту поліхудожньої вихованості студентам було запропоновано опитування (Додаток А.1), яке дозволило визначити рівень мотиваційної, професійної цілеспрямованості особистості студентів та їх зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку, а також здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Високий рівень показників емоційно-мотиваційного компоненту показали 3 (16,7%) студента дослідної групи, також 3 (20%) студента контрольної групи. Середні показники продемонстрували 9 (50%) студентів дослідної групи та 6 (40%) студентів контрольної групи. При цьому 6 (33,3%) студентів дослідної групи та 6 (40%) студентів контрольної групи показали низький рівень сформованості емоційно-мотиваційного компоненту (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Розподіл студентів за рівнями сформованості емоційно-мотиваційного компоненту за результатами опитування

№ 3/п	Рівні	Дослідна група %	Контрольна група %
1	Високий	16,7%	20%
2	Середній	50%	40%
3	Низький	33,3%	40%

Для визначення *когнітивно-інтелектуального* компоненту поліхудожньої вихованості майбутнього вчителя музичного мистецтва до уваги респондентів була запропонована *таблиця-словник*. Під час діагностування необхідно було її заповнити, розкривши зміст понять: поліхудожність, міжпредметні зв'язки, інтеграція, взаємодія, комплекс, синтез мистецтв, художня мова різних видів мистецтва, історична епоха, за якої створено художній твір. Це дозволило визначити володіння студентами мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва. Відповідно за критеріями нами було визначено рівень фахових знань опитаних студентів.

Результати діагностичного анкетування показали, що правильні тлумачення наведених понять надали однаково по 2 (16,7%), (20%) студенти дослідної групи та контрольної групи. Частково правильними виявились відповіді 8 (44,4%) студентів дослідної групи та 7 (46,7%) студентів контрольної групи. При цьому 7 (38,9%) студентів дослідної групи та 5 (33,3%) студентів контрольної групи не продемонстрували навіть часткового володіння комплексом понять, необхідних для успішної професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Розподіл студентів за рівнями сформованості когнітивно-інтелектуального компоненту поліхудожньої вихованості за матеріалами виконаних завдань

№ 3/п	Рівні	Дослідна група %	Контрольна група %
1	Високий	16,7%	20%
2	Середній	44,4%	46,7%
3	Низький	38,9%	33,3%

З метою дослідження *професійно-виконавського* компоненту поліхудожньої вихованості майбутнього вчителя музичного мистецтва (критерій – здатність до мистецько-виконавської та професійної діяльності) було сформульовано такі показники: здатність до сприйняття, аналізу-інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів; рівень сформованості вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Визначення сформованості професійно-виконавського компоненту майбутнього вчителя музичного мистецтва проводилось нами у формі тестування (Додаток А.3).

Опрацьовані відповіді опитаних студентів дали змогу виявити рівень сформованості здатності до мистецько-виконавської та професійної діяльності, що виявляється у здатності до сприйняття, інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів, наявності вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Дослідження першого показника (художньо-образне виконання твору) ми спостерігали під час проведення міжсесійного модульного контролю з основного музичного інструмента. За вимогами навчальної програми студенти виконували п'єси з власної музичної колекції.

Результати діагностування рівнів сформованості професійно-виконавського компонента поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва за матеріалами виконаного тестування наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Розподіл студентів за рівнями сформованості професійно-виконавського компонента поліхудожньої вихованості за матеріалами виконаних завдань

№ з/п	Рівні поліхудожньої вихованості	Дослідна група			Контрольна група		
		I показник	II Показник	Заг. для компонента	I показник	II Показник	Заг. для компонента
		%	%	%	%	%	%
1.	Високий	22,2 (4 осіб)	16,7 (3 осіб)	19,5	26,7 (4 осіб)	26,7 (4 осіб)	26,7
2.	Середній	50 (9 осіб)	55,5 (10 осіб)	52,7	40 (6 осіб)	53,3 (8 осіб)	46,7
3.	Низький	27,8 (5 осіб)	27,8 (5 осіб)	27,8	33,3 (5 осіб)	20 (3 осіб)	26,6

Для визначення сформованості *креативного компонента* поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме діагностування творчого рівня студентів в контексті музичної діяльності, на констатувальному етапі практичного дослідження учасникам в якості домашньої роботи з основного музичного інструмента було запропоновано виконати серію *творчих завдань*:

Завдання 1. «Озвуч» полотно Чарльза Уайта «Золота осінь».

Музичний ряд: С. Рахманінов. Прелюдія G-dur; С. Рахманінов. Прелюдія gis-moll; С. Рахманінов. Прелюдія D-dur.

Завдання 2. Підібрати до фортепіанної п'єси М. Сильванського «Вночі на річці» живописний твір, який відповідає її емоційно-образному змісту.

Завдання 3. «Озвуч» фреску П. Пікассо «Герніка» і поясни свій вибір.

Музичний ряд: Л. ван Бетховен. Увертюра «Егмонт»; Е. Гріг. Смерть Озе з сюїти «Пер Гюнт»; А. Шенберг. «Ті, що вціліли у Варшаві».

Завдання 4. Підібрати до фортепіанної п'єси Є. Веврика «Вечір в Порту-Алегрі» живописний твір, який відповідає її емоційно-образному змісту.

Завдання 5. Підібрати до фортепіанної п'єси Г. Сасько «Блюз» поетичний твір, який суголосний її емоційно-образному змісту.

Творчі завдання дозволили виявити різний рівень поліхудожньої вихованості студентів. Наприклад, «озвучуючи» картину Чарльза Уайта «Золота осінь», вони називали і Прелюдію соль-дієз мінор, і Прелюдію Ре мажор, але Прелюдія Соль мажор виявилася найбільш правильною відповіддю. Так вважають близько чверті студентів, які аргументовано пояснили, що обидва твори об'єднує спокій, радість, пробудження, кольорова та музична палітра дуже прозорі.

Високий рівень показників креативного компоненту показали 4 (22,2%) студентів дослідної групи, також 4 (26,7%) контрольної групи. Середні показники продемонстрували 8 (44,5%) студентів дослідної групи та 8 (53,3%) студентів контрольної групи. При цьому 6 (33,3%) студентів дослідної групи та 3 (20%) студентів контрольної групи показали низький рівень сформованості креативного компоненту (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6.

**Розподіл студентів за рівнями сформованості креативного
компоненту за результатами творчих завдань**

№ 3/п	Рівні	Дослідна група	Контрольна група
1	Високий	22,2%	26,7%
2	Середній	44,5%	53,3%
3	Низький	33,3%	20%

Отримані результати констатувального етапу дослідження відповідно до критеріїв і показників сформованості емоційно-мотиваційного, когнітивно-інтелектуального, професійно-виконавського та креативного компонентів дозволили здійснити розподіл респондентів за трьома рівнями поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Результати констатувального етапу наведені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Рівні поліхудожньої вихованості студентів на констатувальному етапі

Компоненти	Дослідна група			Контрольна група		
	%	%	%	%	%	%
Назва компоненту	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Емоційно-мотиваційний	16,7	50	33,3	20	40	40
Когнітивно-інтелектуальний	16,7	44,4	38,9	20	46,7	33,3
Професійно-виконавський	19,5	52,7	27,8	26,7	46,7	26,6
Креативний	22,2	44,5	33,3	26,7	53,3	20
Середній показник	18,8	47,9	33,3	23,3	46,7	30

Таблиця 2.7. відбиває перевагу низького і середнього рівнів; також з таблиці видно, що загальні показники в групах відрізняються не дуже істотно. В обох групах кількість осіб, яких умовно можна віднести до поліхудожньо вихованих та навпаки, майже однакова.

Отже, проаналізувавши вищенаведені результати констатувального етапу відповідно до зазначених критеріїв і показників, ми можемо визначити зміст та охарактеризувати рівні поліхудожньої вихованості студентів: високий, середній та низький.

Високий рівень поліхудожньої вихованості характеризується міцними професійно-педагогічними теоретичними знаннями студентів в галузі мистецтва, здатністю до набуття нових ЗУН, свідомого, цілеспрямованого

професійного сприйняття, аналізу-інтерпретації художніх творів. Студенти високого рівня володіють навичками оцінювання та художньо-образного виконання творів, вміннями та навичками у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Даному рівню відповідають студенти, які мають високу мотиваційну професійну цілеспрямованість та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку, вони здатні до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності, володіють універсальними якостями творчої особистості та здатністю створювати умови для креативного розвитку учнів.

Середній рівень поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва характеризується здатністю студента до набуття нових ЗУН, сприйняття, аналізу-інтерпретації художніх творів. Однак студенти середнього рівня не в достатній мірі володіють навичками оцінювання та художньо-образного виконання творів, вміннями та навичками у сфері мистецько-педагогічної діяльності. Майбутні вчителі музичного мистецтва мають посередню мотиваційну професійну цілеспрямованість та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку. Середній рівень поліхудожньої вихованості характеризується недостатньо глибокими професійно-педагогічними теоретичними знаннями студентів в галузі мистецтва.

Ці студенти недостатньо мобільні, з небажанням реагують на новітні технології, які необхідно використовувати у професійній діяльності. Вони часто не здатні до створення творчого продукту не тільки мистецького, але й педагогічного. Студенти середнього рівня поліхудожньої вихованості більш придатні до репродуктивної діяльності, успішно створюють і виконують завдання за зразком, продукти їхньої діяльності характеризуються стереотипністю, недостатньою самостійністю суджень, вони потребують допомоги викладача при створенні власного освітнього продукту.

Низький рівень поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва відрізняється слабкою професійно-теоретичною підготовкою. Спостерігається недостатньо усвідомлена необхідність отримання глибоких і конкретних професійних знань, вони недостатньо мотивовані на вивчення фахових дисциплін, їх робота носить чисто репродуктивний характер. Студенти низького рівня не володіють у достатній мірі новітніми педагогічними технологіями. Характерним також є низький рівень внутрішньої мотивації до творчої діяльності. Студент на даному рівні віддає перевагу діяльності за взірцем, вирішенню проблемних фахових ситуацій за звичною схемою.

Низький рівень характеризується також слабкою здатністю до професійного сприйняття, аналізу-інтерпретації художніх творів. Даному рівню відповідають студенти, які байдуже ставляться до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності, володіють слабо вираженими універсальними якостями творчої особистості.

Таким чином, нами було проведено комплекс діагностичних процедур, націлених на встановлення вихідного рівня поліхудожньої вихованості студентів. Аналіз результатів констатувального етапу свідчить, що у значної кількості студентів (81,2% дослідної групи та 76,7% контрольної групи) рівень поліхудожньої вихованості середній та низький. Це говорить про необхідність пошуку шляхів удосконалення означеного процесу у майбутніх учителів музичного мистецтва.

2.2. Практичне дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки

Для практичного дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва нами були підібрані відповідні форми та методи роботи.

Перший компонент (емоційно-мотиваційний) реалізується через позааудиторну роботу: відвідування концертів, театральних вистав, майстер-класів, галерей тощо; підготовку творчого проекту для учнів ЗОШ «П. Пікассо і музика».

Реалізація другого компонента (когнітивно-інтелектуального) відбувалася через лекційні заняття запропонованого спецкурсу «Поліхудожнє виховання учнів» (аудиторна робота) та самостійну роботу студентів: пошук науково-методичної літератури, творчі завдання на практичних заняттях спецкурсу.

Впровадження третього компонента (професійно-виконавського) представлено в роботі через наступні форми: індивідуальні заняття з основного музичного інструмента та публічні виступи на концертах, виховних заходах.

Четвертий компонент (креативний) реалізується через виконання творчих завдань на індивідуальних заняттях з основного музичного інструмента; підготовку план-конспектів уроків музичного мистецтва у ЗОШ.

Задля реалізації визначених педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва (перша – систематичність використання взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки студентів; друга – розвиток креативного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання; третя – поліхудожнє

спрямування педагогічної практики студентів; четверта – використання різноманітних форм, методів, засобів навчання у контексті професійної поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва) нами була розроблена програма поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки, яку ми відобразили в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

**Програма поліхудожнього виховання майбутніх учителів
музичного мистецтва**

Компонент	Форма та зміст	Педагогічні умови
Емоційно-мотиваційний	1. Відвідування концертів («Грають студенти КОМК» у ДМШ№13, «Симфо-шоу» у театрі ім. Т. Шевченка), театральних постанов (казка-балет «Мауглі», музична комедія за мотивами однойменної повісті М. Гоголя «Сорочинський ярмарок» у театрі ім.Т. Шевченка), галерей (виставка картин криворізького художника Ю.Зеленого у театрі ім.Т. Шевченка, «Барвіста палітра митців Криворіжжя» у Виставковому залі Центрально-міського району міста). Написання студентами рецензій, художніх відгуків, статей	Перша; друга; четверта
	2. Творчий проект для учнів ЗОШ«П. Пікассо і музика». Створення музично-образотворчої композиції на основі взаємодії двох різних видів мистецтва (музики і живопису)	Перша; друга; четверта
Когнітивно-інтелектуальний	1. Спецкурс (лк) «Поліхудожнє виховання учнів» (аудиторна робота). Розширення теоретичних знань в галузі мистецтва та поліхудожнього виховання учнів ЗОШ	Всі
	2. Спецкурс (пр) «Поліхудожнє виховання учнів» (аудиторна робота). Самостійна робота з пошуку науково-методичної літератури, підбір художнього матеріалу для творчих завдань (самостійно або у групах), наприклад, «Склади діалог»: розгляньте репродукцію картини Еміля Муньє «Щаслива родина» і створіть діалог персонажів живописного твору; «Театральна студія»: студентам пропонувалося підібрати відеофрагмент без аудіо-супроводу. Завдання: беручи до уваги дію акторів у відеоряді, постановку, атрибутику, запропонувати власну назву, підібрати літературні та музичні твори, але такі, які б найточніше передали події запропонованого фрагменту.	Всі

Продовж. табл. 2.8.

Компонент	Форма та зміст	Педагогічні умови
Професійно-виконавський	1. Індивідуальне заняття з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Пучковою С. на тему «Робота над засобами художньої виразності у класі основного музичного інструмента»	Перша; друга; четверта
	2. Індивідуальне заняття з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Єфременко М. на тему «Робота над виконавською стилістикою у класі основного музичного інструмента»	Перша; друга; четверта
	3. Індивідуальне заняття з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Кучер Н. на тему «Робота над засобами художньої виразності у класі основного музичного інструмента»	Перша; друга; четверта
	4. Публічні виступи на виховному заході «Концерт-шоу» під назвою «Світське життя. Спецвипуск до Дня студента»	Перша; четверта
Креативний	1. Творчі завдання на індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Пучковою С. : а) підібрати картину, що відповідає художньо-образному змісту п'єси; б) перегляд фрагменту з балету; в) домашнє завдання: підібрати літературний твір, що відповідає художньо-образному змісту п'єси.	Перша; друга; четверта
	1. Творчі завдання на індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Єфременко М.:а) підібрати літературний та музичний твір, що співзвучний художньо-образному змісту п'єси.	Перша; друга; четверта
	1. Творчі завдання на індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Кучер Н.:а) підібрати картину, що відповідає художньо-образному змісту п'єси; б) домашнє завдання: підібрати літературний твір, що суголосний художньо-образному змісту п'єси .	Перша; друга; четверта
	2. Розробка план-конспектів уроків мистецтва в ЗОШ	Всі

Однією з найефективніших форм реалізації *першого компонента* є відвідування концертів, театральних вистав, майстер-класів, галерей. Студентам контрольної групи було запропоновано долучитися до світу мистецтва шляхом відвідування концертів, зокрема «Грають студенти КОМК» у ДМШ №13, «Симфо-шоу» у театрі драми та музичної комедії ім. Т. Г. Шевченка, театральних постанов (казка-балет «Мауглі», мюзикл за мотивами однойменної повісті М. Гоголя «Сорочинський ярмарок» у театрі ім. Т. Г. Шевченка), галерей (виставка картин криворізького художника Ю. Зеленого у театрі ім. Т. Г. Шевченка, «Барвіста палітра митців

Криворіжжя» у Виставковому залі). Під враженням від перегляду робіт митців та творів мистецтва майбутні вчителі музичного мистецтва написали свої художні відгуки, рецензії.

Особливе враження справила на студентів вистава «Сорочинський ярмарок», що проходила у театрі драми та музичної комедії ім. Т. Г. Шевченка. Більшість студентів контрольної групи мали змогу відвідати спектакль, про який потім надали дуже схвальні відгуки. Знаючи сюжетну лінію, літературну характеристику персонажів повісті М. Гоголя, студенти вже мали уяву про образну картину твору мистецтва. Також для порівняння особливостей, тонкощів розкриття художніх образів було переглянуто однойменний мюзикл (2004 р., реж. С. Горов).

Під враженням від відвіданої театральної вистави студентами було написано рецензії та художні відгуки. Особливою художністю відрізняється робота Кучер Наталії (Додаток Б).

Студентам контрольної групи було запропоновано підготувати творчий проект для учнів ЗОШ (у формі музично-образотворчої композиції) «П. Пікассо і музика». Дана форма роботи реалізує у професійній підготовці майбутніх учителів *емоційно-мотивакійний компонент*. Студенти вивчали наукові, художні, науково-методичні джерела з метою накопичення теоретичних відомостей щодо проблематики теми проекту. Особливо зацікавила їх маловідома стаття «Пабло Пікассо і музика» (доповідь в Музеї образотворчого мистецтва ім. О. С. Пушкіна) з видання «Музыкальная жизнь» (2001, №5, с. 5–7), на основі якої було розроблено музично-образотворчу композицію. Студенти контрольної групи ознайомились із репродукціями картин іспанського художника, аналізували музичні композиції, співзвучні художньо-образному та ідейному змісту полотен митця. У творчому проекті вони розкрили роль музики в житті П. Пікассо, музичну сутність його творчості, музичні мотиви в творах художника.

Особливе місце посіли «музичні натюрморти» П. Пікассо, на яких представлено безліч різних інструментів.

Студенти освітили питання музичних творів за картинами П. Пікассо. Сценарій творчого проекту пропонує прослухати музичні твори німецького композитора П. Дессау, італійця Л. Ноно, чеха Ї. Валек, американців М. Найт і Л. Балада, присвячених картині П. Пікассо «Гернике»; також балет Г. Бацевич, присвячений творчості П. Пікассо; розглянути портрет художника, написаний В. Томсоном.

Спецкурс «Поліхудожнє виховання учнів» (аудиторна робота) спрямований на розширення когнітивно-інтелектуальної сфери студентів, практичного оволодіння майбутніми вчителями знань і вмінь у сфері поліхудожнього виховання. Дана форма роботи реалізує усі чотири педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Мета спецкурсу полягає в формуванні готовності, професійних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва для поліхудожнього виховання учнів ЗОШ в умовах інтеграції змісту мистецької освіти.

Завдання, що висуває запропоновуй спецкурс передбачають:

– володіння відомостями щодо проблем поліхудожнього виховання учнів у русі концептуальних підходів з модернізації змісту шкільної мистецької національної освіти;

– набуття необхідних навичок роботи над мистецькими творами з урахуванням поліхудожнього принципу єдності сприйняття мистецтва;

– оволодіння засобами художньо-творчої роботи зі школярами;

– готовність до практичної педагогічної діяльності в умовах поліхудожнього виховання;

– набуття вмінь у сфері залучення сучасних інноваційних методів поліхудожнього виховання в умовах конструювання компонентів змісту мистецької освіти.

Вимоги до суб'єкту навчання по завершенню проходження курсу:

- володіння мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва (поліхудожність, міжпредметні зв'язки, взаємодія, синтез мистецтва, інтеграція, комплекс мистецтв, художній образ, художня мова, стиль, напрямок тощо);
- розуміти, враховувати особливості феномену поліхудожнього виховання учнів відповідно до Концепції та Державного шкільного стандарту;
- володіти раціональними прийомами та методами розвитку вмінь учнів у процесі цілісного сприйняття творів різних видів мистецтва;
- знати та застосовувати інноваційні прийоми поліхудожнього виховання учнів в умовах оновлення змісту мистецької шкільної освіти;
- бути мотивованим, готовим до самовдосконалення власних вмінь і навичок в оволодінні інноваційними методами в практичній педагогічній діяльності [6].

Зміст і структура спецкурсу подані у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Зміст і структура спецкурсу «Поліхудожнє виховання учнів»

Тема	Лекційні заняття	Практичні заняття	Форми роботи
Тема 1. Місце, роль та сутність поліхудожнього виховання у системі професійних знань.	1		Інтегрована лекція
Тема 2. Концептуальні основи поліхудожнього виховання учнів в Державному стандарті базової шкільної освіти України.	1		Створення студентських презентацій
Тема 3. Програмне забезпечення поліхудожнього виховання учнів в освітній галузі «Мистецтво».		2	Творчі завдання, педагогічна інтерпретація художніх творів.
Тема 4. Методика поліхудожнього виховання учнів в процесі конструювання уроків мистецтва.		2	Творчі завдання, написання план-конспекту уроку музичного мистецтва.
Всього			6 годин

Спецкурс «Поліхудожнє виховання учнів» включає також практичні заняття, що передбачає самостійну роботу студентів з пошуку науково-методичної літератури, підбір художнього матеріалу для творчих завдань (самостійно або у групах), наприклад, «Склади діалог»: розгляньте репродукцію картини Еміля Муньє «Щаслива родина» і створіть діалог персонажів живописного твору; «Театральна студія»: студентам пропонувалося підібрати відеофрагмент без аудіо-супроводу. Завдання: беручи до уваги дію акторів у відео-ряді, постановку, атрибутику, запропонувати власну назву, підібрати літературні та музичні твори, але такі, які б найточніше передали події запропонованого фрагменту. У виборі літературного та музичного супроводу студенти не обмежені. Студенти групи презентували власні варіанти, після чого пропонувалося переглянути оригінал. У результаті подальшого обговорення та аналізу відбувалося з'ясування найточніших та найвлучніших моментів.

Реалізація третього компонента можлива через публічні концертні виступи. Зокрема, студенти мали змогу виступити на виховному заході «Концерт-шоу» під назвою «Світське життя. Спецвипуск до Дня студента». У концертній програмі прийняли участь тріо студентів дослідної групи четвертого курсу у складі Чехли О., Пучкової С. та Єфременко М. із вокальною композицією «Обійми мене» та тріо (вокал – Чехла О., саксофон – Букрєєв І., фортепіано – Добриднік К.) із джазовою піснею «Lullaby of birdland».

Практичне дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва відбувалося також у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент», яка є однією з профільних у системі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. На основі проведення індивідуальних занять зі студентами відбувалося розширення фахових знань та вмінь студентів, активізація різнобічних знань з мистецтва, конкретних знань та досвіду

спілкування з мистецтвом, формування мистецького світогляду. Дана форма роботи реалізує у професійній підготовці майбутніх учителів як перший, так і четвертий компоненти поліхудожнього виховання студентів у ВНЗ.

Мета вивчення навчальної дисципліни, що найбільше сприяє поліхудожньому вихованню майбутніх учителів музичного мистецтва: формувати художньо-творчі та виконавські вміння і навички студентів, вміння робити самоаналіз виконуваного твору, порівнювати інтерпретації фортепіанних творів; розвивати музичний слух, асоціативне мислення, вміння проводити аналогії; засобами мистецтва виховувати відчуття прекрасного, ціннісне ставлення до різних видів мистецтва.

Зміст, методи та прийоми, що використовувалися у навчальному процесі, відповідали завданням поліхудожнього розвитку майбутніх учителів музики та програмним вимогам дисципліни.

Зокрема, на першому індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Пучковою С. на тему «Робота над засобами художньої виразності у класі основного музичного інструмента» проводилась робота над фортепіанними п'єсами із включенням творчих завдань: 1) підібрати картину, що відповідає художньо-образному змісту п'єси М. Осокіна «Вночі» із запропонованих (О. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі», А. Мельба «Річка місячної ночі», І. Каменєв «Вночі на річці Молога»); 2) перегляд фрагменту з балету П. Чайковського «Лебедине озеро» до п'єси Л. Шукайло «Лебідь»; 3) домашнє завдання: підібрати літературний твір, що відповідає художньо-образному змісту п'єси Н. Делло-Джойо «Дрібничка».

На другому індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Єфременко М. на тему «Робота над виконавською стилістикою у класі основного музичного інструмента» проводилась робота над музичними творами: Д. Чимароза «Соната №11» та п'єсою А. Классена «Музичний ескіз» №1. Було запропоновано творче

завдання – підібрати літературний та музичний твір, що відповідає художньо-образному змісту п'єси (Джейн Остін «Гордість та упередження», фрагмент з балету С. Прокоф'єва «Ромео та Джульєтта»).

На третьому індивідуальному занятті з основного музичного інструмента зі студенткою IV курсу Кучер Н. на тему «Робота над засобами художньої виразності у класі основного музичного інструмента» опрацьовувалися п'єси Ф. Мендельсона «Пісня без слів» №48 та С. Прокоф'єва «Казки старої бабусі» №4.

Робота над фортепіанними творами не обмежилась технічними прийомами гри на інструменті. Важливе місце на занятті мала також взаємодія мистецтв на етапі перевірки самостійного домашнього завдання – підібрати літературний твір, що суголосний художньо-образному змісту п'єси С. Прокоф'єва «Казки старої бабусі» №4 (Ш. Перо «Ріке з хохолком»). При обговоренні образного змісту наступної п'єси Ф. Мендельсона потрібно було обрати один живописний твір із запропонованої серії картин Еміля Муньє «Можна мені теж яблучко?», «Лист», «Перед заручинами». Застосовувалися методи бесіди, розповіді, порівняння, аналізу-інтерпретації музичних творів (Додаток В).

Для реалізації креативного компонента ефективною формою роботи є розробка план-конспектів уроків мистецтва в ЗОШ. Зміст даного завдання забезпечує виконання усіх педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Студенти відповідально підійшли до виконання цієї роботи, презентувавши цікаві, насичені, змістовні уроки мистецтва у ЗОШ. Приклад план-конспекту уроку поданий у Додатку Г.

Підібрані та впроваджені форми роботи відповідно педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки були, на нашу думку, доцільними та успішними. Для їх ефективності необхідно було здійснити подальший

якісний і кількісний аналіз результатів. З цією метою був проведений контрольний етап практичного дослідження.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Для перевірки ефективності педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки нами був проведений контрольний етап дослідження компонентів, таких як: емоційно-мотиваційний, когнітивно-інтелектуальний, професійно-виконавський та креативний. Для діагностування показників емоційно-мотиваційного компоненту поліхудожньої вихованості студентам було повторно запропоновано опитування (Додаток А.1), яке дозволило визначити рівень мотиваційної професійної цілеспрямованості особистості студентів та їх зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку, а також здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Високий рівень показників емоційно-мотиваційного компоненту показали 6 (33,3%) студентів дослідної групи, 4 (26,7%) студентів контрольної групи. Середні показники продемонстрували 10 (55,6%) студентів дослідної групи та 6 (40%) студентів контрольної групи. При цьому 2 (11,1%) студентів дослідної групи та 5 (33,3%) студентів контрольної групи показали низький рівень сформованості емоційно-мотиваційного компоненту (табл. 2.9.).

Таблиця 2.9.

Розподіл студентів за рівнями сформованості емоційно-мотиваційного компоненту за результатами опитування

№ з/п	Рівні	Дослідна група %	Контрольна група %
1	Високий	33,3%	26,7%
2	Середній	55,6%	40%
3	Низький	11,1%	33,3%

Для визначення *когнітивно-інтелектуального* компоненту поліхудожньої вихованості майбутнього вчителя музичного мистецтва до уваги респондентів було запропоновано опитування (Додаток А.2). Відповідно за критеріями нами було визначено рівень фахових знань опитаних студентів.

Результати діагностичного анкетування показали, що правильні тлумачення наведених понять надали 9 (50%) студентів дослідної групи та 4 (26,7%) студентів контрольної групи. Частково правильними виявились відповіді 7 (38,9%) студентів дослідної групи та 8 (53,3%) студентів контрольної групи. При цьому 2 (11,1%) студентів дослідної групи та 3 (20%) студентів контрольної групи не продемонстрували навіть часткового володіння комплексом понять, необхідних для успішної професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва (табл. 2.11.).

Таблиця 2.11.

Розподіл студентів за рівнями сформованості когнітивно-інтелектуального компоненту поліхудожньої вихованості за матеріалами виконаних завдань

№ з/п	Рівні	Дослідна група %	Контрольна група %
1	Високий	50%	26,7%
2	Середній	38,9%	53,3%
3	Низький	11,1%	20%

Визначення сформованості професійно-виконавського компоненту майбутнього вчителя музичного мистецтва проводилось нами у формі повторного тестування (Додаток А.3).

Опрацьовані відповіді опитаних студентів дали змогу виявити рівень сформованості здатності до мистецько-виконавської та професійної діяльності, що виявляється у здатності до сприйняття, інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів, наявності вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Дослідження першого показника (художньо-образне виконання твору) ми спостерігали під час проведення міжсесійного модульного контролю з основного музичного інструмента. За вимогами навчальної програми студенти виконували п'єси з власної «Музичної колекції».

Результати діагностування рівнів сформованості професійно-виконавського компонента поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва за матеріалами виконаного тестування наведено в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12.

Розподіл студентів за рівнями сформованості професійно-виконавського компонента поліхудожньої вихованості за матеріалами виконаних завдань

№ з/п	Рівні поліхудожньої вихованості	Дослідна група			Контрольна група		
		I показник	II показник	Заг. для компоненту	I Показник	II Показник	Заг. для компоненту
		%	%	%	%	%	%
1.	Високий	33,3 (6 осіб)	33,3 (6 осіб)	33,3	26,7 (4 осіб)	33,3 (5 осіб)	30
2.	Середній	50 (9 осіб)	55,6 (10 осіб)	52,8	66,7 (10 осіб)	60 (9 осіб)	63,3
3.	Низький	16,7 (3 осіб)	11,1 (2 осіб)	13,9	6,7 (1 осіб)	6,7 (1 осіб)	6,7

Для визначення сформованості *креативного компонента* поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме – діагностування творчого рівня студентів в контексті музичної діяльності, на контрольному етапі практичного дослідження учасникам в якості домашньої роботи з основного музичного інструмента було запропоновано виконати серію творчих завдань:

Завдання 1. «Озвуч» скульптуру Мікеланджело Буанарроті «П'єта».

Музичний ряд: Ф. Шуберт. «Ave Maria»; В. Глюк. «Мелодія» з опери «Орфей»; Й. Бах. Арія Альта з меси h-moll.

Завдання 2. Прослухай уривок з повісті Б. Васильєва «Не стріляйте в білих лебедів». Підбери музику, суголосну цьому літературному твору. Визнач ідейно-художній задум письменника (дбайливе ставлення до природи, життя «по совісті»).

Музичний ряд: К. Сен-Санс «Лебідь»; Л. ван Бетховен Соната №8 «Патетична», III ч; Ф. Ліст «Втіха» Des-dur.

Завдання 3. Підбери до одного з сонетів В. Шекспіра музичний фрагмент, який би розкривав ідейно-художній задум драматурга. Прорекламуй сонет і дай відповідь на питання «Чому саме цей музичний твір ти вибрав?».

Музичний ряд: Е. Гріг. Пісня Сольвейг; Ф. Ліст. Ноктюрн «Мрії кохання»; О. Скрябін. Прелюдія e-moll, op. 11.

Завдання 4. «Озвуч» скульптуру Мікеланджело Буанарроті «Раб».

Музичний ряд: О. Бородін. «Богатирська симфонія»; Л. ван Бетховен. Увертюра «Коріолан»; Й. Бах Органна токата і fuga g-moll.

Завдання 5. Прослухай триголосну інвенцію Й. Баха h-moll. Визнач характер звучання інвенції, особливості тематизму, форми, жанру. Які почуття і думки викликає ця музика? (Музика у стилі XVIII століття. Цей поліфонічний твір несе заряд енергії, напруженого емоційного настрою. Тематизм у ній гострохарактерний).

Високий рівень показників креативного компоненту показали 5 (27,8%) студентів дослідної групи та 5 (33,3%) студенти контрольної групи. Середні показники продемонстрували 11 (61,1%) студентів дослідної групи та 8 (53,3%) студентів контрольної групи. При цьому 2 (11,1%) студентів дослідної групи та 2 (13,4%) студентів контрольної групи показали низький рівень сформованості емоційно-мотиваційного компоненту (табл. 2.13.).

Таблиця 2.13.

**Розподіл студентів за рівнями сформованості креативного
компоненту за результатами творчих завдань**

№ 3/п	Рівні	Дослідна група %	Контрольна група %
1	Високий	27,8%	33,3%
2	Середній	61,1%	53,3%
3	Низький	11,1%	13,4%

Отримані результати контрольного етапу дослідження відповідно до критеріїв і показників сформованості емоційно-мотиваційного, когнітивно-інтелектуального, професійно-виконавського та креативного компонентів дозволили здійснити розподіл респондентів за трьома рівнями поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Результати контрольного етапу наведено в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14.

Рівні поліхудожньої вихованості студентів на контрольному етапі

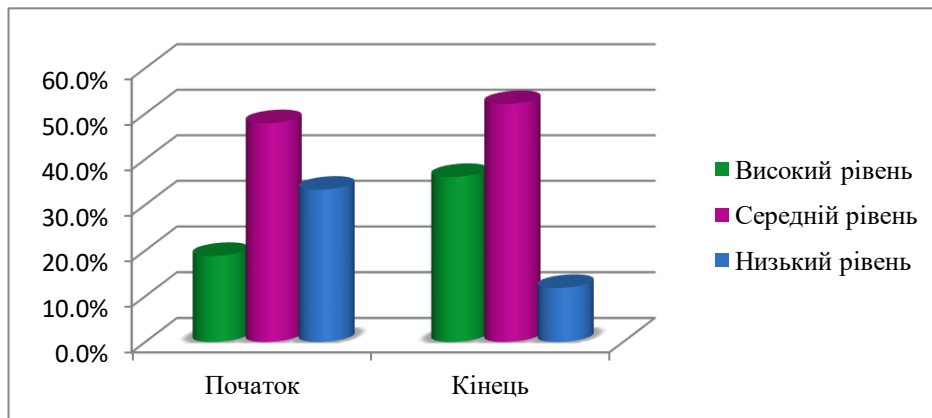
Компоненти	Дослідна група			Контрольна група		
	%	%	%	%	%	%
Назва компоненту	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Емоційно-мотиваційний	33,3	55,6	11,1	26,7	40	33,3
Когнітивно-інтелектуальний	50	38,9	11,1	26,7	53,3	20
Професійно-виконавський	33,3	52,8	13,9	30	63,3	6,7
Креативний	27,8	61,1	11,1	33,3	53,3	13,4
Середній показник	36,1	52,1	11,8	29,2	52,4	18,4

Ми порівняли відсоткові дані рівнів, отримані на початку і наприкінці дослідження відносно дослідної і контрольної груп, занісши їх до таблиці 2.15. Також в роботі представлена порівняльні діаграми рівнів сформованості поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва дослідної та контрольної груп (рис. 2.19. та рис. 2.20.)

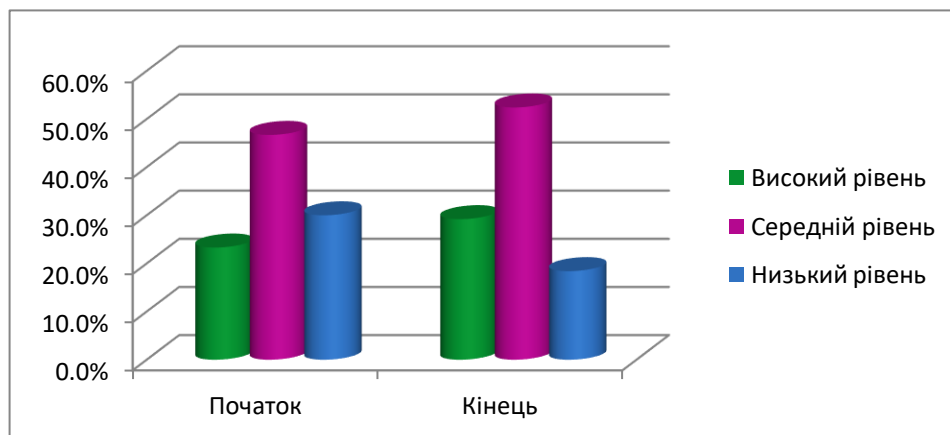
Таблиця 2.15.

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості поліхудожньої
вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва**

Рівні	Дослідна група			Контрольна група		
	2.1 початок дослідження	2.3 кінець дослідження	Дина- міка	2.1 початок дослідження	2.3 кінець дослідження	Дина- міка
Високий	18,8	36,1	+17,3	23,3	29,2	+2,9
Середній	47,9	52,1	+4,2	46,7	52,4	+5,7
Низький	33,3	11,8	-21,5	30	18,4	-11,6

Рис. 2.19. Порівняльна діаграма рівнів сформованості поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва дослідної групи

Рис. 2.20. Порівняльна діаграма рівнів сформованості поліхудожньої вихованості майбутніх учителів музичного мистецтва контрольної групи

Таблиця 2.15. демонструє, що дослідна група показала значно інтенсивнішу позитивну динаміку. Так, високий рівень у дослідній групі збільшився на 17,3%, середній – на 4,2%, а низький знизився на 21,5%. Водночас у контрольній групі високий рівень зріс лише на 2,9%, середній став більшим на 5,7%, а низький зменшився на 11,6%. Такі результати свідчать про ефективність впроваджених форм роботи на основі дотримання комплексу педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Для підтвердження цього нами повторно було проведене анкетування, що здійснювалося на першому етапі дослідження (див. підрозділ 2.1). Після опрацювання відповідей ми вивели середнє арифметичне значення за кожною групою (дослідною та контрольною), помістивши його в таблицю 2.16.

Таблиця 2.16.

Аналіз анкетування студентів на контрольному етапі дослідження

порядковий % питання	Дослідна група				Контрольна група			
	Так		Ні		Так		Ні	
	Осіб	%	осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
1	8	44,4	10	55,6	4	26,7	11	73,3
2	14	77,8	4	22,2	9	60	6	40
3	12	66,7	6	33,3	7	46,7	8	53,3
4	3	16,7	15	83,3	10	66,7	5	33,3
5	10	55,6	8	44,4	7	46,7	8	53,3
6	9	50	9	50	6	40	9	60
7	8	44,4	10	55,6	5	33,3	10	66,7
8	8	44,4	10	55,6	5	33,3	10	66,7
9	12	66,7	6	33,3	5	33,3	10	66,7
Середній показник	9	51,9	9	48,1	6	43	9	57

Ми порівняли відсоткові результати анкетування, отримані на першому та завершальному етапах практичного дослідження, що показує таблиця 2.17.

Таблиця 2.17.

Порівняльна таблиця результатів анкетування студентів (у %)

Відповіді	Дослідна група		Контрольна група	
	Так	Ні	Так	Ні
початок дослідження	39,5	60,5	40	60
кінець дослідження	51,9	48,1	43	57
динаміка	-12,4	+12,4	-3	+3

Таблиця демонструє інтенсивнішу позитивну динаміку в дослідній групі. Відсоток студентів, які продемонстрували високий рівень поліхудожньої вихованості, помітно збільшився – на 12,4%, тоді як у контрольній групі він залишився майже незмінним (збільшився на 3%).

Аналізуючи результати контрольного етапу, ми дійшли висновку, що за даними дослідження можна говорити про позитивну прогресію щодо виявлення показників, відповідних кожному рівню поліхудожньої вихованості. Так, студенти, що продемонстрували **високий рівень** поліхудожньої вихованості, підтвердили наявність міцних професійно-педагогічних теоретичних знань в галузі мистецтва, здатність до набуття нових ЗУН, свідомого, цілеспрямованого професійного сприйняття, аналізу-інтерпретації художніх творів. Студенти високого рівня довели, що володіють навичками оцінювання та художньо-образного виконання творів, вміннями та навичками у сфері мистецько-педагогічної діяльності.

Майбутні вчителі музичного мистецтва даного рівня проявили високу мотиваційну професійну цілеспрямованість та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку, а також здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності, володіння універсальними якостями творчої особистості та здатністю створювати умови для креативного розвитку учнів.

Майбутні вчителі музичного мистецтва, які продемонстрували *середній рівень* поліхудожньої вихованості, підвищили показники, вони покращили здатність до набуття нових ЗУН, сприйняття, аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Визначається позитивний прогрес у мірі володіння навичками оцінювання та художньо-образного виконання творів, вміннями та навичками у сфері мистецько-педагогічної діяльності. Майбутні вчителі музичного мистецтва виявили більшу мотиваційну професійну цілеспрямованість та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку після впровадження педагогічних умов на практиці. Також зросли й поглибились їх професійно-педагогічні теоретичні знання в галузі мистецтва.

Ці студенти стали більш мобільними, вони з бажанням реагують на новітні технології, які необхідно використовувати у професійній діяльності. Проте вони все ж ще нездатні до створення творчого продукту не тільки мистецького, але й педагогічного. Студенти середнього рівня поліхудожньої вихованості більш придатні до репродуктивної діяльності, успішно створюють і виконують завдання за зразком, продукти їхньої діяльності характеризуються стереотипністю, недостатньою самостійністю суджень, вони потребують допомоги викладача при створенні власного освітнього продукту.

Позитивні зрушення також спостерігаються у студентів, яких ми віднесли до *низького рівня* поліхудожньої вихованості. Майбутні вчителі музичного мистецтва стали більш обізнаними у сфері професійних знань, в них дещо зросла мотивованість на вивчення фахових дисциплін. Студенти даного рівня намагалися покращити здатність до професійного сприйняття, аналізу-інтерпретації художніх творів, студенти стали більш осмислено ставитись до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності, в них стали більш вираженими універсальні якості творчої особистості.

Висновки до розділу 2

Наше педагогічне дослідження з поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва відбувалося у три етапи. На першому (констатувальному) етапі нами було з'ясовано ставлення респондентів до досліджуваної проблеми, були розроблені компоненти, критерії та показники поліхудожньої вихованості на заняттях у ВНЗ, а саме: перший компонент – емоційно-мотиваційний (критерій – самовизначеність особистості в поліхудожній професійній діяльності), показники – мотиваційна, професійна цілеспрямованість особистості та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку; здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності.; другий компонент – когнітивно-інтелектуальний (критерій – системність фахових знань у сфері мистецтва), показники – володіння студентами мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва; здатність до набуття нових ЗУН, що визначають художньо-естетичний кругозір майбутнього педагога і професійно-педагогічні знання в області поліхудожнього виховання; третій компонент – професійно-виконавський (критерій – здатність до мистецько-виконавської та професійної діяльності), показники – здатність до сприйняття, аналізу-інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів; рівень сформованості вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності; четвертий компонент – креативний (критерій – наявність творчої мобільності студентів), показники – наявність універсальних якостей творчої особистості; здатність створювати умови для креативного розвитку учнів.

Відповідно до розроблених критеріїв були визначені рівні поліхудожньої вихованості у студентів на заняттях у ВНЗ (*високий, середній, низький*). Для високого рівня характерна повна відповідність названим показникам, для середнього – часткова, для низького – відсутність більшої частини показників.

Кількісна та якісна обробка даних діагностування рівнів показала, що більшість студентів має середній та низький (дослідна група – 81,2% студентів, контрольна група – 76,7% студентів) рівень поліхудожньої вихованості, що обумовило проведення наступного – другого етапу нашого дослідження, спрямованого на підвищення рівнів поліхудожньої вихованості у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Завдання другого (формульованого) етапу передбачали впровадження в практику вищого навчального педагогічного закладу розроблених нами педагогічних умов поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. У процесі дослідження нами були використані методи (пасивні методи навчання: розповідь, пояснення, цитування, демонстрація тощо; активні методи навчання: бесіди, міркувань, порівняння, аналогій, емоційно-образної драматургії, емоційного контрасту, вербально-асоціативні та образно-емоційні асоціації, переключення діяльності, творчі методи (імпровізація, евритміка, мозковий штурм, асоціювання, створення власної художньої продукції; ілюстрування сюжетів в кольорі і графічно), метод історико-культурологічного аналізу, жанрово-стильового аналізу, художніх аналогій; метод сценічного перевтілення і творчого музикування. Кожний з цих методів на певному етапі художнього пізнання набуває домінуючої ролі та спрямовується на розвиток емоційно-пізнавального та дієво-творчого компонентів художнього сприйняття, що загалом сприяє системному і послідовному розв'язанню поставлених педагогічних завдань.

Для практичного дослідження педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки нами була розроблена програма, зміст якої передбачав відвідування концертів («Грають студенти КОМК» у ДМШ№13, «Симфoшоу» у театрі драми та музичної комедії ім. Т. Г. Шевченка), театральних постанов (казка-балет «Мауглі», музична комедія за мотивами однойменної

повісті М. Гоголя «Сорочинський ярмарок» у театрі ім. Т. Г. Шевченка), галерей (виставка картин криворізького художника Ю. Зеленого у театрі ім. Т. Г. Шевченка, «Барвіста палітра митців Криворіжжя» у Виставковому залі міста) та написання студентами рецензій, художніх відгуків, статей; спецкурс «Поліхудожнє виховання учнів» (аудиторна робота), творчий проект «П. Пікассо і музика» (позааудиторна робота), індивідуальні заняття з основного музичного інструмента, публічне виконання музичного твору на концерті до Дня студента.

Для перевірки ефективності розробленої нами програми був проведений контрольний замір рівня поліхудожньої вихованості у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, який показав помітну динаміку досліджуваного феномена у студентів дослідної групи в порівнянні зі студентами контрольної групи. Так, високий рівень у дослідній групі збільшився на 17,3%, середній – на 4,2%, а низький знизився на 21,5%. Водночас у контрольній групі високий рівень зріс лише на 2,9%, середній став більшим на 5,7%, а низький зменшився на 11,6%. Такі результати свідчать про ефективність впроваджених форм роботи на основі дотримання комплексу педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Таким чином, наше дослідження підтвердило ефективність запропонованих педагогічних умов, які надали змогу не тільки підвищити рівень володіння майбутніми вчителями музичного мистецтва системних знань в сфері мистецтва та здатність до набуття нових ЗУН, а й сприяли розвитку емоційно-образної сфери, вдосконаленню здатності до мистецько-виконавської та професійної діяльності студентів, позитивно вплинули на розвиток творчої мобільності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки.

ВИСНОВКИ

У роботі представлено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення актуальної для сучасної педагогіки мистецтва проблеми поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Результати дослідної роботи засвідчили успішність вирішення поставлених завдань і дали підстави зробити висновки:

1. Розкрито сутність поняття «поліхудожнє виховання» у науково-методичній літературі, розглянуто особливості поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Спираючись на різноманітні трактування та підходи щодо розуміння сутності поняття «поліхудожнє виховання», у нашому дослідженні дотримуємось визначення, що поліхудожнє виховання представляє особистісно зорієнтоване планомірне долучення суб'єктів навчання до різних видів мистецтва у їх взаємодії, результатом якого є формування комплексу естетичних властивостей особистості, поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, що забезпечують готовність до художньо-творчої самореалізації і художньо-естетичного самовдосконалення.

2. Проаналізовано стан розробки досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній і методичній теорії та практиці, який дозволяє говорити про потребу в підготовці педагога-музиканта поліхудожнього профілю на основі взаємодії мистецтв. Це зумовлено специфікою культурно-освітньої діяльності, для якої важливою є взаємодія різних видів мистецтв. Для вчителя музичного мистецтва поліхудожнього профілю засвоєння основ взаємодії мистецтв є одним із засобів вирішення освітніх завдань і оволодіння новими педагогічними технологіями в умовах з'ясування статусу професійної підготовки, який не ототожнюється лише з сукупністю знань, навичок та вмій у межах академічної освіти.

3. Обґрунтовано методологічні підходи поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме: гуманістичний, антропологічний, особистісно орієнтований, індивідуальний, діалогічний та інтегрований. З позицій гуманістичного підходу поліхудожнє виховання розглядається як процес забезпечення педагогічних умов для формування у ньому «внутрішньої людини», виявлення та реалізації його творчих педагогічних здібностей через долучення до творчої педагогічної діяльності засобами мистецтва. Антропологічний підхід – світоглядна, теоретична та практична орієнтація на цінність людини, вивчення її як «предмет виховання». Особистісний підхід передбачає усвідомлення та сприйняття викладачем кожного студента як особистості, ставлення до нього як до свідомого й відповідального суб'єкта власного розвитку та виховання, а також з позиції фахової підготовки студентів до реалізації таких відносин у майбутній професійній діяльності. Індивідуальний підхід передбачає опору на індивідуальні якості. Діалогічний підхід зумовлений діалогічною природою мистецтва та сутністю художнього спілкування як діалогу. Інтегрований підхід сприяє переосмисленню загальної структури організації навчального процесу, спеціальній підготовці студентів до процесу сприйняття осмислення інформації, формуванню у студентів понять та уявлень про взаємодію всього у світі як єдиного цілого.

Основними принципами поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначено: цілісність та етапність, творча домінанта, «олюднення» цілей навчально-виховного процесу, міжпредметні зв'язки і взаємодія мистецтв, адекватність вибору організаційних форм, методів і засобів поліхудожньої освіти, інтонаційність мистецтва, які забезпечують методологічну базу поліхудожнього виховання вчителів музичного мистецтва.

4. Нами було визначено основні *функції* поліхудожнього виховання в процесі музичної підготовки студентів, зокрема мотиваційно-когнітивна, яка

забезпечує розвиток потреби майбутніх учителів у долученні та спілкуванні із мистецтвом; компенсаторно-образна, яка виключає однобокість та примітивність установки майбутніх учителів на ізолюваність від інших видів художньої діяльності, крім музичного пізнання; емоційно-оцінювальна, яка сприяє розширенню в особистості художньо-сенсорного досвіду досягнення мистецтва; художньо-творча, вона розвиває художньо-образну уяву майбутніх учителів через широкий спектр спілкування із різними видами мистецтва, що відображають дійсність; педагогічно-практична, її зміст полягає в збагаченні палітри художніх педагогічних можливостей діяльності студентів.

5. Визначено та теоретично обгрунтовано педагогічні умови поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме: систематичність використання взаємодії мистецтв у процесі професійної підготовки студентів; розвиток креативного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі навчання; поліхудожнє спрямування педагогічної практики студентів; використання різноманітних форм, методів, засобів навчання у контексті професійної поліхудожньої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; які сприяють розвитку художньо-естетичних, творчих якостей особистості, що значно підвищує ефективність досліджуваного феномену.

6. Розроблено компонентну структуру поліхудожнього виховання у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що складається з емоційно-мотиваційного, когнітивно-інтелектуального, професійно-виконавського та креативного компонентів. Визначено критерії досліджуваного феномена: самовизначеність особистості в поліхудожній професійній діяльності (показники: мотиваційна, професійна цілеспрямованість особистості та зацікавленість у поліхудожньому саморозвитку; здатність до емоційної поліхудожньої педагогічної діяльності); системність фахових знань у сфері мистецтва (показники:

володіння студентами мистецько-педагогічним тезаурусом в галузі мистецтва; здатність до набуття нових ЗУН, що визначають художньо-естетичний кругозір майбутнього педагога і професійно-педагогічні знання в області поліхудожнього виховання); здатність до мистецько-виконавської та професійної діяльності (показники: здатність до сприйняття, аналізу-інтерпретації, оцінювання та художньо-образного виконання творів; рівень сформованості вмінь та навичок у сфері мистецько-педагогічної діяльності); наявність творчої мобільності студентів (показники: наявність універсальних якостей творчої особистості; здатність створювати умови для креативного розвитку учнів).

Розроблені критерії дозволили діагностувати стан поліхудожньої вихованості у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та визначити рівні означеного феномена: високий, середній та низький. Здійснене діагностування показало, що на констатувальному етапі переважають респонденти середнього та низького рівнів.

7. Здійснено практичне дослідження педагогічних умов у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на другому – формувальному етапі дослідження. Воно передбачало впровадження у навчальний процес вищого педагогічного закладу розроблених педагогічних умов, а також комплексу методів, які використовувались як під час навчального процесу, так і під час самостійної (позааудиторної) роботи майбутніх учителів музичного мистецтва. У процесі дослідження нами була запропонована програма спецкурсу з лекційними та практичними заняттями, що передбачають розробку план-конспекту уроку мистецтва в загальноосвітній школі, самостійну роботу, підготовку творчого проекту для учнів загальноосвітньої школи; розроблено план-конспект індивідуального заняття з дисципліни «Основний музичний інструмент».

8. Зроблено аналіз результатів дослідної роботи, який засвідчив динаміку в показниках дослідної групи: високий рівень збільшився на 17,3%,

середній – на 4,2%, а низький знизився на 21,5%. На відміну від дослідної групи рівень поліхудожньої вихованості у студентів контрольної групи істотних змін не зазнав, їх кількісні показники суттєво не змінилися. У контрольній групі високий рівень зріс лише на 2,9%, середній став більшим на 5,7%, а низький зменшився на 11,6%. Такі результати свідчать про ефективність впроваджених форм роботи на основі педагогічних умов поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Таким чином, результати дослідження підтвердили доцільність впровадження розроблених нами педагогічних умов, ефективність їх застосування у процесі професійної підготовки для поліхудожнього виховання майбутніх учителів музичного мистецтва.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми поліхудожнього виховання. Перспективними є подальша розробка інтегрованого підходу в процесі викладання фахових дисциплін, впровадження зарубіжного досвіду використання взаємодії мистецтв у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агадуллін Р. Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р. Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія, 2004. – № 3. – С. 18–29.
2. Азаров Ю. П. Искусство воспитывать / Ю. П. Азаров. – Москва, 1979. – 204 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
4. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія / Акімова Ольга Вікторівна. – Вінниця : [Балюк І. Б.], 2007. – 351 с.
5. Балл Г. О. Гуманістичні задачі педагогічної діяльності / Г. О. Балл // Педагогіка і психологія. – Вип. 2. – Київ : Наукова думка, 1994.– С. 3–12.
6. Беземчук Л. В. Етапи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожнього виховання учнів / Л. В. Беземчук // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць, 2013. – Вип. 40. – С. 5–15. –
Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2013_4_3. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
7. Боблієнко О. П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Боблієнко Олена Павлівна. – Вінниця, 2013. – 203 с.
8. Боблієнко О. П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Боблієнко Олена Павлівна. – Вінниця, 2013. – 21 с.

9. Браже Т. Г. Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Советская педагогика, 1989. – № 8. – С. 89–94.

10. Бродський Г. Л. Взаємодія мистецтв як фактор підготовки педагога-музиканта поліхудожнього профілю / Г. Л. Бродський, І. Л. Шевченко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць / ред. В. В. Радул [та ін.]. – Вип. 133. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 80–86.

11. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 кн.]. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 280 с.

12. Бузова О. Д. Поліхудожнє виховання як засіб удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Бузова Олена Дмитрівна. – Київ, 2004. – 19 с.

13. Булгакова В. А. Мистецька освіта в контексті традицій та сучасних педагогічних тенденцій / В. А. Булгакова, О. О. Цуранова // Актуальні питання мистецької педагогіки, 2014. – Вип. 3. – С. 23–27. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apmp_2014_3_6. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

14. Ван Яюєци. Мистецька ерудиція як чинник розвитку поліхудожнього світогляду майбутнього вчителя музики / Ван Яюєци // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 22 (27), ч. 2. – С. 122–127.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови: бл. 250000 сл. / В. Т. Бусел (уклад. та голов. ред.). – Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

16. Выготский Л. С. Искусство и психоанализ // Психология искусства : монографія / Выготский Лев Семенович. – Москва : Педагогика, 1987. – С. 63–83.

17. Власенко І. М. Педагогічна практика з художньої культури в загальноосвітній школі: теоретичний та прикладний аспекти : навч.-метод. посіб. для студ. фак-тів мистецтв вищ. пед. навч. закладів / І. М. Власенко, І. В. Могілей. – Кривий Ріг : СПД Маринченко С.В.; Харків : Мачулін, 2013. – 270 с.

18. Волик Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Волик Лариса Віталіївна. – Київ, 2005. – 20 с.

19. Гуральник Н. П. Новий погляд на інтеграційні процеси в класі фортепіано / Н. П. Гуральник // Науковий часопис нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 14: теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – Київ, 2004. – Вип. 1(6). – С. 59–66.

20. Дубасенюк О. А. Проблема полікультурної підготовки студентів у зарубіжній педагогічній науці і практиці / О. А. Дубасенюк, Н. В. Якса // Професійна освіта: педагогіка і психологія : Польсько-український, україно-польський щорічник / ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Вип. X.11. – Ченстохова, Київ, 2010. – С. 91–98.

21. Жаріков Є. С. Як наблизити годину відкриттів: введення в психологію наукової праці / Є. С. Жаріков, А. Б. Золотов. – Кишинів, 1990. – 324 с.

22. Зись А. Я. Теоретические предпосылки синтеза искусств / А. Я. Зись // Взаимодействие и синтез искусств. – Ленинград : Наука, 1978. – 270 с.

23. Ермоленко Г. Ю. Педагогические условия формирования полихудожественной компетентности будущих учителей искусства / Г. Ю. Ермоленко // Известия Волгоградского гос. пед. ун-та, 2008. – № 9. – С. 157–160.
24. Козловська І. Філософсько-методологічні аспекти інтеграції знань у змісті сучасної освіти / І. Козловська // Педагогіка і психологія професійної освіти, 1999. – № 3. – С. 23.
25. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах : інформаційний збірник МОН, 2004. – № 10. – С. 4–32.
26. Костогрыз Т. А. Освоение студентами педагогического вуза пространственных компонентов музыкального образа в условиях взаимодействия искусств : дис. на соискание степени канд. пед. наук : 13.00.01 / Костогрыз Татьяна Александровна. – Москва, 1996. – 196 с.
27. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. для вузів / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко . – Київ : Знання, 2006. – 311 с. – Режим доступу: <https://westudents.com.ua/knigi/345-pedagogka-u-zapitanniah-vdpovdyah-kuzmnskiy-a.html>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
28. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія / Куцевол Ольга Миколаївна. – Вінниця : Глобус-Прес, 2006. – 348 с.
29. Лобар О. О. Історія української школи і педагогіки: навчальний посібник / О. О. Лобар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2006. – 447 с.
30. Лупу С. Л. Интеграция искусств как средство художественно-творческой подготовки будущих педагогов в учреждениях среднего профессионального образования : автореф. дис. на соискание степени канд.

пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Лупу Светлана Леонидовна. – Киров, 2011. – 20 с.

31. Максакова В. И. Педагогическая антропология: лекции 1–5 : уч. пос. для студ. высш. пед. учеб. завед. / В. И. Максакова. – Москва : Издат. центр «Академия», 2001. – 74 с.

32. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 308 с.

33. Мартьянова Г. Взаємодія мистецтв у поліхудожньому розвитку учнів / Г. Мартьянова // Рідна школа, 2001. – № 5. – С. 59–61.

34. Масол Л. М. Інтеграція в системі шкільної мистецької освіти і поліхудожня підготовка вчителів / Л. М. Масол // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – Вип. 4. – Київ : Наук. світ, 2003. – С. 7–15.

35. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Харків : Веста: вид-во «Ранок», 2006. – 256 с.

36. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посібник / Л. М. Масол. – Харків : Друкарня Мадрид, 2015. – 178 с.

37. Методичні рекомендації щодо вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу 2010/2011 році : Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України / [упоряд. О. В. Корнілова]. – Київ, 2010. – С. 40–47.

38. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Михаськова Марина Анатоліївна. – Київ, 2007. – 19 с.

39. Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход / В. Миттер // Перспективы. Вопросы образования, 1993. – № 1. – С. 37–41.

40. Молчанова-Долінко В. О. Проблема виховання культури майбутнього вчителя музичного мистецтва / В. О. Молчанова-Долінко // Педагогічні науки : Вісник НаДпсУ. Серія: педагогіка / гол. ред. Діденко О. В. – Вип. 1 (2016)– . – Хмельницький, 2016. – 126 с.

41. Мороз О. Д. Інтегроване навчання та міжпредметні зв'язки на уроках художньої культури / О. Д. Мороз // Балашівський НВК «Колегіум – загальноосвітня школа I – II ступенів» : навч.-метод. посібник. – Березне, 2016. – 61 с.

42. Мороз М. О. Формування мистецької компетентності майбутніх учителів музики в процесі поліхудожньої освіти : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Мороз Майя Олександрівна. – Вінниця, 2014 . – 201 с.

43. Мун Л. Н. Синтез искусств как постоянно развивающийся процесс порождения нового в искусстве, образовании, науке и его импровизационная природа [Электронный ресурс] / Л. Н. Мун // Педагогика искусства : электронный научный журнал / Институт художественного образования Российской академии образования, 2008. – №2. – Режим доступа:

http://www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer22008/mun_03_05_2008.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

44. Ничкало Н. Г. Науково-методичне забезпечення – ключова умова розвитку системи / Н. Г. Ничкало // Професійно-технічна освіта. – Вип. 2. – Київ, 2006. – С. 12–14.

45. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – [4-е изд., доп.]. – Москва : Азбуковник, 2000. – 940 с.

46. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – Київ : Знання України, 2004. – 264 с.

47. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти : монографія / Отич Олена Миколаївна; за наук. ред. І. А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 440 с.

48. Отич О. М. Особливості реалізації принципів мистецької освіти у системі професійної підготовки / О. М. Отич // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць / редкол. : О. П. Щолокова та ін. – Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2004. – С. 48–54.

49. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика викладання мистецьких дисциплін : монографія / Падалка Галина Микитівна. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.

50. Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти / Г. М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць / редкол. : О. П. Щолокова та ін. – Вип. 1(6). – Київ, 2004. – С. 15–20.

51. Педагогічна майстерність : підручник / І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – Київ : Вища школа, 1997. – 349 с.

52. Полякова Е. С. Психологические основы музыкально-педагогической деятельности / Е. С. Полякова. – [2-е изд., испр.]. – Минск : БГПУ, 2005. – 195 с.

53. Пономарёв Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарёв // Тенденции развития психологической науки : монография. – Москва : Наука, 1988. – 480 с.

54. Про вищу освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. – Київ : Парлам. вид-во, – 2017. – С. 1–7. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

55. Прокопчук Л. І. Поліхудожнє виховання учнів на уроках художньої культури та образотворчого мистецтва з використанням інформаційних технологій : метод. посіб. для вчителів образотворч. мис-ва та худ. к-ри / Л. І. Прокопчук. – Ярмолинці, 2012. – 114 с.

56. Региональный подход к поликультурному образованию детей и молодежи : материалы Всерос. науч.-практ. конф. в рамках V Открытого Регионального науч.-метод. Симпозиума «Наш мир – мир детства» / тех. ред. С.П. Никонов. – Арзамас : Научное издание, 2016. – 604 с.

57. Рейзенкинд Т. И. Взаимодействие искусств в подготовке педагогических кадров к художественно-просветительской деятельности : автореф. дис. на соискание степени д-ра пед. наук / Рейзенкинд Татьяна Йосифовна. – Москва, 1998. – 42 с.

58. Рейзенкинд Т. Взаємодія мистецтв як фактор підготовки педагогів до художньо-просвітницької діяльності / Т. Рейзенкинд // Рідна школа, 1999. – №2. – С. 48–49.

59. Ришкевич О. В. Теоретико-методические аспекты актуализации синтеза искусств в процессе вокальной подготовки будущих учителей музыкального искусства / О. В. Ришкевич // Психолого-педагогічні науки : наукові записки, 2015. – № 3. – С. 54–59. – Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzspp_2015_3_11. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

60. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник / О. Рудницька. – Київ, 2002. – 270 с.

61. Савенкова Л. Г. Воспитание человека в пространстве мира и культуры : интеграция в педагогике искусства : монография / Савенкова Людмила Васильевна. – Москва : МАГМУ-РАНХиГС, 2014. – 156 с.

62. Савенкова Л. Г. Полихудожественное образование как фактор развития детей и юношества / Л. Г. Савенкова // Педагогика, 2006. – № 5. – С. 17–23.

63. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – Київ : Міленіум, 2006. – 346 с.

64. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / ред. Кузьмінського А. І. – Черкаси : вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. – 112 с.

65. Соколова О. В. Методичні основи інтеграції мистецьких знань у підготовці майбутніх учителів музики і художньої культури : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Соколова Ольга Валеріївна. – Київ, 2004. – 20 с.

66. Тагильцева Н. Г. Полихудожественный подход в организации процесса обучения учителей музыки в педагогическом вузе / Н. Г. Тагильцева // Педагогическое образование в России, 2016. – № 5. – С. 147–152. – Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/81697046.pdf>. – Загол. з екрану.

67. Темченко Л. Комплексна взаємодія мистецтв як засіб формування творчої особистості / Л. Темченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2012. – № 6 (2). – С. 66–72. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6(2)_11). – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

68. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т.1 / К. Д. Ушинський. – Київ : Радянська школа, 1983. – 489 с.

69. Философский энциклопедический словарь. – Москва : Наука, 1990. – 573 с.

70. Хуа Вей Формування творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі навчання гри на фортепіано : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / Хуа Вей. – Одеса, 2017. – 227 с.

71. Художественно-эстетическое развитие в контексте национальных и региональных моделей образования: Юсовские чтения : сб. науч. статей : материалы XVII Международной конференции «Национальные и региональные модели художественно-эстетического развития: Юсовские чтения» (31.10. – 03.11.2016 г.) / [науч. ред. Е. П. Олесина, ред.-сост. О. И.

Радомская, под общей ред. Л.Г. Савенковой]. – Москва : ФГБНУ «ИХОиК РАО», 2017. – 481 с.

72. Хуторской А. В. Образовательные компетенции в дидактике и методиках личностно-ориентированного обучения / А. В. Хуторской // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / голов. ред. В. К. Буряк. – Вип. 8. – Кривий Ріг, 2004. – С. 104–112.

73. Шевченко Г. П. Взаимодействие искусств в эстетическом воспитании и развитии подростков : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Шевченко Галина Павлівна. – Київ, 1986. – 418 с.

74. Шевченко Г. П. Художественно-эстетическая воспитанность и образованность личности как необходимое условие формирования ее культур / Г. П. Шевченко. – Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. – Vol. 9, 2013. – P. 149–155.

75. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе : учеб.-метод. пособие / Г. П. Шевченко. – Київ : Радянська школа, 1985. – 144 с.

76. Шишлянникова Н. П. Полихудожественная подготовка будущего педагога-музыканта к работе в школе / Н. П. Шишлянникова // Вестник Полоцкого гос. ун-та, 2013. – № 15. – С. 21–26. – (Серия: Педагогические науки).

77. Шнитке А. Г. Беседы с Альфредом Шнитке / А. Г. Шнитке ; ред. А. Ивашкин. – Москва : РИК «Культура», 1994. – 304 с. – Режим доступа: <https://yasko.livejournal.com/1432803.html>. – Название с домашней страницы Интернета.

78. Шолудченко И. Е. Формирование поликультурной компетентности руководителей образовательных учреждений в процессе повышения квалификации : автореф. дис. на соискание степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Шолудченко Инесса Евгеньевна. – Санкт-Петербург, 2007. – 22 с.

79. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури : підручник / О. П. Щолокова. – Київ : вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 194 с.

80. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя : монографія / Щолокова Олена Пилипівна. – Київ : Укр. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 1996. – 173 с.

81. Юсов Б. П. Принцип побудови інтерактивних поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва / Б. П. Юсов // Мистецтво та освіта, 2001. – №3. – С. 40-41.

82. Юсов Б. П. Стратегия взаимодействия искусств в воспитании школьников: новая парадигма / Б. П. Юсов // Взаимодействие искусств. – Астрахань : Институт усовершенствования учителей, 1997. – С. 214–220.

83. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

84. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – Москва : Сентябрь, 1996. – 96 с.

85. ДВНЗ «КДПУ» Факультет мистецтв [Електронний ресурс] / Офіційний сайт КДПУ. – Електронні дані. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – Режим доступу: <https://kdpu.edu.ua/muzykoznavstva-instrumentalnoi-ta-khoreorafichnoi-pidhotovky/navchalno-metodychna-robota/navchalni-dystsypliny.html>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

86. ДВНЗ «КДПУ» Факультет мистецтв [Електронний ресурс] / Офіційний сайт КДПУ. – Електронні дані. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – Режим доступу: <https://kdpu.edu.ua/metodyky-muzychnoho-vykhovannia-spivuta-khorovoho-dyryhuvannia/zahalna-informatsiia/pro-kafedru.html>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

87. Загородня В. Упровадження поліхудожнього підходу до навчання в рамках шкільного курсу «Художня культура» : виступ на семінарі ІППО Київ. ун-ту ім. Б. Грінченка в дистанційному форматі [Електронний ресурс] /

В. Загородня // Поліхудожнє виховання учнів 9 класу на уроках художньої культури : матеріали семінару вчителів художньої культури, 2010. – Режим доступу: http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1369&Itemid=284. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

88. Іванова О. І. Естетичне середовище як складова частина виховного процесу студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / О. І. Іванова. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/domt/2008_2/ivanova.pdf. – Загол. з екрану.

89. Ковчин Н. А. Інтегративне мислення: сучасні підходи до визначення [Електронний ресурс] / Н. А. Ковчин. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Pedagogica/21052.doc.htm. – Загол. з екрану.

90. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>. – Загол. з екрану.

91. Murray H. Ethical Principles in University Teaching / H.Murray and other // Society for Teaching and Learning in Higher Education. – North York : Opinion Papers, 1996. – 386 p.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Шкала оцінки потреби у поліхудожній самореалізації студентів

Опитування

Інструкція:

Вам запропоновано шкалу, що складається з 15 суджень, на які є 2 варіанти відповіді – «так» або «ні». Відповіді, що збігаються з ключовими (за кодом) підраховуються (по балу за кожну відповідь).

1. Якщо я втрачу можливість займатися мистецтвом, життя для мене буде не цікавим.
2. Для мене рівноцінними є усі види мистецтва, тому я намагаюсь кожен із них осягнути на достатньому рівні.
3. Моє життя більше наповнене цікавими творчими перемогами, ніж невдачами.
4. Заради нового діла я говорю ризикнути, незважаючи, що шансів мало.
5. Мій рівень життєвих вимог нижчий, у порівнянні з моїми друзями.
6. Рівень розвитку мого інтелекту безпосередньо пов'язаний із вивченням мистецтва.
7. У процесі вивчення твору мистецтва я не вважаю за необхідне дізнатись про автора та історію створення твору.
8. В оцінці твору мистецтва я користуюся власним досвідом.
9. Знання особливостей виражальних засобів різних видів мистецтва допомагають мені досягнути максимальної виразності у процесі виконання твору.
10. Мистецький твір для мене завжди є засобом пізнання навколишнього світу і самого себе.
11. Головне у поліхудожньому підході до мистецтва – процес розуміння семантичних особливостей мови різних видів мистецтва.

12. У процесі «спілкування» з твором мистецтва важливо проникнути в духовний світ автора.

13. Я вважаю, що без мистецтва життя людини суттєво не зміниться.

14. Вивчення конкретного твору мистецтва я супроводжую знайомством з іншими мистецькими творами відповідної епохи.

15. Я завжди погоджуюся з оцінками мистецьких творів, даних викладачем і не намагаюся дати власну оцінку чи висловити власну думку.

Обробка результатів і інтерпретація

Ключові відповіді «Так» на питання 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14;

Ключові відповіді «Ні» на питання 2, 7, 13, 15.

Сума балів

низький – 1-9

середній – 10-12

високий – 13-15

Додаток А.2

Визначення сформованості когнітивно-інтелектуального компоненту поліхудожньої вихованості майбутнього вчителя музичного мистецтва

Анкета

1. Чи знаєте Ви що таке поліхудожність?
2. Чи знаєте Ви чим відрізняються міжпредметні зв'язки, синтез мистецтва, інтеграція, комплекс мистецтв?
3. Чи добре Ви обізнані у художніх творах світової культури різних видів мистецтв та їх авторами?
4. Чи володієте Ви спеціальною термінологією з курсу фахових предметів «Музикознавства»?
5. Чи добре Ви розумієте особливості художньої мови різних видів мистецтва?

6. Чи обізнані Ви з історичними епохами створення творів мистецтва, що сприймаєте не у навчальній діяльності?

7. Чи можете Ви провести паралелі, знайти спільне та відмінне у художніх образах творів різних видів мистецтва?

8. Чи можете Ви без пояснень викладача осягнути мистецький твір?

9. Чи можете Ви практично вирішувати музично-педагогічні задачі?

Додаток А.3

Визначення сформованості професійно-виконавського компоненту поліхудожньої вихованості майбутнього вчителя музичного мистецтва

Тести

1. Чи займаєтесь Ви іншими видами мистецтва, крім музики?

а) так;

б) інколи;

в) ні, не маю потреби.

2. Якщо Вам сподобався почутий твір, то Ви задастесь цілком обов'язково вивчити його?

а) завжди;

б) звернусь за допомогою до викладача;

в) ні, слухаю запис.

3. Чи хотіли б Ви створити власний художній колектив?

а) так;

б) можливо, але не відчуваю себе достатньо компетентним;

в) ні.

4. Вам доводилося створювати власні твори мистецтва?

а) так;

б) з допомогою інших;

в) ніколи.

5. Чи писали Ви вірші, сценарії, оповідання?

- а) часто;
- б) ніколи, використовував готові;
- в) з допомогою інших.

6. Ваші ідеї збагачують мистецьке життя Вашого колективу?

- а) так;
- б) ні;
- в) лише інколи до мене прислухаються.

7. На Вашу думку, поліхудожня вихованість для майбутнього вчителя музики є необхідною?

- а) так;
- б) ні;
- в) я не знаю.

8. Перед публічним виступом або відкритим заняттям Ви відчуваєте:

- а) творче піднесення;
- б) невпевненість у своїх силах;
- в) переляк.

9. Ви докладаете максимум зусиль для оволодіння обраною професією?

- а) так;
- б) ні;
- в) мене цікавлять лише деякі фахові дисципліни.

Додаток Б
РЕЦЕНЗІЯ
на мюзикл «Сорочинський ярмарок»
студентки ІV курсу групи МХК-15 Кучер Наталії

16 листопада 2018 року на сцені Криворізького театру драми і музичної комедії ім. Т. Г. Шевченка був представлений мюзикл «Сорочинський ярмарок». Режисером-постановником колоритного спектаклю виявився заслужений діяч мистецтв України Євген Курман, який взяв за основу однойменну гумористичну повість М. В. Гоголя. Барвистий мюзикл презентувала трупа Кіровоградського музично-драматичного театру ім. І. Л. Кропивницького.

Гучна вистава зібрала повний зал. Перед початком театрального дійства на сцені з'явилися Євген Курман, який привітав криворожан із театральним святом. У передмові режисер зауважив, що даною сценізацією спробували «створити виставу, яка говорить сучасною театральною мовою до сучасного глядача». Мета такої постановки була прагненням зробити театр більш сучасним, зрозумілішим та цікавішим для нинішнього глядача. Зазначу також, що Євген Васильович Курман є режисером-постановником таких відомих вистав як «Хазяїн» Карпенко-Карого, «Контрабас» Патріка Зюскінда, «Синій птах» Моріса Метерлінка, «Непорозуміння» Альбера Камю, досвід роботи з якими не міг не відбитися на професійній режисерській інтерпретації «Сорочинського ярмарку».

Нова постановка «Сорочинського ярмарку» не стала адаптацією п'єси до сьогоденних реалій. Скоріш за все це своєрідна актуалізація, яка зберегла фабулу та взаємовідносини між героями та яка стала зрозумілішою, а образи живішими. Мова персонажів відповідала оригіналу літературного твору, але режисером було опущено деякі епізоди.

«Сорочинський ярмарок» – яскрава вистава з національним колоритом, яка розкриває неповторне багатство українського народного побуту, широту душі народу та його споконвічну мудрості, етнічний, унікальний мелос та гоструватий та одночасно доброзичливий гумор.

«Вам, мабуть, траплялося чути, як десь рине далекий водоспад, коли все навколо сповнене стривоженого гуркоту і хаос дивних, неясних звуків вихором носились перед вами. Справді, чи не ті самі почуття вмить охоплять вас у вихорі сільського ярмарку, коли весь народ зростається в одне величезне страховище й ворушиться всім своїм тулубом на майдані та в тісних вулицях, кричить, гогоче, гримить...». Саме такі емоції та переживання «вмить охоплять і одразу закрутять вас на виставі», – прокоментував мюзикл сам режисер. І з цим важно не погодитись. У «Сорочинському ярмарку» змальовується пласт національної культури гоголівських часів із автентичними щорічними ярмарками, «голосними» народними гуляннями. Яскравий спектор героїв – є представниками тогочасного суспільства. Режисерові постановки Євгенію Курману вдалося створити яскраві образи-символи та вражаючі сцени.

«Сорочинський ярмарок» – це гумористична історія щасливого почуття закоханості молодих, яка завершується «хеппі ендом», сюжетна лінія твору насичена колоритними картинами сватання й весілля.

Хотілося б зазначити професійну гру «закоханої парочки» – заслуженого артиста України Олександра Ярошенка (Гриць) та Олесі Бушмакіної (Парася), яким вдалося передати колоритні образи, захопивши своєю грою увагу глядача. А особливо талановито вони відіграли заключну сцену мюзиклу, тобто гучне весілля щасливої молодої пари.

«Сорочинський ярмарок» торкається не драматичної, емоційнонасинчої сумної тематики з українського минулого, а навпаки змушує глядача посміхнутися, і як говорив режисер-постановник «з гумором

поглянувши на героїв, характери яких так ладно лягають в основу українського менталітету».

Яскравості та вагомої реалістичності художнім образам персонажів мюзиклу надає в першу чергу музична складова театральної вистави. Музичне та хореографічне оформлення сценічного дійства посідає чи не першочергове місце в творчому процесі. Композитором мюзиклу виступив сам режисер-постановник Є. Кулаков, диригентом – Н. Ланова, концертмейстером А. Огарьов. Неповторною виразністю наділені музичні характеристики головних персонажів: Гриця, Парасі, Солопія Черевика та Хіврі. Проте найфеєричнішими та «багатими» були все ж масові сцени народного гуляння. Використання українських народних інструментів створювало дійсно національний колорит.

Гармонійно доповнювали виставу хореографічні постановки, які безсловесно змальовували художні образи мюзиклу. Народні танці були поставлені талановитим балетмейстером-постановником Мариною Опря. Особливо запам'ятався весільний танець у фінальній сцені вистави, де, окрім загальної хореографії, пройшли лейтмотиви усіх головних персонажів. Палітру музичних творів, що прозвучали в мюзиклі, відрізняє особлива насиченість та багатогранність.

Комедія «Сорочинський ярмарок» увібрала в себе і урочистість, і святковий настрій, і національний колорит. «Це перенесення в інший, фантазмагоричний світ, сповнений шуму, народних пісень, запальних танців, незвичайних пригод і таємниць, – чого варта історія з червоною свиткою, невгамовною нечистою силою, чудасіями, химерами, циганами, ворожіннями».

Глядачі театральної вистави із задоволенням поринули у це неймовірно захоплююче й колоритне дійство справжнього народного свята, пережили разом із акторами життя їх сценічних персонажів, які «вміють кохати, дружити, співчувати, бути щирими й жити з відкритим серцем».

Додаток В
ПЛАН-КОНСПЕКТ
індивідуального практичного заняття
з основного музичного інструмента
студентки VI курсу гр. МХК-м-13 Кузьменко Анастасії
зі студенткою IV курсу гр. МХК-15 Кучер Наталією
Керівник – к. п. н., доцент Могілей І. В.

Дата проведення: 14.11.2018

Тема: «Робота над засобами художньої виразності в класі основного музичного інструмента».

Мета:

- *дидактична:* провести виконавський аналіз; ознайомлення із різноманітними методами та прийомами роботи над засобами художньої виразності;
- *розвивальна:* розвивати професійно-виконавські здібності, почуття темпо-ритму, творчу мобільність, естетично-художній кругозір;
- *виховна:* виховувати любов до фортепіанної музики, естетичний смак, ціннісне ставлення до різних видів мистецтва, поліхудожність.

Основні завдання:

- розширити знання студентки з фортепіанної творчості композиторів Ф. Мендельсона та С. Прокоф'єва;
- формувати виконавсько-технічні навички в процесі роботи над фортепіанними творами.

Методи заняття: емоційного зарядження, евристичної бесіди, використання високохудожнього репертуару, міркування, виконавського аналізу, аналогій, ілюстративний.

Тип заняття: поглиблення теми.

Обладнання: фортепіано, ноти, картини, ноутбук.

Засоби: наочні: портрети композиторів, ілюстрації (Еміль Муньє «Можна мені теж яблучко?», «Лист», «Перед заручинами»), відеозаписи.

Навчальна програма:

1. Ф. Мендельсон «Пісня без слів» №48
2. С. Прокоф'єв «Казки старої бабусі» №4

Література:

1. Воробкевич Т. П. Методика викладання гри на фортепіано : навч.-метод. посібник / Т. П. Воробкевич. – Львів : ЛДМА, 2001. – 244 с.
2. Мартинсен К. А. Методика індивідуального преподавання игры на фортепиано : учеб.-метод. пособие / К. А. Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]. – Москва : Музыка, 1977. – 127 с.
3. Шульпяков О. Ф. Музыкально-исполнительская техника и художественный образ: метод. пособие / О. Ф. Шульпяков. – Ленинград : Музыка, 1986. – 128 с.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

Заняття розпочинається із привітання зі студенткою та бесіди про її стан самопочуття, емоційний стан. Налаштування на урок, оголошення теми заняття.

II. РОБОТА НАД МУЗИЧНИМИ ТВОРАМИ.

I. Робота над п'єсою Ф. Мендельсона «Пісня без слів» №48

Розпочнемо ми наше заняття із роботи над п'єсою відомого композитора Фелікса Мендельсона «Пісня без слів» №48. Зіграйте її, будь ласка.

1. Зробити виконавський аналіз прослуханої п'єси, відмітивши позитивні сторони у виконанні студенткою художнього твору та недоліки. При цьому необхідно звернути увагу на виразність, інтонування, проведення

мелодійної лінії у насиченій акордовій фактурі, виразність штрихів, розгорнутий динамічний план композиції, вибудовування загальної кульмінації твору. Особливо звернути увагу на звучання різних планів фактури, рух октавами у лівій руці.

2. Бесіда про творчість митця.

Фортепіанні твори Ф. Мендельсона – високо художнє втілення образів і жанрів побутової музики. За життя Ф. Мендельсона його фортепіанні п'єси користувалися найбільшою популярністю і поширювалися в музичному побуті, серед любителів музики.

Ф. Мендельсон свідомо протиставив серйозність своєї фортепіанної музики поверхневому блиску сучасної віртуозності. На противагу «блискучим» варіацій він пише «Серйозні варіації». У них композитор уникає зовнішніх ефектів. Різноманітність фактури і піаністичних прийомів обумовлено поглибленим змістом музичного образу. Переважання ж м'якою, «тихої» лірики в його фортепіанних мініатюрах породжувало кілька «домашній», інтимно-камерний стиль, особливо помітний в його «Піснях без слів».

3. Бесіда про художній образ твору.

Творче завдання: підібрати картину, що відповідає художньо-образному змісту п'єси із запропонованих. Це серія картин Еміля Муньє «Можна мені теж яблучко?», «Лист», «Перед заручинами».

Я б обрала картину «Можна мені теж яблучко?». У фортепіанній п'єсі добро промальовується два динамічних плани – два образи, які ніби спілкуються між собою. Вважаю, що ця картина художника відображає саме жваву, насичену, але емоційно легку бесіду люблячої матусі із маленькою дитиною.

4. Робота над засобами художньої виразності.

Для цього особливу увагу потрібно звернути на мелодійну лінію, яка поліфонічно вплітається у фактуру твору. Для більшої виразного виконання та інтонування мелодії її можна просольфеджувати або заспівати вокалізом.

Особливо потрібно приділити час на роботу над першим акордом твору, почути верхній голос та глибину гармонії. П'ятий палець слабкий, тому потрібно спочатку внутрішнім слухом почути бажане звучання, налаштуватися і потім вже грати акорд.

Зверніть увагу також на штрихи, які сприяють розкриттю художнього образу, виразності мелодійної лінії, фразуванню. Фортепіанний твір насичений динамічними нюансами, що підсилюють емоційне забарвлення п'єси. Тому при роботі над твором на них потрібно сконцентруватися.

II. Робота над п'єсою С. Прокоф'єва «Казки старої бабусі» №4

Перейдемо до роботи над п'єсою С. Прокоф'єва «Сказки старой бабушки» №4. Зіграй її, будь ласка.

1. Зробити виконавський аналіз прослуханої п'єси (ритм, мелодія, динаміка та ін.).

2. Бесіда про творчість митця.

Фортепіанна творчість Сергія Прокоф'єва займає одне з найвагоміших мість у доробку митця. Будучи не тільки композитором, а й прекрасним піаністом-віртуозом, С. Прокоф'єв надзвичайно тонко відчував інструментальну специфіку фортепіано. Його художні оригінальні задуми майстерно втілювались у новаторському фортепіанному письмі. Визнання С. Прокоф'єва як творця фортепіанних творів і піаніст не може розглядатись окремо одне від одного.

Творчому перу композитора належить чимало фортепіанних композицій, у яких першочергово розкрилося неординарне обдарування митця, чітко промалювався його індивідуальний стиль і почерк. З дитячих

років С. Прокоф'єв почав писати свої перші фортепіанні твори, а останні були написані в період тяжкої хвороби, напередодні самої смерті.

Фортепіанна музика займає одне з приваляючих мість у творчому доробку композитора, охоплюючи 5 концертів з оркестром, 9 сонат, 3 сонатини, близько 75 оригінальних п'єс і 50 транскрипцій, переважно власних оркестрових творів.

У 1918 році, вже перебуваючи в Сполучених Штатах Америки, С. Прокоф'єв написав невеличкий, але різоче натхненний цикл фортепіанних п'єс – *«Казки старої бабусі»*. «Казки старої бабусі» можна вважати найпоширенішими п'єсами С. Прокоф'єва (майже нарівні з «Маршем» з опери «Любов до трьох апельсинів» і «Гавот» з «Класичної симфонії»). Цикл цих натхненно простих мініатюр, які не потребують віртуозного піанізму, увійшов не тільки в репертуар піаністів усього світу, але і в музичний побут. Цікаво, що ще в 1923 році в нотографічних нотатках журналу «До нових берегів» (№3) писалося: «Можна майже безпомилково передбачити, що через десять років в кожному, навіть самому невеликому провінційному містечку, де тільки знайдеться фортепіано, гратимуть ці «Казки» і захоплюватися ними».

3. *Бесіда про художній образ твору* (перевірка домашнього завдання).

На минулому уроці ми говорили про художній образ цієї п'єси і домашнім завданням було для Вас підібрати літературний твір, що відповідає художньо-образному змісту п'єси.

Ст. Я вважаю, що художній образ твору та емоційний настрій можна «почути» у казці Ш. Перо «Ріке з хохолком». Хоча казка – це твір для дітей, але мені здається, що прочитання та моральне виховання через королівські казкові образи даної літературної композиції актуальне у будь-якому віці.

4. *Порівняльний аналіз.* Прослухати два варіанти виконання цього твору: перший – у виконанні всесвітньовідомого піаніста, лауреата Міжнародних премій Джозефа Ріттера, другий – юного віртуоза Єгора

Путиліна. Скажіть, що вам сподобалось чи не сподобалось у цих виконаннях? Який варіант більш вдалий стилістично?

Ст. Я вважаю, що перший, оскільки музикант вже більш осмислено підходить до виконання твору, більш глибоко його інтерпретує.

5. Робота над засобами художньої виразності та технічними труднощами.

Остання, четверта «Казка» (Sostenuto, h-moll) приваблює, з одного боку, епічною широтою заспіву (на початку), а з іншого – експресивними інтонаціями (хід на велику септиму і фанфарні вигуки в середині).

Слід звернути особливу увагу на інтонування мелодійної лінії, виразність динамічного плану твору, фактурні особливості твору та ритмічні фігурації, композиційну єдність частин твору.

ІІІ. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. У п'єсі Ф. Мендельсона «Пісня без слів» №48 попрацювати окремо над фразування інтонуванням мелодійної лінії, просольфеджуючи її. Зверніть увагу також на точність, виразність виконання штрихів і динамічних нюансів.

2. Творче завдання – підібрати до «Пісні без слів» №48 поетичний твір, що відповідатиме художньо-образному змісту фортепіанної композиції.

3. Працюючи на п'єсою С. Прокоф'єва «Казки старої бабусі» №4, приділити увагу фразуванню та виразності мелодійної лінії, чіткість ритмічних фігурацій. Окремо працювати над кожною із частин п'єси.

4. Написати художньо-виконавський аналіз п'єси «Казки старої бабусі» №4.

Ф. Мендельсон

С. Прокоф'ев

Еміль Муньє «Можна мені теж яблучко?»

Еміль Муньє «Лист»

Еміль Муньє «Перед заручинами»

Додаток Г
ПЛАН-КОНСПЕКТ
уроку музичного мистецтва,
проведеного у 1 класі ЗОШ
студентки 4 курсу групи МХК-15 Кучер Наталії

ТЕМА СЕМЕСТРУ: Загадки художніх мов.

ТЕМА УРОКУ: «Лускунчик» на театральній сцені.

ЗМІСТ: П. Чайковський, фрагменти з балету «Лускунчик»;
муз. Я. Степового, сл.народні «Сніжинки» – розучування;
Еміль Муньє «Гра з кошеням»; «Посланець кохання»; Рене Граеф
«Ілюстрація до казки» – перегляд.

МЕТА:

ДИДАКТИЧНА – розширити уявлення учнів про жанр балету як музично-театрального твору, знання творчості П. Чайковського, поглибити розуміння поняття «балет», «танець»;

РОЗВИВАЛЬНА – розвивати вокально-хорові навички, навички активного сприймання музичних творів та вміння їх аналізувати;

ВИХОВНА – виховувати зацікавленість музикою, інтерес до інших видів мистецтв, поліхудожність.

ТИП УРОКУ: урок поглиблення теми.

ОБЛАДНАННЯ: музичний центр, ноутбук або телевізор, фортепіано, ілюстрації (Еміль Муньє «Гра з кошеням»; «Посланець кохання»; Рене Граеф «Ілюстрація до казки»), чистий аркуш А4, кольорові олівці та фломастери.

ЛІТЕРАТУРА: 1. Масол Л.М. Мистецтво (інтегрований курс): підручник для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів – Київ : Світоч, 2018. –145 с.

2. <https://vseosvita.ua/library/konspekt-uroku-11-z-muzicnogo-mistectva-dla-1-klasu-nus-luskuncik-na-teatralnij-sceni-88207.html>

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ.

Учні входять до класу (звучить «Вальс сніжинок» з балету «Лускунчик» П.Чайковського) і займають свої місця.

Музичне привітання:

- Добрий день вам, діти.
- Доброго дня!

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

Вч.: Діти, пригадайте, про що ми з вами говорили на минулому уроці. Так, на попередньому занятті ми разом відвідали театр, і дізнались, що там проходять постановки спектаклів.

Аби ще краще згадати вивчений матеріал я пропоную вам зіграти в гру «Вірю – не вірю». Коли ви чуєте правильне твердження ви плескаєте у долоні, якщо ж воно буде не правильним, його потрібно буде виправити.

1. Три жанри музики, які ви знаєте – пісня, марш, концерт. – *(танець)*
2. Музика, яку виконують голосом, а не на музичному інструменті, називається вокальна. +
3. Театр, в якому ми переглядаємо спектакль у виконанні ляльок, називається ляльковий. +
4. На минулому занятті ми вивчили пісню «Два зайчики-побігайчики». – *(«Два півники»)*
5. Музика, яку виконують на музичних інструментах, називається шумова. – *(інструментальна)*

Вч.: Молодці, діти! Тепер ми з вами згадали усе, що вивчали на минулому занятті.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. Сьогодні ми з вами вирушимо у захоплюючу подорож до казкового, неймовірного міста. А нашим провідником на цьому уроці буде його величність Танець. Назва міста, до якого ми вирушимо, зашифрована і нам доведеться її дізнатися.

Казкова, фантастична тематика у всі часи була однією з найулюбленіших у творчості митців, і композиторів. Але казку можна розповісти не тільки словами, її можна побачити на телеекрані або на сцені театру. У такому вигляді нам дуже добре зрозуміло про що розповідається, адже ми чуємо як герої спілкуються між собою. Однак є вид мистецтва, який змальовує сюжет, об'єднавши в одному цілому музику, танець та сценічну дію. Його назву ви дізнаємось, розв'язавши разом кросворд.

БАЛЕТ (на дошці)

1. Народний український струнний інструмент. (Бандура)
2. Чоловічий український танок. (Аркан)
3. Народний український інструмент, але його також зустрічаємо в побуті, використовуючи для їжі. (Ложка)
4. Улюблених персонажів мультфільмів ми бачимо на телевізійному... (екрані).
5. Продоржи ряд, три китив музиці – пісня, марш і ... (Танець)

Тепер ми нарешті дізнались, місто, в яке ми сьогодні здійснимо візит, називається – Балет, тож наша сьогоднішня тема – «У місті Балету». (Слайд 1). Діти скажіть, як ви гадаєте, чим ми будемо сьогодні займатися на уроці?

(Відповіді учнів.)

(Слайд 2) Ми з вами дізнаємося ще більше про жанр балету, послухаємо музичні твори, вивчимо пісню, пограємося. Тож рушаймо разом у місто Балету. Пішки туди йти далеко, і я заздалегідь замовила нам транспорт, зустрічайте наш музичний трамвайчик (*сигнал трамвая*). (Слайд 3)

IV. СПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ ТЕМИ.

Ви тільки уявіть як це непросто – змалювати глядачам казку мовою танцю на виставі.

Скажіть, куди нам треба вирушити, щоб переглянути вистави чи спектаклі? (*В театрі*). Вірно, і першою нашою зупинкою стане майдан Театральний. (*Слайд 4*)

Озирніться довкола, які вишукані палаци! Ось ми бачимо незвичайно гарні будинки. Це будівлі театрів, де живе музика.

(*Слайд 5*) Прошу вас проходите в середину. Ось ми і потрапили у фойє – приміщення, де ми обов'язково знімаємо верхній одяг і віддаємо його до гардеробної.

Давайте пройде далі до просторої зали зі зручними кріслами, великою сценою та оркестровою ямою перед нею, де розміщуються музиканти. Займайте ваші місця, але зберігайте тишу. Сценічна завіса, ось-ось розкритися і ми поринемо у світ казки! Але це незвичайна казка: всі персонажі у ній будуть лише танцювати. Саме така вистава називається *балет*.

(*Слайд 6*). Зверніть увагу зараз нам показують портрет російського композитора П. Чайковського, якому належить три яскравих балети, які вже більше століття збирають повні зали глядачів у різних театрах світу.

Сьогодні ми з вами будемо насолоджуватись одним з найвідоміших балетів цього композитора – «Лускунчик», що написаний за сюжетом казки А. Гофмана.

Чи чули ви про таку казку, а, можливо, її читали раніше? Може хто з вас бачили мультфільм. Про що там розповідається?

(*Відповіді учнів.*)

Вч.: Добре діти, бачу, всі ви знайомі із цією чарівною казкою або переглядали мультфільм. Тоді зараз я вам пропоную виконати творче завдання.

Творча вправа «Танцюючий портрет». Необхідно визначити – кого з персонажів описує Т. Мухаметшина у своєму вірші. Відповідь не можна промовляти, а треба зобразити її мімікою та пластичними рухами.

1. *Сколько лет уж по закону*

Я ношу свою корону.

От хвоста и до ушей

Верно, я ... (Король мышей).

2. *Пережив такие муки,*

От волненья сам не свой

Протянул Принцессе руки

Заколдованный герой. (Лускунчик).

3. *У этой пары дочь была*

Ну просто ангельски мила,

Ей имя дали Пирлипат ...

Ее глаза вас поразят. (Принцеса).

Ми зараз переглянемо фрагмент балету. Спочатку ми будемо бачити на екрані фрагмент балету, а музичний супровід не будемо чути. І ви скажете: чи передається настрій та образ героя лише у рухах?

(Слухання музичного твору. П. І. Чайковський. Бій Лускунчика з мишам
и: <https://www.youtube.com/watch?v=Ibsxr9pUXvc&t=40s>)

Я пропоную вам закрити очі і уявити собі – якого кольору ця музика.

(Слухання музичного твору. Танець феї Драже: https://www.youtube.com/watch?v=h0s_tLZ3DMk)

А тепер подивимось зі звуком. Скажіть – чи став вам зрозумілішим характер та настрій казкових персонажів? Бачите, наскільки яскраво передається образ через поєднання музики і танцю, а ще можемо сюди долучити костюми персонажів, декорації.

– Який настрій створює музика? (*Настрій свята.*)

– Яка пора року «за вікном у Лускунчика»?

– Якого кольору ця музика, яке враження, настрій викликала у вас ця музика?

(Відповіді учнів.)

В. в. Таємничість, чарівний, казковий. Різдвяний настрій, передчуття дива.

– Якими інструментами композитор зображував зимову ніч?
(Трикутник, арфа, скрипки).

Гучний сигнал нашого дорожнього транспорту, що нам час вирушати далі в подорож. Слідуюча зупинка – вулиця Вокалістів. (Слайд 7)

Для того, щоб професійно милозвучно співати, необхідно правильно дихати. І зараз ми з вами будемо виконувати дихальні вправи.

Дихальна гімнастика

Кожна вправа виконується по 2-3 рази.

Вправа 1. Ставши рівно, робимо глибокий вдих носом, ніби нюхаючи ароматну квіточку затримуємо дихання, і рівно та повільно видихаємо через рот, уявляючи, що перед нами горить свічечка, яку не можна загасити.

Вправа 2. Знову глибоко повільно вдихаємо повітря носом, уявивши при цьому себе повітряною кулею, і вцей же час розводимо обидві руки в сторони, ніби показуючи кулю, яка «росте», затримуємо дихання, і повільно видихаємо, «здуваючи кулю» руками.

Необхідним правилом для кожного справжнього артиста є чіткість його мови Для цього вони виконують розминку язичка, губ і щічок.

Артикуляційна гімнастика

Вправа 1. «Футбол» – при закритому роті, переміщуємо повітря по черзі щічки у праву і ліву щоку.

Вправа 2. «Трубач» – треба витягнути губи в дудочку, а потім широко посміхнутись нашим слухачам.

Розспівування

Виконавши розспівку, ми тепер переходимо до розучування нової пісні.

Розучування пісні

Прослухайте, будь ласка, зараз уважно пісню, яку ми з вами будемо розучувати (муз. Я. Степового, сл. народні «Сніжинки»).

Хід роботи:

- ілюстрація пісні вчителем;
- розучування мелодії пісні по фразам;
- виконання пісні у характері.

V. ОСМИСЛЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

Вч.: Чуєте, знову лунає сигнал нашого музичного трамвайчика, який кличе нас в подорож. Наступна зупинка – вулиця Живопису. *(Слайд 8.)*

Творче завдання «Афіша». Ви пам'ятаєте, що Афіша – це рекламний плакат з інформацією щодо певного культурного заходу. Вона повинна бути яскравою, цікавою і зображувати те, про що буде театральна вистава.

Зараз ми з вами підберемо афішу до балету П. Чайковського «Лускунчик». На кожній з запропонованих картин зображена героїня казки, але лише одна відповідає змісту балету. Поміркуй – яка саме? Еміль Муньє «Гра з кошеним»; «Посланець кохання»; *Рене Граеф «Ілюстрація до казки».*

Творче завдання «Рекламне агентство»

Робота в групах – виготовлення афіші до вистави.

Учні об'єднуються в три групи. Завдання – намалювати ілюстрацію.

Вч.: Молодці, діти.

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ.

Вч.: А ось вже наш трамвайчик під'їжджає до останньої зупинки сьогоднішньої подорожі – майдан Підсумковий. (Слайд 9)

- У якому місті ми з вами сьогодні побували?
- Який жанр більш ретельно розглядали? Що таке балет?
- Який балет переглядали на цьому уроці, хто його написав?

Дуже часто музика з балету звучить та виконується поза театральною виставою як окремий музичний твір, і ми можемо її почути на концерті, по телебаченню або радіо. Але все ж я рекомендую запропонувати вашим батькам разом відвідати театр для перегляду балетної вистави. Ви обов'язково отримаєте незабутні враження та справжнє задоволення!

На цьому наш урок завершується! До побачення!

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Пропоную вдома виконати творче завдання. Пригадайте якомога найбільше «зимових» казок та підберіть до них ілюстрації («Снігова королева» Г. К. Андерсен, «Морозко», «Чук і Гек» А. Гайдара, «Дванадцять місяців» С. Маршака, «Пані метелиця» братів Грімм та ін.).